

T.C.
RİZE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI

TASAVVUFTA MÜRŞİD RÂBITASI

KADİR TAŞPINAR

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Zafer ERGİNLİ

RİZE 2010

T.C.
RİZE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI

TASAVVUFTA MÜRŞİD RABİTASI

KADİR TAŞPINAR

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Zafer ERGİNLİ

25 /06 / 2010

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Başkan : Doç. Dr. Zafer ERGİNLİ

Üye : Doç. Dr. Kemal YILDIZ

Üye : Yrd. Doç. Dr. Süheyl ÜNAL

İmza

Enstitü Müdürü

Doç. Dr. Salih Sabri YAVUZ

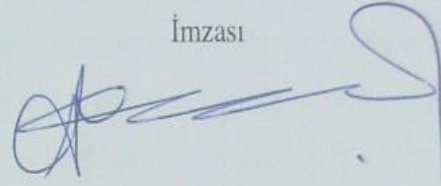
25 /06 / 2010

RİZE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu tezi bilimsel metotlara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak hazırlayıp sunduğumu, tezde bana ait olmayan tüm bilgi, düşünce ve sonuçları belirttiğimi ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

28/06/2010

İmzası

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

KADİR TAŞPINAR

ÖN SÖZ

Tasavvufta bir terbiye usûlü olarak uygulanan mürşid râbitası, mürîd ile mürşid arasındaki sevgi münasebetini ifade etmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde râbita, bütün tarikatlarda temel unsurdur. Kaynaklarda râbita-i mehabbet olarak ifade edilen bu sevgi bağı, mürîdin mürşidinden istifade edebilmesinin temelini teşkil etmektedir. Bunun yanında râbita, üzerinde en çok tartışılan konulardan birisidir. Bu tartışma biraz da, râbita kavramının sınırlarının net olarak belirlenememesinden kaynaklanmaktadır. Bu özelliğinden dolayı, böyle bir kavram üzerinde çalışmak beraberinde bazı zorlukları da getirmektedir.

Bu çalışma, konunun önemi, zorlukları ve kaynak tahlillerinin yapıldığı Giriş dışında dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde râbitanın sözlük ve terim anlamı, diğer terimlerle olan ilişkisi ve râbitaya dâir aklî ve naklî deliller ele alınmıştır.

İkinci bölümde ise râbitanın tarihi süreçteki seyri, tarikatlardaki yansıması ve tarikat büyüklerinin râbita hakkındaki ifadeleri yer almaktadır. Üçüncü bölümde, râbitanın uygulanışı ve edebleri, uygulanma biçimleri, çeşitleri ve vefat etmiş zatlara râbitanın keyfiyeti işlenmiştir. Ayrıca bu bölümde râbitadan elde edilen faydalar tesbit edilmeye çalışılmıştır. Son olarak dördüncü bölümde râbita ile ilgili tartışmalara yer verilmiş, râbitanın eleştirildiği ana hususlar ve bu eleştirilere verilen cevaplar ele alınmıştır. Râbita ile ilgili birçok kaynağa müracaat edilerek hazırlanan bu tezin, râbitanın daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacağını ümit etmekteyiz.

Bu tezin hazırlanması esnasında, her türlü ilgi, destek ve rehberliğinden dolayı Doç. Dr. Zafer ERGİNLİ hocama teşekkür ediyorum. Ayrıca her aşamada ilgi ve desteğini yanımda hissettiğim Doç Dr. Kemal YILDIZ hocama, tezi okuyarak katkıda bulunan Yrd. Doç. Dr. Süheyl ÜNAL'a, kaynak teminindeki katkılarından dolayı Dr. Dilaver SELVİ'ye, teknik destek ve ilgilerinden dolayı Arş. Gör. İlyas YILDIRIM, Arş. Gör. Ümit ERKAN ve Arş. Gör. İsmail HACİMEHMETOĞLU'na, ilgi ve desteklerinden dolayı diğer hoca, dost ve arkadaşlarıma teşekkürü bir borç biliyorum.

Kadir TAŞPINAR
Haziran 2010 - Rize

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	1
İÇİNDEKİLER	5
KISALTMALAR.....	9
GİRİŞ.....	11
I. KONUNUN ÖNEMİ VE ZORLUKLARI.....	11
II. KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	13
A. Râbitanın Klasiklerdeki İlk Görünümleri.....	13
B. Râbitayı Konu Alan Kaynaklar	14
1. Râbita Lehinde Yapılan Çalışmalar	14
2. Râbita Aleyhinde Yapılan Çalışmalar	16
3. Günümüzde Yapılan Akademik Çalışmalar.....	17

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAM OLARAK RÂBİTA VE DAYANAKLARI

I. RÂBITANIN SÖZLÜK VE TERİM ANLAMI.....	18
II. RÂBİTA İÇİN GÖSTERİLEN DELİLLER	19
A. Âyetlerden Gösterilen Deliller	19
1. Râbita İle Ortak Mânâ Taşıyan Âyetler	20
2. Râbitaya Delil Olarak İleri Sürülen Âyetler.....	26
a. En Çok Üzerinde Durulan Âyetler	26
b. Diğer Âyetler.....	31
B. Sünnetten Gösterilen Deliller	35

C. Psikolojik-Aklî Deliller	39
III. RÂBITANIN İLİŞKİLİ OLDUĞU TERİMLER	50
A. Mehabbet ve Aşk.....	51
B. Tefekkür.....	53
C. Murâkabe	54
D. Tevessül.....	55

İKİNCİ BÖLÜM

RÂBITANIN TARİHİ SEYRİ

I. İLK DÖNEMLERDE RÂBITA	57
II. TARİKATLARDA RÂBITA	59
A. Kadirî Tarikatında Râbita.....	59
B. Şâziliye Tarikatında Râbita.....	61
C. Rifâilik Tarikatında Râbita	61
D. Sühreverdiyye Tarikatında Râbita.....	63
E. Kübreviyye Tarikatında Râbita.....	63
F. Mevlevî Tarikatında Râbita	63
H. Halvetî Tarikatında Râbita	64
I. Nakşibendîlikte Râbita.....	67
1. Mevlânâ Hâlid el-Bağdâdî Dönemine Kadar Râbita.....	67
a. Bahaüddîn Nakşibend ve Silsilesinde Râbita	67
b. Ubeydullah Ahrâr ve Ahrâriye Silsilesinde Râbita	69
c. İmâm-ı Rabbânî ve Müceddidiye Silsilesinde Râbita	70
2. Mevlânâ Hâlid el-Bağdâdî'den İtibaren Râbita	73
a. Seyyid Tâhâ Hakkâri Silsilesinde Râbita	75

b. Ahmed el-Ervâdî Silsilesinde Râbîta	80
c. Muhammed b. Abdullah el-Hânî Silsilesinde Râbîta	81
d. Abdullah Mekkî (Erzincânî) Silsilesinde Râbîta.....	82
e. Diğer Halifelerinden Gelen Silsilede Râbîta	82

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

UYGULAMA OLARAK RÂBİTA

I. RÂBİTANIN GAYESİ	84
II. RÂBİTANIN ÇEŞİTLERİ	86
A. Râbîta-i Mevt.....	86
B. Râbîta-i Mürşid.....	88
1. Hayattaki Mürşide Râbîta.....	91
a. Mürşidin Huzurunda Yapılan Râbîta.....	91
b. Mürşidin Gıyabında Yapılan Râbîta	91
1) Râbîtanın Şeklî ve Hayâlî Ayrımı	91
2) Râbîtanın Yapıldığı Konuma Göre İsimlendirilmesi	95
2. Vefat Etmiş Zevâta Râbîta	101
a. Vefat Etmiş Şeyhe Râbîtayı Câiz Görenler	102
b. Vefat Etmiş Şeyhe Râbîtayı Câiz Görmeyenler	103
c. Vefat Etmiş Şeyhe Râbîtayı Sınırlı Oranda Câiz Görenler	104
C. Râbîta-i Huzur	104
III. RÂBİTANIN EDEBLERİ.....	105
A. Râbîta Yapılan Zât İle İlgili Edepler	105
B. Râbîta Yapanın Uyması Gereken Edepler.....	108
C. Râbîtada Yasaklanan Hususlar	111

D. Râbitayı Bozan Haller	112
IV. RÂBITANIN FAYDA VE NETİCELERİ.....	113
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
RÂBITA İLE İLGİLİ ELEŞTİRİLER VE VERİLEN CEVAPLAR	
I. ELEŞTİRİLERE GENEL BİR BAKIŞ	120
II. RÂBITANIN ELEŞTİRİLDİĞİ NOKTALAR VE ELEŞTİRİLERE VERİLEN CEVAPLAR	120
A. Râbitanın Şirk Olarak Nitelenmesi.....	120
B. Râbitanın Bid'at Olarak Nitelenmesi	126
C. Râbitanın Bir İbadet Türü Olarak Kabul Edilmesi Çerçevesindeki Tartışmalar	131
1. Namazda Râbita	132
2. Namazda Hz. Peygamber'in (sav) Düşünülmesi.....	135
SONUÇ	138
KAYNAKÇA	141
ÖZET	151
ABSTRACT	152
ÖZ GEÇMİŞ	153

KISALTMALAR

age.	: Adı geçen eser
agm.	: Adı geçen makale
as	: Aleyhi's-selâm
ay.	: Aynı yer
b.	: Bin, ibn
bk.	: Bakınız
ev.	: Çeviren
Dan.	: Danışman
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
ed.	: Editör
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
ks.	: Kuddise sirruh
MÜİF	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
nr.	: Numara
nşr.	: Neşreden
ra	: Radiyellahu 'anh
r anhüm	: Radiyellahu 'anhüm
s.	: Sayfa
sad.	: Sadeleştiren
sav	: Sallallahu 'aleyhi ve sellem
sy.	: Sayı
thk.	: Tahkik eden
trc.	: Tercüme eden

ts.	: Tarihsiz
tsh.	: Tashih eden
ö.	: Ölüm/Ölüm tarihi
ys.	: Basım yeri yok
vd.	: Ve diğçerleri
vr.	: Varak

GİRİŞ

I. KONUNUN ÖNEMİ VE ZORLUKLARI

Râbîta, mürîdin, Allah'a vasıl olmuş kâmil şeyhinin rûhâniyetinden istimdatta bulunması ve onun sûretini (şeklini) çokça gözü önüne getirip yanındayken takındığı tavrı gıyâben de sürdürmeye çalışmasından ibaret olarak tarif edilmiştir. Tasavvufta, rûhî terbiye için bir eğitim ve mânevî iletişim aracı olarak tatbik edilen râbîta her ne kadar Nakşibendîliğe has bir özellik olarak dikkat çekiyorsa da, aslında bütün tarikatlarda mevcuttur. İlk yazılı kaynakların ve râbîta üzerine yazılan risâlelerin daha çok Nakşibendîlere ait olması böyle bir kanaatin oluşmasına sebebiyet vermiş olabilir.

Mürşide tam bir mehabbet şeklinde tarif edilen râbîtada, mürşidin sûretini düşünmek için özel bir gayrete gerek olmadığı, mehabbetin yeterli olduğu, zaten seven kişinin sevdiğini düşüneceği belirtilmiştir. VII/XIII. yüzyıldan itibaren bir terbiye usûlü olarak uygulanmaya başlanan râbîta hakkında, tesbit edebildiğimiz kadarıyla bir eleştiri yapılmamıştır. Râbîta hakkındaki tartışmalar, onun özel bir ders olarak uygulanmaya başlandığı XIII/XIX. yüzyılın sonlarından itibaren gündeme gelmiştir.

Râbîtayı kabul edip uygulayanların, onun dînî delilleri üzerinde fazla bir tereddüdünün bulunmadığı görülmektedir. Uygulanış şekillerine bakarak, râbîtaya nass'larda açıkça bir işâret bulamayan ve dolayısıyla onu, dînen bağlayıcı görmeyenlerin bir kısmı, ehl-i tasavvufa hürmeten sükût etme yolunu tercih ederken, bazılarının da onun dış kaynaklı bir bid'at olduğunu ileri sürerek reddettiği, bazılarının ise şirk olduğu noktasına ulaşmış olduğu görülmektedir. Bu eleştiriler karşısında sûfiler, genelde, sâdıklarla beraber olmayı emreden âyet ile [Tevbe 9/119], vesîle âyetini [el-Mâide 5/35] râbîtaya delil olarak ileri sürmüşler, sevgi ve beraberliğe işâret eden hadislerle de bu görüşlerini destekleme yoluna gitmişlerdir.

Aslında bu mesele, bu kadar zıt boyutlarda değerlendirilecek kadar anlaşılabilir değildir. Râbîta rûhî ve psikolojik davranışların, düşünce ve muhayyile ameliyesinin bir neticesidir. Onu sadece tasavvufî bir terim olarak vasıflandırmak konuyu zorlaştıracaktır. Râbîta üzerindeki tartışmalar, kelimenin ifade ettiği mânâ

ve muhtevânın sınırlarının kesin hatlarla çizilemeyişinden ve meramın taraflarca tam olarak ifade edilemeyişinden ileri gelmektedir. Râbîta, beşerî münasebetlerimizde bile son derece yaygın olarak karşımıza çıkan bir vâkıa olmasına rağmen, tasavvufî bir uygulama olarak tenkidlere maruz kalabilmektedir.

Konunun bu kadar farklı boyutlarda değerlendirilmeye müsait oluşu, karşımıza çıkan zorluklardan birisidir. Bir diğer zorluk ise, ifade edildiği üzere, râbîtanın sadece terim anlamıyla izah edilemeyecek olduğudur. Sevgi ve mehabetten kaynaklanan râbîta, tefekkürün bir çeşidi, murâkabenin bir aşamasıdır. İnsanî bir insiyâk olarak, fizik, sosyal ve moral, ya da ruhî ve ahlâkî kişiliğin başkaları üzerindeki müsbet veya menfî etkisidir. İşte bu çalışma râbîtayı bütün bu yönleriyle ele almayı amaçlamaktadır.

Çalışmamız, dört bölümden oluşmaktadır. Râbîtanın sözlük ve terim anlamının verildiği birinci bölümde, konunun daha iyi anlaşılması için ayrıca râbîtaya yakın terimler hakkında da bilgi verilmiştir. Bu bölümde, tasavvuf ehline râbîtaya işâret ettiği ileri sürülen âyet ve hadislerin nasıl değerlendirildiğini ve tefsirlerin âyetlere yaklaşımı ele alınmıştır. Ayrıca, râbîtanın anlaşılabilmesi için gerekli görülen psikolojik tesbitleri de deliller başlığı altında verilmiştir.

İkinci bölümde, râbîtanın asr-ı saadetteki ilk görünümünden itibaren günümüze kadar seyrini, ulaşabildiğimiz kadarıyla tarikatlardaki görünümünü ve tarikat büyüklerinin râbîta hakkındaki ifadelerini konu edindik. Râbîta uygulamasına, diğer tarikatlara nazaran daha fazla yer veren Nakşibendîliği, Mevlânâ Hâlid el-Bağdâdî'ye kadar ve ondan sonraki dönem şeklinde iki ana başlık altında ele aldık.

Üçüncü bölümde râbîtanın tarikatlardaki uygulamasını, kendisine râbîta yapılan ve râbîta yapanın uyması gereken edebleri, râbîtanın değişik şekillerini, çeşitlerini, râbîtanın gayesi ve neticelerini, sûflerin ifadelerinden hareketle ortaya koymaya çalıştık.

Son bölümü ise, râbîta hakkındaki tartışmalara ayırdık. Râbîta hakkındaki tenkidleri bir araya topladığımızda, ortaya çıkan eleştiri konularını belli başlıklar

altında vererek, tenkid edenlerin görüşlerine ve bu tenkidlere verilen cevaplara yer verdik.

II. KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmamız içerisinde ve kaynakça bölümünde râbita ile ilgili kullandığımız eserlerin yanı sıra, bu konuda öne çıkan eserleri burada kısaca tanıtmak, konuyu kaynaklarından daha detaylı olarak incelemek isteyenler için kolaylık sağlayacaktır. Birçok çalışmaya ilham kaynağı olan bazı temel çalışmalar hakkında bilgi vermenin yeterli olacağı kanaatindeyiz.

A. Râbitanın Klasiklerdeki İlk Görünümleri

Tasavvuf klasikleri diyebileceğimiz ilk eserlerde, bugün anlaşıldığı şekilde bir râbita uygulamasına ve râbita kavramına rastlanmamaktadır. Fakat sevgi, mehabbet, teslimiyet ve kalbi şeyhe bağlamak üzerine bina edilen râbita uygulamasının ilk izlerine, müşid-mürîd ilişkileri başlığı altında rastlamak mümkündür. Cüneyd-i Bağdâdî'nin (ö. 297/909), sekiz esastan altıncısını, *Kalbi devamlı şeyhin kalbine raptetmek* şeklinde izah etmesi râbitaya temel teşkil eden bir ilke olarak göze çarpmaktadır.¹

İlk klasiklerden *er-Ri'âye* ve *Kütü'l-kulûb*, müşid-mürîd ilişkilerine değinmezken, *Luma'* ve *Keşfu'l-mahcûb* kısmen yer vermiştir. Bu konuların en yoğun işlendiği *er-Risâle*'de, müşid-mürîd ilişkilerine konu olabilecek örneklerin sayısı daha fazladır.

Necmeddîn-i Kübra (ö. 618/1221) *Risâle ile'l-hâim*, Sühreverdî (ö. 632/1234) ise *Avârif* adlı eserinde sâlikin kalbini şeyhine bağlamasının önemini vurgularken,² Mevlânâ'nın (ö. 672/1273) *Mesnevî*'si ise müşid-mürîd arasındaki

¹ Necmeddîn Kübrâ, *Tasavvufî Hayat* (Usulu Aşere / Risâle ile'l-hâim / Fevâihu'l-cemâl) haz. Mustafa Kara, Dergâh Yayınları, İstanbul 1980, s. 94.

² Kübra, *Risâle ile'l-hâim* (*Tasavvufî Hayat* içinde), s. 75, 78, 87; Ebû Hafs Şihâbüddîn Sühreverdî, *Avârifü'l-meârif*, tsh. Muhammed Abdülazîz el-Hâlidî, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 1999, s. 61, 240.

bağlılık, sevgi ve mehabbet örnekleriyle doludur.³

B. Râbitayı Konu Alan Kaynaklar

1. Râbita Lehinde Yapılan Çalışmalar

Râbitanın ilk görünümleri şeklindeki bu bilgilerden sonra, râbita hakkında daha detaylı bilgi veren ilk yazılı kaynak, Mevlânâ Ali b. Hüseyin el-Kâşîfi el-Herevî'ye (ö. 939/1532) ait olan *Reşehât-ı Aynü'l-hayât* adlı eserdir. Aslı Farsça olup Arapça, Osmanlıca ve günümüz Türkçe'sine tercüme edilen eserde, ağırlıklı Hâce Ubeydullah Ahrâr'ın (ö. 895/1490) hayat hikayesi, tasavvufî görüşleri ve önceki Nakşî büyüklerinin hayatları anlatılmaktadır. Eserde, mürşide mehabbet râbitasıyla ilgili örnekler yanında, râbita âdâbına ilişkin açıklamalar da mevcuttur. Râbitanın Nakşîlik ile sınırlandırılması, bu kaynaktaki bilgilerden hareketle ulaşılan bir sonuç olarak değerlendirilebilir.⁴

Reşehât'dan sonra râbita hakkında bilgi veren ilk kaynaklardan biri İmâm-ı Rabbânî'nin (ö. 1034/1624) *Mektûbât*'ıdır. Aslı Farsça olup değişik dillere tercüme edilen eser, Müstakimzâde Süleyman Sâdeddîn tarafından, 1158/1745 tarihinde Osmanlıca'ya çevrilmiştir. Üç defter hâlinde, beş yüz otuz beş mektup ihtivâ eden eserin 36, 61, 187, 260 ve 287. mektuplarında râbita konusu değişik yönleriyle konu edilmiştir. Ayrıca *Mektûbât*'ın bazı baskılarında, birinci cildinin kenarında, 186-280 sayfaları arasında bulunan Hüseyin Devserî'nin (ö. 1237/1820) *er-Rahmetü'l-hâbita fî İsmi'z-zikri ve'r-râbita* adlı eseri, râbita hakkında yapılan müstakil çalışmalardandır.

Râbita konusunda müstakil olarak kaleme alınan ilk eser, Mevlânâ Hâlid el-Bağdâdî'ye (ö. 1242/1826) ait olan *Risâletün fî tahkiki'r-râbita* adlı risâledir. Râbitayı isbat etmek için yazılan bu risâle, Osmanlı Devleti'nin saltanat merkezinde bulunan âlimlere gönderilmiştir. Arapça olan bu risâlenin ismi,

³ *Mesnevî*'deki bu örnekleri bir arada görmek için bk. Himmet Konur, "Mesnevî'de Mürîd-Mürşid İlişkisi" *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, VI/14, (2005), ss. 149-158.

⁴ *Reşehât*'ın 1291/1870 tarihli Osmanlıca tercümesinin kenarında, Mevlânâ Hâlid'e ait *Risâletün fî Tahkiki'r-râbita* (ss. 221-257) ve *Risâle-i Hâliyye* (ss. 258-329) risâlesi ile, Mehmed Fevzî Efendi'ye ait *Aynü'l-hakîka fî râbitati't-tarîka* (ss. 489-518) adlı risâlesi de yer almaktadır.

Risâletün fî isbâti'r-râbita olarak da bilinmektedir. Adı geçen risâle, Mevlânâ Hâlid'in yeğeni Esad Sahib tarafından derlenen ve Mevlânâ Hâlid'in çeşitli mektuplarını içeren *Buğyetü'l-vâcid fî Mektûbât-ı Mevlânâ Hâlid* isimli eserde de 4. mektup olarak yer almaktadır. Ayrıca *Buğyetü'l-vâcid* içerisinde 32. mektup olarak geçen *Risâletün fî Âdabi'z-zikr fî't-tarikati'n-nakşibendiyye* adındaki risâlede, zikir edebleri izah edilirken nasıl râbita yapılacağı da işlenmiştir. Her iki mektubun tamamı, hicrî 13. asır Dîmeşk âlimlerini tanıtan *Ulemâu Dîmeşk* adlı eserde aynen geçmektedir.⁵

Nakşî büyüklerinin eserleri dışında râbitayı açık ve orijinal bir üslûpla, delilleriyle birlikte etraflıca işleyen en geniş eser, tespit edebildiğimiz kadarıyla Kuşadalı İbrahim Halveti'nin (ö. 1262/1846) mektuplarıdır. Bu mektuplar, *Kutsal Gönüllü Velî Kuşadalı İbrâhim Halvetî (Hayatı, Düşünceleri, Mektupları)* adlı çalışmada bir araya getirilmiştir. Halvetî tarikatının Cemâliyye koluna müntesib olan Kuşadalı'nın mektuplarının ana konusu râbitadır.⁶

Râbita hakkında detaylı bilgi veren eserlerden birisi de, Abdülhakîm Arvâsî'nin (ö. 1362/1943) kaleme aldığı *Râbita-i Şerîfe*'dir. 1923'te Osmanlıca olarak yazılan bu eseri, Necip Fazıl Kısakürek sadeleştirerek bastırmıştır.

Râbita konusunu içeren çalışmalardan bir diğeri, Ahmed Hilmi Kûğî tarafından 1979'da hazırlanan *el-Kelimâtü'l-kudsiyye li's-sâdâti'n-nakşibendiyye* adlı eserdir. Özellikle râbitanın uygulamasıyla ilgili geniş açıklamaların yer aldığı eser, Nakşibendî yolunun büyüklerinden Seyyid Sıbğatullah Arvâsî (ö. 1287/1866), Şeyh Abdurrahmân-i Tâhî (ö. 1304/1886), Şeyh Fethullah Verkanisi (ö. 1317/1897), Şeyh Muhammed Ziyâüddîn'e (ö. 1342/1923) ait söz, sohbet ve menkıbelerinden derlenmiştir. Eserin içinde, Seyyid Sıbğatullah Arvâsî'ye ait *Minah* kitabıyla Abdurrahmân-i Tâhî'ye ait *İşâretler* kitabı da mevcuttur.

Râbita hakkında bilgi veren birçok kaynağa müracaat edilerek kaleme alınan en kapsamlı çalışma, 1994 yılında bir heyet tarafından hazırlanan *Kur'an*

⁵ Muhammed Mutî' el-Hâfiz, *Ulemâu Dîmeşk ve A'yânühâ*, Dâru'l-fikr, Dîmeşk 1991, I, 313-321.

⁶ Yaşar Nûri Öztürk, *Kuşadalı İbrahim Halvetî*, Fatih Yayınevi, İstanbul 1982.

ve *Sünnet Işığında Râbita ve Tevessül* adlı çalışmadır. Bu çalışmada râbitaya işâret eden âyet ve hadislerin yanında, âlimlerin râbita hakkındaki görüşlerine de yer verilmiştir.

2. Râbita Aleyhinde Yapılan Çalışmalar

Râbitaya en sert eleştiri, dönemin ulemasından olan Hafız Seyyid Hoca (ö. 1269/1852) tarafından yapılmıştır. *Risâle fi ibtali'r-râbita* adlı risâleyi, râbitanın hem bid'at hem de şirk olduğunu ispatlamak için yazmıştır. Bu risâleye reddiye olarak kaleme alınan *Aynü'l-hakîka fi râbitati't-tarîka* ise Edirne Müftüsü Mehmed Fevzî Efendi'ye (ö. 1318/1901) aittir.

Hindistanlı âlimlerden olan Sıddık Hasan Han el-Kannevcî (ö. 1307/1890), birçok âlimin biyografisini ele aldığı *et-Tâcü'l-mükellel* adlı eserinde, râbitanın çirkin bir bid'at olduğunu savunmuştur. Sıddık Hasan Han bu kanaatini, adı geçen eserinde, meşhûr müfessir Mahmud Âlûsî'nin (ö. 1270/1854) oğlu Nûman el-Âlûsî'ye ayırdığı bölümde dile getirmiştir. Âlûsî'nin, İslâm'da râbitanın hükmünü soran mektubunu da metne ekleyen Kannevcî, râbitanın bid'at olduğuna, Şâh Veliyyullah Dehlevî'nin (ö. 1176/1762) *el-Kavlu'l-cemîl fi beyâni's-sevâi's-sebîl* ve Muhammed İsmail eş-Şehîd'in (ö. 1246/1831) *es-Sirâtu'l-müstakîm* adlı eserlerini referans göstermiştir.⁷ Mevlânâ Hâlid'in yeğeni Esad Sâhib (ö. 1346/1928) tarafından kaleme alınan *Nûru'l-hidâye ve'l-irfân, et-Tâcü'l-mükellel*'e reddiye olarak yazılmıştır.

Nakşibendîlik ve râbita üzerine yapılan reddiye niteliğindeki en kapsamlı çalışma Ferit Aydın'a aittir. *Tarikatta Râbita ve Nakşibendîlik* adlı bu eserde râbita, değişik yönleriyle eleştirilmiştir. Nakşî yolunu ve râbitayı konu alan kaynakların geniş ölçüde kullanıldığı eserde yazarın ilginç tespitleri dikkat çekmektedir. Israrla üzerinde durduğu konuların başında, râbitanın son zamanlarda ortaya çıktığı, sadece Nakşibendîlere has bir uygulama olduğu ve Budizm'deki yoga ve meditasyon ürünü olduğu gelmektedir.

⁷ Sıddık Hasan Han el-Kannevcî, *et-Tâcü'l-mükellel*, Dâru'l-ikrâ', Beyrut 1983, ss. 513-516.

Râbîta hakkında yapılan çalışmalar sadece bunlardan ibaret değildir. Lehte veya aleyhte yapılmış daha birçok çalışma mevcuttur.

3. Günümüzde Yapılan Akademik Çalışmalar

Râbîta konusu, günümüzde yapılan birçok akademik çalışmada ele alınmıştır. Bu çalışmalardan en kapsamlı olanı *Tasavvufî Bir Terim Olarak Râbîta* adlı çalışmasıyla İrfan Gündüz'ün makalesidir. İlk kez 1989-1992 yılında *Marmara İlahiyat Dergisi*'nde, 2007 yılında da *Tasavvuf* dergisinin 19. sayısında yayımlanan makale, klasik râbîta çalışmalarını psikolojik tahlillerle de desteklemektedir.

Râbîta konusunda yapılan tek Yüksek Lisans Tezi, Yavuz Yücel tarafından 1993 yılında Erciyes Üniversitesi'nde yapılmıştır. *Tasavvuf ve Tarikatlarda Râbîta* adlı bu çalışmada râbîtaya ayrılan bölüm 28 sayfadan ibarettir.

Râbîta konusunu, *Kur'ân ve Tasavvuf* adlı doktora çalışmasının bir bölümünde işleyen Dilâver Selvî, birçok tefsir kaynağına müracaat ederek, râbîtaya delil olarak ileri sürülen âyetlerin tefsirlerdeki ele alınış şeklini okuyucunun dikkatine sunmuştur.⁸

Râbîta hakkında yazılan ikinci makale, *İnsânî Bir İnsiyâk Olarak Râbîta* adındaki çalışmadır. Rifat Okudan'a ait olan bu makale, 2003 yılında *Tasavvuf* dergisinin 10. sayısının 201-218 sayfaları arasında yayımlanmıştır.

Râbîta konusunda tanıtacağımız son çalışma ise, Necdet Tosun tarafından kaleme alınan *DİA*'daki "Râbîta" maddesidir. Râbîtanın tarihi sürecinin özetlendiği bu çalışma, konuyla ilgili bilgi edinmek isteyenler için önemli bir hareket noktası teşkil etmektedir.⁹

⁸ Dilaver Selvi, *Kur'an ve Tasavvuf*, Şûle Yayınları, İstanbul 1997, ss. 415-432.

⁹ Necdet Tosun, "Râbîta", *DİA*, XXXIV, 378.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAM OLARAK RÂBİTA VE DAYANAKLARI

I. RÂBİTANIN SÖZLÜK VE TERİM ANLAMİ

Lugatta, iki şeyi birbirine bağlayan ip, alâka, vuslat, münasebet, ilgi ve sevgi ile mensubiyet, cesur ve dayanıklı olmak¹⁰ gibi anlamlara gelen râbîta, birinci ve ikinci baplardan *rabt* vezninde türetilen, çoğulu *revâbit* şeklinde gelen Arapça bir kelimedir.¹¹

Kur'ân-ı Kerim'de yer alan ribât ve murâbata [Âli İmrân 3/200; Enfâl 8/60] ise, sınırlarda düşmanı gözetlemek, nöbet tutmak, verilen emrin eksiksiz yerine getirilmesi gibi anlamları ifade eder.¹²

Bu mânâlara bağlı olarak ribât, zamanla sınır boylarında askerlerin ve gurbetteki misafirlerin atlarını bağlayıp konakladıkları tekke, kervansaray ve imâret gibi müesseselere de özel isim olmuştur.¹³

Ribât ve tekkelerde kalan sûfiler, maddî düşmanlara karşı siper alırken, manevî düşmanlar için de kalplerinin tasfiyesine çalışmışlardır.¹⁴ Zira tasavvufta, *nazargâh-ı ilâhî* kabul edilen ve *mâsivâ*'nın girmemesi için her şeyden önce gözetilmesi gereken yer kalptir.¹⁵

Ribât ve murâbata ile aynı kökten gelen ve tasavvufî bir terim olarak kullanılan râbîta, *mürîdin*, *Allah'a vasıl olmuş kâmil şeyhinin rûhâniyetinden istimdatta bulunmasından ve onun sûretini (şeklîni) çokça gözü önüne getirip*

¹⁰ Muhammed b. Mükrim İbn Manzûr, *Lisânü'l-'arab*, Dâru Sadr, Beyrut 1990/1410, VII, 302; Muhammed Murtezâ ez-Zebîdî, *Tâcu'l-arûs*, Beyrut 1980, XIX, 298-304.

¹¹ Muhammed b. Yakub Fîrûzabâdî, *el-Kâmûsu'l-muhît*, Dâru'l-ihya, Beyrut, 1991, II, 532-533.

¹² İbn Manzûr, *age.*, VII, 302.

¹³ Fîrûzabâdî, *age.*, II, s. 533; Sühreverdî, *Avârif*, s. 66.

¹⁴ Sühreverdî, *age.*, s. 70.

¹⁵ Bu mânâyı destekleyen ifadeler için bk. Abdülkerîm Kuşeyrî, *er-Risâletü'l-kuşeyriyye*, thk. Abdülhalîm Mahmud, Kahire 1989/1409, ss. 264-271; İmam Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-dîn*, thk. Seyyid İmran, Dâru'l-hadîs, Kahire 2004/1425, III, 3-13; Sühreverdî, *age.*, ss. 263-268.

yanındayken takındığı tavrı gıyâben de sürdürmeye çalışmasından ibarettir.¹⁶

Tarifini verdiğimiz *mürşid râbitası* dışında, *ölüm râbitası* ve *huzur râbitası* da, sûfilerin tasnif ettiği en yaygın râbita türlerindedir. Fakat üzerinde en çok tartışılan ve itiraz edilen râbita türü mürşid râbitası olduğundan, ağırlıklı olarak mürşid râbitası üzerinde durulmuştur. Râbita türleri ve aralarındaki ilişki, “Murâkabe” ve “Râbitanın yapılış şekilleri” başlıklarında ele alınacağından, râbitanın tarihi seyrinin işlendiği bölümde terim anlamıyla ilgili detaylı bilgiler verileceğinden dolayı, burada sadece râbitayla ilgili en genel anlamın verilmesiyle yetinilmiştir.

II. RÂBITA İÇİN GÖSTERİLEN DELİLLER

A. Âyetlerden Gösterilen Deliller

Sûfiler râbitayı delillendirmek için bazı âyetlerden istifade etmişlerdir. Bu âyetlere geçmeden önce *rabt* kökünden türeyen kelimelerin geçtiği âyetlere kısaca değinmek gerekir.

Kur’an’da *rabt* ile aynı kökten gelen âyetlerin râbita ile irtibatını tespit etmeden önce şu genel kuralın göz önünde bulundurulması gerekmektedir: Bir kelimenin asıl kök harfleri ne mânâyâ geliyorsa, ondan türeyen diğer bütün kelimelerin o asıl mânâ ile bir ortak yönü vardır.

Rabt kökünden hangi kelime türese, onunla bu mânâlardan biri veya bir kaç anlatılmış olur. Bütün mânâlar birbirine yakındır. Mânâ ortak olunca sonuçta hedef de ortak olur. Bunun için mânâlar arasındaki ilgi, irtibat ve intikâlin bilinmesi gerekir.

¹⁶ Haydarizâde İbrahim Fasîh, *Mecd-i Tâlid fî Menâkibi’ş-şeyh Hâlid*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1292, s. 73; Muhammed b. Abdullah el-Hânî, *Behcetü’s-seniyye*, Işık Kitabevi, İstanbul 1977, s. 42; Abdülhakîm Arvâsî, *Râbita-i Şerîfe*, Necm-i İstikbâl Matbaası, İstanbul 1342, s. 14; Necdet Tosun, “Râbita”, *DİA*, XXXIV, s. 378.

1. Râbîta İle Ortak Mânâ Taşıyan Âyetler

Kur'ân'da râbîta kelimesiyle aynı kökten gelen kelimelerin bulunduğu beş âyet vardır.

“Biz o gençlerin hidayetini artırdık ve kalplerini (iman üzere) rabtettik.”
[Kehf 18/14]

İbn Acîbe (ö. 1224/1809), bu âyetin tefsirinde şöyle demiştir: “O gençlerin, imanlarını kuvvetlendirdik. Bunu, imanlarında sabit kalmaları ve putperest zâlimlere karşı dayanmaları için yaptık. Hidayetin artması, kalplerine nûr vererek olmuştur. Kalbe nûr gelince kalp huzur bulur, korkusu gider, kuvvetlenir, hak yolda sabrı ve sebatı artar.”¹⁷

İkinci âyette Hz. Musa'nın annesinin hâli anlatılır:

“Musa'nın annesinin kalbi her şeyden bomboş olup (sadece Musa'nın derdine düştü). Eğer biz, (vadimize yakînen) inananlardan olsun diye kalbini rabtetmeseydik az kalsın onu (Musa'nın oğlu olduğunu) açıklayıverecekti.” [Kasas 28/10].

Bu âyette *rabt* fiili, mazi fiil olarak gelmiştir. Âlûsî'ye (ö. 1270/1854) göre bunun mânâsı, “Onun kalbini sabit tuttuk, kendisine sabır verdik, kalbine sekînet indirip kuvvetlendirdik” şeklindedir.¹⁸

Rabt kökünden gelen kelimelerin geçtiği diğer iki âyet Enfâl sûresindedir. Birinci âyette Allah Teâlâ, Bedir savaşında, müminlerin kalbini teskin etmek ve kuvvetlendirmek için melekleri, yağmuru, uykuyu sebep yapmıştır. Bunu, kalplerindeki endişe ve vesveselerini gidermek, kalplerini sakinleştirip kuvvetlendirmek ve harp meydanında ayaklarını sabitleştirmek için yaptığını açıklamıştır.

Âyetin rıbâtla ilgili kısmı şöyledir:

¹⁷ Ahmed b. Muhammed İbn Acîbe, *el-Bahrü'l-medid fî tefsiri kur'ani'l-mecîd*, thk. Ömer Ahmed er-Râvi, Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, 2002, IV, 146.

¹⁸ Şihâbüddîn Mahmûd Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, Beyrut 1987, XX, 49.

“Allah kalplerinizi raptetmek (kuvvetlendirip sakinleştirmek) ve ayaklarınızı (hak yolunda, harp meydanında) sabitleştirmek için üzerinize gökten bir su indiriyordu.” [Enfâl 8/11].

Enfâl sûresindeki diğer âyette ise:

“O düşmanlara karşı gücünüzün yettiği kadar kuvvet hazırlayın ve cihâd için bağlanıp beslenen atları hazır tutun.” [Enfâl 8/60] buyurulmaktadır.

Âyette düşmana korku vermek maksadıyla, o dönemin ordu nakil kuvveti olarak atların zikredilmesiyle düşmana karşı kuvvet hazırlanması emredilmiştir.

Âyetin devamında belirtildiği gibi, bu hazırlığın en önemli sebebi, düşmanı korkutup defetmektir. Âyette iki türlü düşmandan bahsedilmiştir. Biri, insan, diğeri şeytan taifesidir. Hz. Peygamber (sav), bu âyeti okuyunca, Allah’ın bildiği fakat müminlerin bilmediği diğer düşmanların şeytanlar ve cinler olduğunu belirtmiştir.¹⁹ Taberî’nin (ö. 310/923) tercih ettiği ve mânâya en uygun bulunduğu görüş budur.²⁰

Bu âyetle ilgili İmam Kuşeyrî (ö. 465/1072), tefsirinde şöyle der:

“Düşmanlara karşı hazırlanacak kuvvetlerin en önemlisi, kalbin Allah ile kuvvet bulmasıdır. Bu konuda insanların durumu farklıdır. Bazılarının kalbi Allah’ın yardım vadine güvenerek kuvvet bulur. Bazılarının kalbi bütün hâlini yüce Allah’ın bilmesiyle kuvvet bulur. Bir diğerrinin kalbi ise yüce Allah’ı müşâhede hâlini elde ederek kuvvet bulur.”²¹

Konumuzla ilgili en açık âyet, Âl-i İmrân sûresinin son âyetidir.

¹⁹ Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Camîu’l-beyan an Te’vîli Âyi’l-kur’ân*, Beyrut 1988, X, 29-32; Mâturîdî, *Tefsîru’l-kur’ani’l-azîm (Tevîlâtü Ehli’s-sünne)*, Beyrut 2004, II, 367; Abdurrahmân Celâleddîn es-Süyûtî, *ed-Dürrü’l-mensûr fî’tefsîri’l-me’sûr*, Beyrut 1993, IV, 97; Âlûsî, *Rûhu’l-meânî*, X, 25-26.

²⁰ Taberî, *age.*, VI, 32.

²¹ Abdülkerîm Kuşeyrî, *Letâifü’l-işârât*, thk. İbrahim Buyûnî, Mısır 1981, I, 635.

“Ey iman edenler! Sabredin, (düşman karşısında) sebat gösterin, râbita hâlinde bulunun (cihâd için hazır ve uyanık olun). Allah’tan korkun ki felâha (dünya ve ahiret saadetine) ulaşasınız.” [Âl-i İmrân 3/200]

Âyette geçen râbitû ifadesinin zahirinden “râbita yapınız” sonucunu çıkarmak ilk anda zordur. Aynı şekilde bunun tek mânâsının, sınır boylarında atlı veya yaya olarak nöbet beklemek, düşmanı gözetlemek olduğunu söylemek de kolay değildir. Çünkü râbitaya, bir namazdan sonra diğer namazı beklemek, namazı muhafazaya yardımcı olan abdest ve tahâret gibi ilk vazifeleri güzel yapmak mânâsını veren hadisler,²² onu sırf sınır boylarındaki nöbete hamletmeye mânâni olmaktadır.²³

Bu âyetin tefsirinde, Allah’ı hatırlatan ve O’na ait olan şeylere kalbi bağlama, rûhânî şeylerle alâka kurma konusunda sûfilere yakın şeyler söyleyen ve bu âyeti, maddi düşmanlara karşı vatanî sınırları gözetim altına almak, ayrıca nefis ve şeytan düşmanına karşı namaz başta olmak üzere ilâhî hudutları muhafazaya çalışmak şeklinde iki yönlü mânâ vererek izah eden müfessirler de mevcuttur.²⁴

İmam Kuşeyrî (ö. 465/1072), bu âyetin şöyle bir mânâyı gelebileceğini de nakletmiştir:

“Taatları yapmaya ve günahları terk etmeye karşı sabredin. Kötü arzulardan uzak kalmaya, şehvetleri terk etmeye ve sizi Allah’tan alıkoyan engelleri aşmaya karşı birbirinize sabrı tavsiye edin ve bu konuda yarışın. Bütün vakit ve hallerinizde (salihlerle) sohbet ve beraberlikte istikamet üzere devam edin.”²⁵

²² Buhâri, Vudû 6; Müslim, Tahâret 34, 41; Muvatta, Vudu 77.

²³ Selvi, Kur’an ve Tasavvuf, s. 424.

²⁴ Taberî, Camiu’l-beyan, IV, 221-223; Kuşeyrî, Letâifü’l-işârât, I, 309; Fahrüddîn er-Râzî, Tefsîri-i Kebîr, Dâru’l-ihyâ, Beyrut, 1999, III, 474; Muhyiddîn İbn Arabî, Tefsîru’l-kur’âni’l-kerîm, Beyrut 1981, I, 245; İmâduddîn Ebu’l-Fidâ İsmâil İbnu Kesîr, Tefsîru Kur’ani’l-azîm, ys., ts., I, 444-446; İsmâil Hakkı Bursevî, Rûhü’l-beyân, Beyrut, 1405, I, 408-409; Alûsî, Rûhu’l-meânî, IV, 175-178; Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dîni Kur’an Dili, Azim Yayıncılık, İstanbul 1992, II, 490-491; Vehbe Zuhaylî, et-Tefsîru’l-munîr, Dâru’l-fikr, Beyrut 1991, IV, 214-216.

²⁵ Kuşeyrî, age., I, 309.

Râğıb el-İsfehânî (ö. 502/1109), ribât ve murâbatanın ikili anlamına işâret ederek: “*Bir vakit namazdan öteki vakit namazına kadar beklemek ve kalbi mescitlere bağlı tutmak*”²⁶ hadisine dikkat çekmekte ve Kur’ân-ı Kerim’de *rabt* kökünden türetilmiş kelimeleri ihtiva eden âyetleri sıraladıktan sonra, bu âyetlerdeki *rabt*’ın, “*O Allah, müminlerin kalbine sekîneti (iç huzûru, mânevî kuvvet ve sabrı) indirendir.*” [el-Fetih 48/4] âyetinden hareketle kalp sekînetine delâlet ettiğini söylemektedir.²⁷

Bu âyet-i kerime hakkında Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1210) şu tespitlerde bulunur:

“*Bil ki insan, her ne kadar sabır ve müsâbere ile mükellef tutulmuş olsa da, insanı bunların zıddını yapmaya sevkedecek olan kötü huylar da vardır. Bunlar şehvet, gazab ve ihtirasdır. İnsan, ömrü boyu bunlarla mücâdele edip, bunları zapt-ı rapt altına almakla meşgul olmadığı sürece, sabretmesi ve müsâberede bulunması mümkün olmaz. İşte bundan dolayı Cenâb-ı Hakk, “râbitû” (nöbet bekleşin) buyurmuştur. Sözüün özü şudur: Fiillerin kaynağı kuvvelerdir. Fiiller, kuvvelerden sâdır olduğu için, Cenâb-ı Hakk bundan sonra, kötü fiillerin kaynağı o kuvvelerle savaşmayı emretmiştir ki nöbet bekleşmekten (murâbata) murâd budur.*”²⁸

Müfessir Kâdî Beydâvî (ö. 685/1286), “*râbita yapınız*” âyetinin hem sınırlarda düşmanı gözetlemek hem de itaat alanında nefsi takip etmek mânâsına geldiğini belirtmiştir.²⁹

Râzî ve Beyzâvî’nin yaşadıkları dönem itibariyle âyetteki *râbitû* ifadesine yaklaşımları, özellikle Beyzâvî’nin *râbitû* emrini, nefsi takip etmek şeklinde yorumlaması oldukça dikkat çekicidir.

²⁶ *Müslim*, Tahâret 34, 41; *Muvatta*, Vudu 77.

²⁷ Râğıb el-İsfehânî, *Müfredât*, thk. Adnan Dâvûdî, Dâru’ş-şâmiyye, Beyrut 1992/1412, s. 339.

²⁸ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, III, 473-474.

²⁹ Abdullah b. Ömer b. Muhammed Beydâvî, *Tefsîru’l-beydâvî (Envârü’t-tenzîl ve Esrâru’t-te’vil)*, Dersaadet Kitabevi, İstanbul, ts., I, 198.

Bu âyette söz konusu olan ribâtın ne demek olduğu hususunda farklı yorumlar vardır. İmam Süyûtî (ö. 911/1505), bu âyetin tefsirinde kırk civarında görüş nakletmiştir. Ayetin *Râbita hâlinde bulunun* kısmı; Bir namazdan sonra diğer namaz vaktini gözetlemek, elin işte gönlün mescitte ve ibadette olması, dini ve vatani düşmanlardan korumak, maddî ve mânevî düşmanlara karşı kuvvet hazırlamak ve uyanık olmak şeklinde izah edilmiştir.³⁰

Ayetteki *râbitû* emrinden neyin kastedildiği hususunda Ömer Ziyâüddîn Dağistânî (ö. 1339/1921) şöyle der:

*“Burada “râbitû” emri; Mevzilerde bedenlerinizi ve bineklerinizi kuvvetli bulundurun, taatlara karşı daima nefsinizi gözetin ve denetim altında tutun, mânâsındadır. Bu mânâyâ işaret etmek üzere bir hadis-i şerifte: “Bu ribâttır, bu ribâttır.” buyurulmuştur. Buna göre âyet şöyle açıklanabilir: “Âdetleri terk etmek hususunda nefsin üstün gelme isteklerine karşı çıkın, taat ve ibadetlerin ağırlık veren acılığına karşı dayanma gücü gösterin. Cenâb-ı Hakk’tan tecellî edecek ilâhî vâridâtı gözetebilmek için sırr’larınızı takviye edin. Şeriat, tarikat ve hakikate göre zuhur edecek vâridâta sırr’larınızı hazırlayın.” Murâbatasız müsâbere, müsâberesiz de murâbata olmaz. Bunların eksiksiz ve semereli bir şekilde yapılabilmesi seyr-ü sülûk ile mümkündür. Kul ancak böyle manevî bir terbiye ile hâl ve makamları sonuna kadar aşabilir.”*³¹

Müfessir Mehmed Vehbi Efendi (ö. 1369/1949), âyetteki *murâbata* ’ya şu mânâyı vermiştir:

“Müsâbere, ibtilâ zamanında kalbi murâkabe etmektir. Murâbata, (asıl mânâsı ve hedefi itibariyle) Allah’a ulaştıracak sebeplere ruhları bağlamaktır. Bu mânâ ile önceki mânâların birleşmesi mümkündür.

³⁰ Diğer izahlar için bk. Süyûtî, *Dürrü’l-mensûr*, II, 416-421.

³¹ Ömer Ziyâüddîn Dağistânî, *Tasavvuf ve Tarikatlarla ilgili Fetvalar*, çev. İrfan Gündüz – Yakup Çiçek, Seha Neşriyat, Ankara 1986, s. 148.

Şöyle ki, düşman karşısında hudut beklemek de, ruhu Allah'a vâsil edecek ibadete bağlamaktır."³²

Âyet-i kerimedeki ribât ve râbitanın ne olduğu şu hadis-i şerifte açıklanmıştır: *"Zor ve sıkıntılı anlarda güzelce abdest almak, mescit yolunda çokça adım atmak, bir namazdan sonra gelecek namazı beklemek var ya, işte sizin ribâtınız budur, işte ribât budur, işte ribât budur."*³³

Ebu Seleme b. Abdurrahman'ın (ra) şöyle dediği rivayet edilmiştir: *"Hz. Peygamber (sav) zamanında, murâbata yapılan (hudut nöbeti beklenen ve kendisi için hususî atlar hazırlanan) bir savaş yoktu. Binâenaleyh bu âyet ancak, bir namazı kıldıktan sonra diğer namazı bekleme hakkında nâzil olmuştur."*³⁴

Yakın tarihte yapılan bir tefsir çalışmasında ise bu konu hakkında şu açıklama yapılmıştır:

*"Hz. Peygamber bir namazı kıldıktan sonra diğer namazı beklemeyi mecâzi anlamda "nöbet bekleme" olarak isimlendirdiği için bazı müfessirler buradaki ribâtı bu anlamda yorumlamışlardır. Bununla birlikte namaz ibadetinin kişiyi kötülüklerden koruyucu özelliğe sahip bulunduğu düşünüldüğünde, âyetin hakikat olarak her iki anlamı da kucaklayacak mahiyette olduğu kabul edilebilir. Çünkü nöbetlerin biri vatani düşmandan, diğeri ise nefsi kötü davranışlardan korumaya yöneliktir."*³⁵

Demek ki bir yönüyle ribât, nefisle cihâd etmektir. Tekke ve ribâtlarda yaşayanlar, nefsiyle mücâhede için nöbet bekleyen kimselerdir. Bu mânâyâ işaret olarak bir âyet-i kerimede şöyle buyurulmaktadır: *"Ey iman edenler! Allah için, O'nun yolunda gerektiği gibi cihâd edin."*[el-Hac 22/8]. Sühreverdî'nin

³² Mehmed Vehbi, *Hülâsâtül-beyân fi Tefsiri'l-kur'an*, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1971, II, 822- 823.

³³ *Müslim*, Tahâret 34-41; *Muvattâ*, Vudu 77; Muhammed Abdurrauf Münâvî, *Fezû'l-kadîr*, thk. Ahmed Abdüsselâm, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, 1994, III, 140-141.

³⁴ Abdullah İbnu Mubârek, *Kitâbu'z-zühd*, thk. Habîbu'r-Rahman el-A'zamî, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, ts., 138; Taberî, *Camîu'l-beyan*, IV, 222; Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, III, 474; Sühreverdî, *Avârif*, s. 66.

³⁵ Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007, I, 746.

belirttiğine göre Abdullah b. Mübârek, âyette emredilen cihâdın nefis ve hevâ ile yapılan mücâhede olduğunu söylemiştir.³⁶

Resulullah (sav) (Tebük seferi dönüşünde) ashâbına: “*Küçük cihattan, büyük cihâda dönüyoruz.*” buyurmuş, büyük cihâdın ne olduğunu soran Sahabe’ye de “*Nefisle mücâhededir*” şeklinde vevap vermiştir.³⁷

Kısaca, ribât ve murâbata, bir işe devam etmek, sınırlarda düşmana karşı nöbet beklemek, cihâd için atları hazır tutmak, namaz vakitlerini takip etmek, sürekli ibadete hazır olmak, kendini ibadet ve taata vermek gibi mânâlara gelir.³⁸ İnsanın, kalbini bağladığı iyi veya kötü şeylere de râbîta denir.³⁹

Kelimenin gerek lügat anlamı, gerekse İslam âlimlerinin yukarıda işâret ettiğimiz fikirleri, ribât ve murâbata’nın sadece sûfilerce değil, diğer âlimlerce de tasavvufî muhtevâdan tamamen uzak olmayan bir tarzda değerlendirildiğini göstermektedir.⁴⁰

2. Râbîtaya Delil Olarak İleri Sürülen Âyetler

a. En Çok Üzerinde Durulan Âyetler

Rabt kökünden türeyen kelimelerin geçtiği âyetleri zikrettikten sonra sûfilerin râbîta konusunda delil olarak istifade ettikleri âyetleri zikrederim. Bu âyetlerin başında *sâdıklarla beraber olmayı* emreden âyet gelir. Fakat şunu da belirtelim ki bu âyet ve râbîtaya delil olarak ileri sürülen diğer âyetler, daha çok son zamanlarda, özellikle Mevlânâ Hâlid el-Bağdâdî’den (ö. 1242/1826) itibaren râbîtaya delil olarak yorumlanmıştır. Yoksa müfessirler bu âyetten, sûfilerin anladığı mânâda râbîta ile ilgili bir sonuç çıkarmamışlardır. Fakat müfessirler,

³⁶ Sühreverdî, *Avârif*, s. 66.

³⁷ Ahmed b. Hüseyin Beyhâkî, *Kitâbüz-zühdü'l-kebîr*, thk. Takiyuddîn en-Nedvî, Kuveyt 1983/1403, s. 198; Celâleddîn Abdurrahmân Süyûtî, *el-Câmi'us-sağîr*, Beyrut 1990, II, 380; İsmail b. Muhammed Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ*, Beyrut ts., I, 424-425.

³⁸ *Buhâri*, Vudû 6; *Müslim*, Tahâret 34, 41; Isfehânî, *Müfredât*, ss. 338-339; Süyûtî, *el-Câmi'us-sağîr*, II, 416-421.

³⁹ İbrahim Hilmi el-Kadirî, *Medâricü'l-hakîka fi'r-râbîta 'inde ehli't-tarika*, nşr. Adil Mahmud el-Behiyy, Abdüsselâm Muhammed Sa'îd, İskenderiyye 1962/1381, ss. 17-18.

⁴⁰ İrfan Gündüz, “Tasavvufî Bir Terim Olarak Râbîta”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, sy. 19, Temmuz-Aralık (2007), s. 27.

sâdıklarla hemhâl olmanın, onları örnek almanın faydasını ifade etmişlerdir.⁴¹

“*Ey iman edenler! Allah’tan korkun ve sâdıklarla beraber olun.*” [Tevbe 9/119]

Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1210), sâdıklarla beraberliği emreden bu ifadelerden hareketle, sâdıklarla birlikte olmanın vâcib (şart) olduğunu, buna göre, her zaman ve devirde, sâdıkların var olması gerektiğini belirtir.⁴²

Sâdıklarla beraberliğin iki türlü olabileceğini ifade eden Hâce Ubeydullah Ahrâr (ö.895/1490), *Sâdıklarla beraber olunuz* âyetinin mânâsı hakkında şu açıklamaları yapmaktadır:

“*Sâdıklarla olmak iki türlü olur. Birincisi zâhiren sâdıklarla olmaktır. Zâhiren sıdk ehliyle olmak, kişinin bâtınının onların ahlâk ve sıfatlarının nurlarıyla münevver bir hâle gelmesiyle gerçekleşir. İkincisi mânen sâdıklarla birlikte olmaktır. Bu, bâtın yolundan onlara kalbin bağlanmasıyla gerçekleşir.*”⁴³

İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1137/1725) bu âyeti şöyle tefsir etmiştir:

“*Bu âyeti kerîmede bahsi geçen sâdıklardan murâd, kâmil müşşidlerdir. Bir sâlik, ciddiyetle onların kapılarında hizmet eder, mehabbetiyle nazarlarına kabul olunursa, onların feyz ve bereketleriyle mâsivâyı terk etmeye, Allah yolunda istikamet üzere bulunmaya rahatlıkla muvaffak olur, huzur-u Hakk’a kavuşur.*”⁴⁴

Mevlânâ Hâlid el-Bağdâdî (ö. 1242/1826), bu âyet hakkında şöyle demiştir:

⁴¹ Selvi, *Kur’an ve Tasavvuf*, s. 423; Abdülhakim Yüce, *Tasavvuf ve Bid’at*, Nil Yayınları, İstanbul 2000, s. 96.

⁴² Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, VI, 166.

⁴³ Ali b. Hüseyin Vaiz el-Herevî, *Reşehât ‘aynü’l-hayat*, trc. Muhammed Murad b. Abdullah el-Kazânî, Mektebetü’l-İslamiyye, Diyarbakır, ts., s. 184; Esad Sahib, *Kitabu Buğyetü’l-vâcid fî Mektûbât-i Hazreti Mevlânâ Hâlid*, Dimeşk 1334, s. 73; Gönül bağı ile kurulan bu beraberlik Mesnevî’de şöyle geçer: “*Gerçekten de gönülden gönüle açılmış bir pencere vardır. İki insan birbirine gönülden bağlanınca, artık onlar birbirinden ayrı değildir. Bedenleri birbirinden uzakta olsa da gönülleri beraberdir.*” [Şefik Can, *Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2002, III, 348.]

⁴⁴ Bursevî, *Ruhu’l-beyân*, III, 532.

“Büyüklerimizden bazıları: “Ey iman edenler! Allah’tan korkunuz ve sâdıklarla beraber olunuz.”[Tevbe 9/119] âyetinin nass delaletiyle râbitayı isbat etmişlerdir.”⁴⁵

Son dönem Nakşi şeyhlerinden Esad Erbilî (ö. 1349/1931), bu âyet hakkında şu yorumu yapar:

“Sâdıklardan murâdın “Mürşidler” olduğu “Bahru’l-hakâik”⁴⁶ tefsirinde beyan edilmiştir. Allah-u Zül-Celâl Hazretleri bütün ehl-i imanı bu âyet-i kerîme ile memur ve mükellef buyurmuş, şeriat-ı mutahhara ve tarikât-ı münevvere’nin şehâdetiyle sâdik bir kul ve Peygamberler’e vâris olmaya lâayık olan bir zât-ı muhteremin maiyyetinde bulunmalarını emretmiş, vâcip kılmuştur. Bedenî hastalıkların tedavisi için, işinin ehli, sahasında maharet sahibi bir hekime müracaatı emir buyurmuş olan Nebiyy-i Zîşân Efendimiz Hazretleri, mânevî hastalıklardan da kurtulmak için bir mânevî doktora, bir âlim-i rabbânîye, yani kendisini olanca gücüyle Allah’a vermiş bir velî kuluna müracaatı dini bir vecîbe saymıştır. Şunu da ifade edelim ki; Hakk Celle ve Alâ Hazretleri, kulun güç yetiremeyeceği şeyi teklif etmeyeceğini bildirmiş olduğu halde, bütün müminlere sâdıklarla beraber olmayı emretmiştir. Bu emriyle her zaman, her devirde sâdik ve sâlih kullarının bulunacağını ve onları diğer kullarına da tanıtacağını bize bildirmiş olmaktadır.”⁴⁷

Ömer Nasûhi Bilmen (ö. 1882/1971), bu âyetin tefsirinde, imanlarında,

⁴⁵ Esad Sahib, *Buğyetü’l-vâcid*, s. 73. *Reşehât*’taki pasajlar için bk. Herevî, *Reşehât*, ss. 184-185; Nass delâleti: Fıkıh usûlü ilminde bir sözün manaya delâleti ile ilgili dört şekilden birisidir. Bir söz, inceleme ve içtihatla bulunmaya ihtiyaç duyulmaksızın ve sırf dil unsuruna dayanarak anlaşılabilen, illetteki müştereklik sebebiyle, sözde belirtilmeyen durum hakkında da sabit oluyorsa buna nass delâleti denir. Meselâ “...onlara (ana-babaya) öf bile deme!...” [İsrâ 17/23] âyeti, ibaresiyle ana-babaya “öf” demenin haram kılındığına, nass delâletiyle de ibarede geçmeyen dövme, sövme hapsedme gibi fiilleri yapmanın da haram olduğuna delâlet eder. Geniş bilgi için bk. [Zekiyyüddîn Şa’bân, *İslâm Hukuk İlminin Esasları (Usûlü’l-fikh)*, trc. İbrahim Kâfi Dönmez, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2000, ss. 399-401.]

⁴⁶ *Bahru’l-hakâik ve’l-meânî*, Necmeddîn-i Dâye’nin (ö. 654/1256) başladığı ve Alâüddevle-i Simnânî’nin (ö. 737/1336) tamamladığı arapça İşârî Kur’an tefsiridir.[*DİA*, IV, 515.]

⁴⁷ Muhammed Esad Erbilî, *Risâle-i Esadiyye ve Fâtihâ-i Şerife Tercümesi*, Erkam Yayınları, İstanbul 1986/1406, ss. 28-29.

ahitlerinde ve Hakk dine olan bağlılıklarında, gerek niyet, gerek söz veya fiil olarak doğru olanlarla beraber olmaya ve onlara tabi olmaya teşvik olduğunu ifade etmektedir. »⁴⁸

Tasavvuf klasiklerinde sâlih ve sâdıklarla birlikte bulunmaya, fâsık ve dünya ehli ile bir arada bulunmaktan sakınmaya ayrı bir önem verilmiş, kişinin bu konuda dikkatli olması tavsiye edilmiştir.⁴⁹

Hanefî imamlarından Tâceddîn el-Hanefî (ö. 1050/1641) *Tâciyye* adlı risâlesinde Allah'a ulaştıran yolları beyan ederken sâlihlerle beraberliğin önemini şöyle ifade eder:

“Üçüncü yol, müşâhede makamına vâsıl olup zâtî sıfatların üzerinde tahakkuk ettiği kâmil velîye râbitadır. Zira bu sıfatlarla sıfatlanmış kâmil şeyhi görmek; “Onlar o kimselerdir ki, görüldüklerinde Allah hatırlanır”⁵⁰ meâlindeki hadis-i şerif gereğince zikrin faidesini kalpte doğurur. Böyle bir mürşidin sohbeti ise; “Onlar Allah ile meclis kuranlardır”⁵¹ meâlindeki hadis mucibince de Allah ile kalbî beraberliğin oluşmasını sağlar.”⁵²

Sâdıklarla beraber olmayı emreden yukarıdaki âyetten sonra, sûfîlerin en çok müracaat ettikleri diğer bir âyet vesîleyi emreden âyettir.

“Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve O'na yaklaştırmaya vesîle arayın ve onun yolunda mücâhede edin ki kurtuluşa eresiniz.” [el-Mâide 5/35]

⁴⁸ Ömer Nasûhi Bilmen, *Kur'an-i Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*, Bilmen Yayınevi, İstanbul 1964, III, 1346.

⁴⁹ Kuşeyrî, *er-Risâle*, ss. 486-490; Ali b. Osman Cüllâbî Hücvîrî, *Keşfü'l-mahcûb: Hakikât Bilgisi*, haz. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul 1996, s. 483; Sühreverdî, *Avârif*, s. 246.

⁵⁰ İbnu Mübârek, *Kitâbü'z-zühd.*, s. 72; İbnu Mâce, *Zühd* 4; Ebû Abdullah Hâkim Tirmizî, *Nevâdiru'l-usûl Fî Ehâdisi'r-resûl*, Dâru'l-cil, Beyrut 1992, II, 39; Münâvî, *Feyzu'l-kadîr*, III, 148; İbnu Kesîr, *Tefsiru Kur'ani'l-azîm*, II, 422.

⁵¹ Yakın mânâdaki hadisler için bk. *Buharî*, *Deavât* 66; *Tirmizî*, *Deavât*, 129.

⁵² Abdülganî en-Nablûsî, *Miftâhu'l-maiyye*, thk. Muhammed Ebu Yezid el-Mehdi, Dâru'l-cüdiyye, Kahire 2008/1429, s. 91; Esad Sahib, *Buğyetü'l-vâcid*, ss. 76-77; Hüseyin b. Ahmed ed-Devserî, *er-Rahmetu'l-hâbita fî İsmi'z-zikri ve'r-râbita (Mektûbât-ı Rabbânî kenarında)* İstanbul ts. I, 267.

Vesîle, Allah'a yaklaşmak için yakınlığından istifade edilen şey⁵³ anlamında kullanılmaktadır.⁵⁴ Bu âyette geçen vesîlenin umûmî olduğu ve râbitanın da bu vesîlelerden biri olarak kabul edilmesi gerektiği sûfiler tarafından ileri sürülmüştür.⁵⁵

Vesîlenin geçtiği âyet-i kerime [el-Mâide 5/35] *Rûhu'l-Beyân*'da şöyle tefsir edilmiştir: “*Bil ki, âyet-i kerime, açıkça vesîleye yapışmayı emretmektedir. Vesîle gereklidir, çünkü Allah Teâlâ'ya vuslat, bir vesîle ve bir vâsita ile olmaktadır. Bunun için en güzel vesîle ve vuslat yolu da hakikat âlimleri ve tarikat şeyhleridir.*”⁵⁶

Hanefî âlimlerinden Abdülganî en-Nablûsî (ö. 1144/1731), ilahî huzura girmek için şeyhine vesîle gözüyle bakmasını, bir mürîdin en mükemmel hâli olarak vasıflandırır.⁵⁷

Muhammed b. Abdullah Hânî (ö. 1279/1862), *Behcetü's-seniyye*'sinde şöyle der: “*Bu âyetteki mefhum mânâ umumîdir. Gelen emir vesîle aramak olduğuna göre, râbita, vesîlelerin en faziletlisi olma durumunu kazanır. Ki bu vesîle, ya Resulüallah (sav) Efendimizdir, yahut onun mânevî varisleri, nâibleridir.*”⁵⁸

Bu âyet-i kerimeyi, râbitanın delilleri arasında zikreden Ahmed Ziyâüddîn Gümüshânevî (ö. 1311/1893), *vesîle* mefhumunun genel bir mânâda kullanılmış olduğunu belirtir ve râbitanın, Allah'a yaklaşmak için en faziletli bir vesîle olduğunu ifade eder.⁵⁹

Muhammed Esad Erbîlî (ö. 1349/1931) ise *Mektûbât*'ında bu âyete şöyle değinir:

⁵³ Isfehânî, *Müfredât*, s. 871; İbn Manzur, *Lisânü'l-'arab*, VI, 4837-4838; Fîrûzabâdî, *Kâmûsu'l-muhît*, IV, 86.

⁵⁴ İlgili terimin tanımı ve gerekli bilgi “Râbitanın İlişkili Olduğu Terimler” başlığında verilmiştir.

⁵⁵ Mevlânâ Hâlid el-Bağdâdî, *Risâle-i Hâliyye*, ys., ts., s. 11; Arvâsî, *Râbita-i Şerîfe*, s. 29.

⁵⁶ Bursevî, *Rûhü'l-beyân*, II, 388.

⁵⁷ Nablûsî, *Miftâhu'l-mâiyye*, s. 147.

⁵⁸ Hânî, *Behcetü's-seniyye*, s. 46.

⁵⁹ İrfan Gündüz, *Gümüshânevî Ahmed Ziyâüddîn*, Seha Neşriyat, İstanbul 1984, s. 281.

“Beşerî sıfatlardan çıkıp arzulanan güzel ahlâk ile ahlâklanmalar, yani tam bir fenâ duygusu ile “fenâ fi’r-resûl” ve daha doğrusu “fenâ fillâh”ın üstün şerefine nâil bulunanların da râbitası, “O’na yaklaşılmaya vesile yâni yol arayın” âyet-i kerîmesiyle bütün müminlere emir ve fermân buyrulmuştur.”⁶⁰

b. Diğer Âyetler

Hiz. Peygamber’in (sav) örneğini ifade eden âyet de sûfîlerin râbitaya delil olarak gösterdiği âyetlerdendir.

“And olsun Allah’ın Resûlünde sizin için, Allah’ı ve âhireti arzu eden ve Allah’ı çok anan kimseler için, (uyulacak) en güzel bir örnek vardır.” [el-Ahzâb 33/21]

“İbrahim’de ve O’nunla birlikte bulunanlarda sizin için güzel bir misâl var.” [el-Mümtahine 60/4]

Bu âyetlerde geçen *üsve* kelimesi de râbitaya delil olarak gösterilmiştir. Önder olan, kendisine uyulan ve davranışları başkalarınca taklid edilen kişiye *üsve* denir. Kişinin gönlündeki gam ve kasveti gideren sevgili veya dostuna da bu isim verilir. Kendisine mânen moral veren, onunla teselli bulan ve yine ondan şifa umulan şey yerinde kullanılır. *İttisâ* ise böyle birini idealize ederek örnek almak ve ona uymak demektir.⁶¹

Burada, hem Hiz. Peygamber’in, hem Hiz. İbrahim’in hem de İbrahim’e tâbi olanların, müminler için *üsve* olacağını beyan edilmesi ayrıca dikkat çekicidir.⁶² Hamdi Yazır bu âyetin tefsirinde: “*Üsve*, insanın başkasına *ittibâ* ile elde ettiği hâldir. Uyulan iyi ise netice iyi, kötü ise sonuç kötü olur.”⁶³ demiştir.

Hiz. Peygamber’in (sav) “Kur’ân’dan ibaret olan ahlâkı”⁶⁴ nı, müminlere örnek ve hedef olarak gösterip ona benzetmeye çalışmanın bir yolunun da râbita

⁶⁰ Muhammed Esad Erbîlî, *Mektûbât*, Evkaf Matbaası, İstanbul 1340, s. 38.

⁶¹ Isfehânî, *Müfredât*, ss. 76-77; Âsım Efendi, *Kamus Tercemesi*, ts. ys. III, 760.

⁶² Gündüz, “Râbita”, s. 49.

⁶³ Bursevî, *Ruhî’l-beyan*, IV, 318; Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, VI, 304.

⁶⁴ *Müslim*, Salâtü’l-müsâfirîn 139.

ile elde edilebileceği söylenebilir.⁶⁵

Üsve kelimesinin geçtiği âyetten sonra *ittibâ* âyeti de, sûfilerin râbitayı izah etmek için ileri sürdükleri âyetlerdendir.

“*De ki eğer siz, Allah’ı seviyorsanız, hemen bana tâbi olun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı mağfiretle örtsün. Allah gafûrdur, rahîmdir.*”[Al-i İmrân 3/31]

Bu âyet-i kerîmede de, bazı âlimlere göre râbitaya işâret vardır.⁶⁶ İttibâ’nın râbitaya delil olarak ileri sürülmesi, Hz. Peygamber ya da O’nun ahlâkını eksiksiz yaşadığına inanılan kâmil ve sâlih kimselerle aynîleşme⁶⁷ düşüncesinden dolayı olsa gerektir.⁶⁸ Çünkü râbita, hakikat-ı Muhammediyye ile aynîleşen mürşid-i kâmil ile mürîd arasındaki güçlü bir bağıdır.⁶⁹

Bir önceki âyette geçen *üsve* ve *ittisâ*’dan sonra bu âyetteki *ittibâ*, kendisine uyulanı görmeyi gerektirir. Bu görme işi, ya hissî olarak duyu organlarımızla görmekle, ya da mânevî olarak düşünce dünyamızda hayâlen canlandırmak şeklinde gerçekleştirilebilir.⁷⁰ Böyle olmadan ona *ittibâ* etmek nasıl mümkün olabilir? Râbitadan murâd ise, işte bu mânevî hayâl ediştir.⁷¹

Bursevî, *bana yönelen kimseye uy* [Lokman 31/15] âyetinde geçen *ittibâ*ı açıklarken: “*Bu âyette, kâfir ve fâsıklarla sohbetten sakındırma ve sâlihlerle sohbeta teşvik vardır. Çünkü kişilerin bir araya gelmesi bir etkileşimi gerektirir. Tabiatlar cezbedici, hastalıklar sirâyet edicidir.*” ifadelerini kullanmıştır. Bursevî’ye yakın ifadeler kullanan müfessirler de mevcuttur.⁷²

⁶⁵ Gündüz, “Râbita”, s. 49.

⁶⁶ Bağdâdî, *Risâle-i Hâlidîyye* s. 11; Hânî, *Behcetü’s-seniyye*, s. 46; Gündüz, *Gümüşhanevî*, s. 281; Arvâsî, *Râbita-i Şerîfe*, s. 30.

⁶⁷ Aynîleşme ile ilgili hususlar “Psikolojik Deliller” başlığı altında izah edildi.

⁶⁸ Gündüz, agm., s. 48.

⁶⁹ Annemarie Schimmel, *İslamın Mistik Boyutları*, Kabalcı Yayınevi, çev. Ergun Kocabıyık, İstanbul 2004, ss. 252-253.

⁷⁰ Bağdâdî, *age.*, s. 11; Hânî, *age.*, s. 46; Gündüz, *age.*, s. 281; Arvâsî, *age.*, s. 30; Hasan Kâmil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007, s. 370.

⁷¹ Arvâsî, *age.*, s. 30.

⁷² Bursevî, *Ruhü’l-beyan*, VII, 80-81; Âlûsî, *Rûhu’l-meânî*, XXI, 87; Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*,

Velîlerin imdat ve tasarrufuna⁷³ işâret eden *burhân* âyeti de sûfilerin bu konuda ele aldığı âyetlerdendir:

“*Andolsun, o kadın (Züleyha) ona (Yûsuf’a) musallat olmayı kafasına koymuştu. Eğer Rabbinin burhânını (delilini) görmemiş olsaydı, o da o kadını arzulamıştı. İşte Biz ondan o fenalığı ve fuhşu bertaraf edelim diye burhân gönderdik. Çünkü Yusuf, ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandı.*”[Yûsuf 12/24]

Sûfiler, bu âyetteki *burhân*’ı, kâmil velîlerin uzaktan imdat ve tasarrufuna delil kabul etmişlerdir.⁷⁴ Çünkü Hz. Yakub’un (as) o anda odada temessül ederek Hz. Yûsuf’u (as) uyarması ile ilgili rivayetler bu görüşe destek vermekte, temessül ve tasarrufun da bir nevi örneği olan bu olay hemen hemen her müfessir tarafından nakledilmektedir.⁷⁵

Bu âyeti, velîlerin tasarrufuna ve râbitaya delil olarak gösterenlerden biri olan Mevlânâ Hâlid el-Bağdâdî (ö. 1242/1826), özellikle mutezilî olan Zemahşerî’yi (ö. 538/1143) kaynak göstererek şu açıklamaları yapmıştır:

“*Rûhânî imdat ve tasarrufu, tefsirlerinde açıkça ifade edenlerden birisi de “Keşşâf” sahibidir. Her ne kadar o, bu konuda orta yolu bırakıp, (müfessirlerin çoğunun rivayet etmiş olduğu) tefsiri inkâr etmişse de*⁷⁶ söz konusu metni şu şekilde eserine almıştır: “Yûsuf (as),

VI, 273.

⁷³ İmdat ve tasarruf, rûhâniyet üzerinden meydana gelen fayda ve eylemleri ifade etmek için kullanılmıştır. Rûhâniyet terimi, ruh sahibi kişinin mânevî yönü için kullanılır ve o kişinin mânevî şahsiyeti kastedilir. Bu mânevî şahsiyet üzerinden ikinci şahısları faydalandırmak konusunda söz konusu şahsın her hangi bir ihtiyarı fiili söz konusu değildir. Çünkü Yakup’un (as) suretinin Yusuf’a (as) görünmesi hadisesinde, Yakup’un (as) ihtiyarı söz konusu değildir. Eğer Yakup’un (as) bu olaydan haberi olsaydı hasretlik çekmesine ve gözlerini kaybetmesine gerek kalmazdı.

⁷⁴ Êsad Sahib, *Buğyetü’l-vâcid*, s. 74; Dağistânî, *Fetvalar*, s. 172; Arvâsî, *Râbita-i Şerîfe*, s. 33.

⁷⁵ Rivâyet konusunda neredeyse bütün tefsirlerin müracaat kaynağı olan İbn Cerîr et-Taberî, bu konuda senedini vererek pek çok görüş nakletmiştir. Öyle ki onun tefsiri, diğer tefsirlere ihtiyaç bırakmayacak durumdadır. bk. Taberî, *Camî’-l-beyan*, XII, 189-190; Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, VI, 443-444; Muhammed b. Ahmed Kurtûbî, *el-Câmi’ li Ahkâmî’l-Kur’ân*, Beyrut 1985, IX, 169-170; Süyûtî, *Dürrü’l-mensûr*, IV, 521-524; Bursevi, *Ruhü’l-beyan*, IV, 238; Alûsî, *Rûhu’l-meânî*, XII, 214-215.

⁷⁶ Mevlânâ Hâlid el-Bağdâdî’nin, yukarıdaki âyette geçen *burhân* kelimesini “Yakup’un (as) suretinin görünmesi” şeklinde tefsir eden ve bu tefsiri destekleyen birçok eser var iken, -bu tarz tefsiri inkâr etmesine rağmen- özellikle Zemahşerî’yi (ö. 538/1143) tercih etmesi mânîdardır.

(kadınla aynı odada kaldığı ve onun çirkin teklifiyle karşılaştığı zaman) “sakın, sakın” diye bir ses işitti. Yûsuf (as) bu sese aldırış etmedi. Sesi ikinci sefer işitti, yine önem vermedi. Üçüncü sefer “ondan yüz çevir!” diye bir ses işitti. Bu söz de kendisine tesir etmeyince Hz. Yakub’un (as) sûreti -parmaklarının ucunu ısırır bir halde- Yûsuf’a (as) göründü. Bu esnada Yûsuf’un (as) göğsüne eliyle vurduğu da bazıları tarafından ifade edilmiştir.”⁷⁷

Âyetin bu şekildeki tefsirinden şöyle bir sonuç çıkartılabilir: Allah Teâlâ, rızasına mazhar olan salih kullarını, diğer kullarının yardımına ve irşadına alışagelmışin dışında yollarla sebep kılar. İmâm-ı Rabbânî’nin beyanına göre bu tür işlere sebep kılınan ehlullahın gördüğü bu işler, iradesi ile olabileceği gibi iradesi dışında da cereyan edebilir.⁷⁸

Sûfilere göre râbita, bu âyetin tefsirinde açıklandığı üzere, (Yûsuf’un (as) Yakup’u (as) hayâlen görmesi gibi) mürîdin, şeyhinin hayâlini gözünde ve gönlünde taşımasıdır.⁷⁹ Bu hayâl ediş sayesinde mürîd, sanki şeyhi yanındaymış gibi hareketlerini kontrol altına almaktadır. Yoksa burada mürşidin beden mürîdin yanında hazır olması veya ona müdahale etmesi kastedilmemektedir. Bu hayâl ediş, mürîdin günah işlemesini engelleyen kendi zihinsel faaliyeti sonucu

Mektup, İstanbul’daki halifelerine hitaben yazılmıştır. Râbitanın tarikatte bid’at olduğunu iddia ederek onu reddedenler İstanbul’da yaşayan ve İstanbul medreselerinde yetişmiş olan bazı ilim adamlarıdır. Bilinen bir gerçektir ki, Osmanlı medreselerinde Mu’tezile mezhebi mensubu olmasına rağmen İmam Zemahşerî’nin *Keşşâf* isimli eseri çeşitli şerh ve haşiyeleriyle birlikte en çok okutulan tefsirler arasında yer alır. Dolayısıyla râbitayı reddeden ilim adamları, Zemahşerî’yi ve onun tefsirini gayet iyi bilmektedir. Buna rağmen Mevlânâ Hâlid, kaynak gösterirken onu zikretmeyi tercih etmiştir. Kanaatimizce, bu tercih ile râbitayı reddeden ilim adamlarına şunu ifade etmek istemiştir: Âyette geçen *burhân* kelimesinin birçok tefsirde “Yakup’un (as) sûretinin görünmesi” anlamına geldiği kat’i bir şekilde rivayet edilmiştir. Hatta bu tefsiri - inkâr etmesine rağmen- Zemahşerî bile, eserine alma ihtiyacı hissetmiştir. Özellikle Zemahşerî’yi zikretmiştir ki bu âyetin tefsirinde de mu’tezili düşüncelerinin tesirinin olabileceği ihtimali göz önünde bulundursun. Sonuç olarak, *burhan*’ın, “Yakup’un (as) sûretinin görünmesi” anlamında olduğu ve bu rivayete göre bir ibare delâletinin söz konusu olduğu kesindir. O halde, bu rivayete göre Allah Teâlâ, Yûsuf’a (as) babasının sûretini göstermekle mânevî bir yardımda bulunmuştur.

⁷⁷ Mahmûd b. Ömer, Zemahşerî, *Keşşâf an Hakâiku’t-tenzîl*, II, 311; Esad Sahib, *Buğyetü’l-vâcid* s. 74.

⁷⁸ Ahmed Fârûkî Serhendî İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, Mektebetü’l-mahmûdiyye, İstanbul ts., I, 252-253.

⁷⁹ Yılmaz, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 371.

uyguladığı bir otokontrol sistemi olarak düşünülebilir.

B. Sünnetten Gösterilen Deliller

Râbıtaya delil olarak ileri sürülen âyetler ele alınırken bu âyetlerle beraber değinilen hadis-i şerifler yanında, sûfilerin özellikle temas ettikleri sünnetten delilleri de kısaca belirtmek yerinde olacaktır.

Sünnet-i seniyyede râbıtayı lafzıyla değil, mânâ ve muhtevâsıyla bulabiliriz. Hz. Peygamber'in (sav) hayatında ve hadislerinde râbıtaya delil ve örnek olacak çok şey vardır. Özellikle Sahabe-i kiram'ın, Resûlüllah'a (sav) karşı gösterdikleri mehabbet ve gerçekleştirdikleri ittibâ, tasavvuftaki râbıtanın özünü oluşturmakta ve ona en güzel örnek olmaktadır.

Resûlüllah (sav) şöyle buyurmuştur: *“Ben sizden birine, kendisinden, anne-babasından, evlatlarından ve insanların tamamından daha sevimli olmadıkça, imanda kemâle eremezsiniz.”*⁸⁰

Bu hadisin râbıtaya işaret ettiğini belirten Kuşadalı İbrahim Halvetî, Peygamber sevgisinin de tam mânâsıyla râbıta sayesinde gerçekleşeceğini belirtmektedir.⁸¹

Hz. Peygamber'in (sav) adı anıldığı zaman salât-ü selâm getirmenin gerekliliği ve bunun kişi ile peygamber arasında bir sevgi ve saygı bağı oluşturmaya ve böylece kişinin Hz. Peygamber'e olan sevgisinin artması da bir tür râbıta olarak değerlendirilebilir.⁸²

Hasan b. Ali'den rivâyet edilen şu haber de bu mânâda dikkat çekicidir. Süfyân b. Vekî, Hasan b. Ali'den naklen bildirdiğine göre, o şöyle demiştir:

“Dayım Hind b. Ebî Hâle'den Hz. Peygamber'in hilyesini sordum. Çünkü O, Hz. Peygamberi en iyi tasvir edenlerden (Vassâf-ı Nebiy) biriydi. Ben de O'nun Hz. Peygamber'i tasvir etmesini arzuluyordum

⁸⁰ *Buharî*, İman 8.

⁸¹ Öztürk, *Kuşadalı İbrahim Halvetî*, s. 85, 164.

⁸² Dağistânî, *Fetvalar*, s. 165; Ahmed Ferîd, *el-Bahrü'r-râik ez-zühhd ver-rekâik*, Muessesetu'l-kütübi's-sekâfiyye, Beyrut 1990, s. 98.

*ki bu vasıfları dikkate alarak Hz. Peygamber’le bağlantı kurabileyim.
O da anlatmaya başladı.”⁸³*

Mezkûr ifadeler dikkate alındığında, şemâil hadislerinin yazılı hâle getirilmesinde ve özellikle hilyelerin evlerin başköşesinde asılı bulunmasında Hz. Peygamber’le bir sevgi ve mehabbet irtibâtının kurulması düşünüldüğü söylenebilir.⁸⁴

Râbitanın, kâmil ahlak sahibi kişilerle kurulması istenen sevgi bağı olmasından hareketle, Ömer Ziyâüddîn Dağistânî şu açıklamaları yapar:

“Sevgi ve mehabbet, kalbin, sevgilinin kalbine yönelmesi ve meyletmesi, duygu ve düşüncenin sevgilinin güzellik ve özelliklerine uzanması ve devamlı onunla meşgûl olmasıdır. Öyle ki bu yöneliş ve bu meşgûliyetle, seven ile sevilen arasında rûhî ve manevî bir dostluk ve sevgi bağı meydana gelir. Kendisini sevdiğine, şeyhine, Hz. Peygamber’e veya Cenâb-ı Hakk’a gerçek mânâda bağlayan, onlarla kalbî ve manevî bir irtibat kuran sâlikin, râbitası gerçekleştiği zaman, râbita edenle edilen arasında bir sevgi ve dostluk meydana gelir. Onların gıyâbında da sanki onların huzûrundaymış gibi edebli ve terbiyeli hareket etmeye bakarak feyz kazanmaya çalışır. Böylelikle masiyet ve kötülüklerden uzaklaşmaya gayret eder. Bize göre gerçek râbita budur. Allah’ı, Rasûlünü ve Allah’ın velî kullarını seven müminlerin, -kadın olsun erkek olsun- kalplerinde onlara yönelik bir sevgi râbitası vardır. Mehabbet, sevgi ve kâbiliyetlerine göre böyle bir alâkanın bulunması tabii ve zarûridir.”⁸⁵

Bu sebeple, râbita yolunu benimseyen tarikatlara, aşk ve mehabbet tarikâtı ve bu alâkaya da mensûbiyet adı verilmiştir. Bu aşk ve bu sevgi, Allah’ın dışında

⁸³ Tirmizî, *eş-Şemâilu’l-Muhammediyye*, thk. Seyyid İmran, Dârul Hadîs, Kahire 1996, s. 15; Ebû Abdullah Muhammed İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kübra*, Beyrut, ts. I, 422; Beyhâkî, *Delâilu’n-nübüvve*, Dâru’l-kütübi’l-ilmîyye, Beyrut 1985, I, 286.

⁸⁴ Gündüz, “Râbita”, s. 44.

⁸⁵ Dağistânî, *Fetvalar*, ss. 150-152.

başka bir şeye değil, yalnızca O'nun rızâsına yönelik olmalıdır.”⁸⁶

Aynı şekilde, bu şiddetli sevgi ve mehabbetin bir tezâhürü olarak, Efendimiz'in (sav) hayâli gözünün önünden hiçbir zaman gitmeyen Hz. Ebû Bekir (ra), bir gün Resûlüllah'a (sav) gelerek, “*Ey Allah'ın Resûlü, her zaman hayâliniz gözümün önünde duruyor. Hatta istemediğim bazı yerlerde bile yine sizi hayâl ediyorum*” demişti. Peygamberimiz (sav) ona *tahayyül etmeyiniz* diye buyurmamışlardır.⁸⁷

Râbitaya işâret eden hadislerden birisi de, sevgi beraberliğini ifade eden şu hadistir: “*Kişi sevdiği ile beraberdir*”⁸⁸

Sevilen kişinin seven üzerindeki tesirinden hareketle sûfler, bu hadis-i şerîfin râbitaya işâret ettiği üzerinde durmuşlardır. Çünkü seven kişi, kendini zorlamaksızın sevdiğini düşünür. Sevdiğinin hayâli istemediği zamanlarda bile gözünün önünden gitmez. Kişinin bedenen veya hayâlen başkaları ile olan beraberliği, olgunluk ve kemâl bakımından büyük değer taşıyan bir keyfiyettir. İnsanların her hareketine psikolojik bir faktörle yön vermeye çalışıldığı çağımızda, bütün taktiklerin, *kişiyi istenilen şeye gözü ve gönü ile yaklaştırmaya yönelik olduğu* dikkate alınırsa, râbita gibi, kişinin sevdikleriyle mânevî beraberliğini ifade eden keyfiyetin, bu beraberliği temin için ne kadar önemli olduğu görülecektir. Râbita, fiilen Allah dostları ile olan beraberlikten elde edilen güzel hâli, mânen de gıyaplarında sürdürerek devam ettirmenin bir yoludur.⁸⁹

Bu konuya ışık tutan hadis-i şeriflerin birinde şöyle buyurulmaktadır: “*İyilerle dost olan, misk satanla beraber olan gibidir. Onun güzel kokusu diğerine bulaşır. Kötülerle beraber olan da demirci çırağı ile beraber olan gibidir. Onun*

⁸⁶ Dağistânî, *Fetvalar*, s.152.

⁸⁷ Bağdâdî, *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 12. Mevlânâ Hâlid'e ait olan bu eserin, Osmanlıca tercümesindeki ifadeye göre, Hz. Ebû Bekir'e (ra) atfedilen bu olayı, Buhârî eserinde zikretmiştir. Fakat yaptığımız araştırmalar neticesinde hadis kaynaklarında böyle bir bilgiye ulaşamadık. Ayrıca Buhârî'yi kaynak gösteren ifadenin de Mevlânâ Hâlid'e ait olduğu konusunda kesin bir bilgiye sahip değiliz.

⁸⁸ *Buhârî*, Edeb 96; *Müslim*, Birr 165; *Tirmizî*, Zühd 50.

⁸⁹ Gündüz, *Gümüshanevî*, s. 282.

*isi ve pis kokusu da diğerine bulaşır.*⁹⁰

Resûlullah'ın (sav) “*Kişi dostunun dini üzeredir. O hâlde kiminle arkadaşlık ettiğine dikkat etsin.*”⁹¹ hadisi de bu mânâda yorumlanabilir.

Bunlar ve benzeri hadislerden anlaşılan odur ki, kişi hangi insanlarla beraber olursa, yavaş yavaş onların huy ve alışkanlıklarını edinmeye, onların hâli ile hâllenmeye başlayacaktır.⁹²

Allah'ın hatırlanmasına vesile olan velîlerin tarif edildiği hadiste de, râbitaya bir işaret vardır. İbnu Abbâs'ın (ra) rivayetiyle gelen hadis, şu âyette bahsedilen velîleri tarif etmektedir:

“*Bilesiniz ki, Allah'ın velîlerinde hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeceklerdir de. Onlar iman etmiş ve Allah'a karşı gelmekten sakınmış olanlardır. Dünya hayatında da, ahirette de onlar için müjde vardır.*”[Yunus 10/62-64] Bu âyet nâzil olunca, bir adam: “*Ya Resûlellah! Allah'ın velîleri kimlerdir?*” diye sordu. Resûlullah (sav), “*Onlar, görüldüklerinde Allah'ı hatırlatan kimselerdir.*” buyurdu.⁹³

Bu görüş, hayâlî de olabilir, cismânî de olabilir. Görüldüğü zaman Allah'ı hatırlatan kişi, hayâl edildiği zaman da Allah'ı hatırlatır. Her nasıl olursa olsun, görüldükleri vakit, onların görülmeleri sebebiyle mutlaka Allah hatırlanır ve anılır. Râbitada böyle bir hayâl ediş söz konusudur. Yani bir velîyi hayâl eden mürid sanki onu görmüş gibi olur. Onu görünce hâsıl olan durum, hayâl edince de hâsıl olur. Ayrıca hadis-i şerifte “*Kim Allah'ın kalbini nurlandırdığı bir kula bakmayı severse Hârîse'ye baksın*”⁹⁴ buyrulması bu sonucu destekler mahiyettedir.⁹⁵

⁹⁰ İbnu Mübârek, *Kitâbü'z-zühd*, 122.

⁹¹ *Tirmizî*, *Zühd* 45.

⁹² Hücvirî, *Keşfü'l-mahcûb*, s. 483.

⁹³ İbnu Mübârek, *Kitâbü'z-zühd.*, s. 72; İbnu Mâce, *Zühd* 4; Hakim Tirmizî, *Nevâdiru'l-usûl*, II, 39; Münâvî, *Feyzu'l-kadîr*, III, 148; İbnu Kesîr, *Tefsîru Kur'ani'l-azîm*, II, 422

⁹⁴ İbn Hibbân, *Kitabu'l-mecrûhîn*, thk. Mahmud İbrahim Zâhid, Dâru'l-va'y, Haleb 1396, s. 150.

⁹⁵ Rifat Okudan, “İnsanî Bir İnsiyâk Olarak Râbita”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, sy. 10, Ocak-Haziran (2003), s. 209.

Şihâb İbn Hacer el-Mekkî (ö. 974/1566), “Beni rüyasında gören gerçek olarak beni görmüştür. Zîra şeytan benim sûretime girip de görünemez.”⁹⁶ hadisini açıklarken râbitaya işâret eden bir delil olarak şu rivâyeti zikretmiştir:

“İbn Abbas’dan (ra) hikaye olunmuştur ki; o, Resûlüllah (sav) Efendimizi rüyasında görmüş (ve yukarıdaki hadis aklına gelmiş) de peşinden Efendimizin hanımlarından birisinin (Meymûne annemizin) evine girmiş. Annemiz, Nebî’nin (sav) aynasını çıkarıp ona vermiş. İbn Abbas (ra) da aynaya bakınca Nebî’nin (sav) sûretini görmüş, kendi sûretini görememiş.”⁹⁷

Mevlânâ Hâlid’in belirttiğine göre, tasavvuf ehlince, İbn Abbas’ın (ra) yaşadığı bu hâl, *râbitada fenâ olma hâlidir*.⁹⁸

Râbitaya delil olarak ileri sürülen âyet ve hadislerin direkt olarak râbitayı işâret ettikleri elbette söylenemez. Ama râbitanın keyfîyeti dikkate alındığında, mezkûr âyet ve hadislerin râbitayla ilişkilerinin olmadığını söylemek de peşin bir hüküm olur. İlgili bölümde de belirtileceği üzere sûfiler, râbitayı âyet ve hadislerle isbat eden risâleleri, râbita aleyhine yapılan sert eleştirilerden sonra kaleme almak zorunda kalmışlardır. Râbitayı bu şekilde zıt kutuplarda değerlendirmek yerine daha farklı bir dilin kullanılmasının, onun tabîi ve fitrî bir olgu olmasından hareketle rûhî bir terbiye usûlü olarak değerlendirilmesinin daha isabetli olacağı kanaatindeyiz.

C. Psikolojik-Aklî Deliller

İnsanoğlunun sürüp giden hayatında canlı ve müşahhas bir modele olan ihtiyacı, insanın insanı taklidi realitesini ortaya çıkarmıştır. Bu yüzden tecrübî psikoloji, şahsiyetimizin başkalarının şahsiyeti ile karışarak şekillendiğine dikkat

⁹⁶ *Buhârî*, İlim 38, Ta’bîr 10; *Müslim*, Ru’ya 10,11; *Ebu Davud*, Edeb 96.

⁹⁷ Celâleddîn Abdurrahman Süyûtî, *Tenvîru’l-halek (el-Hâvî lil fetâvâ ile birlikte)*, thk. Hâlid Tartûsî, Dâru’l-kitâbi’l-‘arabî, Beyrut, 2005/1425, s. 660; Esad Sahib, *Buğyetü’l-vâcid*, s. 75; el-Kadirî, *Medâricü’l-hakîka*, s. 20.

⁹⁸ Esad Sahib, *Buğyetü’l-vâcid*, ss. 75-76.

çekmektedir.⁹⁹

Psikolojik araştırmalar sonucu ulaşılan tespitlere göre, insanın taklid edecek bir ideali, ardından gidilecek bir kahramanı olmazsa tam bir i emniyetine ve tamamlığına erişemez.¹⁰⁰ Bu yüzden insanoğlunda kuvvetli, itibarlı, otoriter, sevilen ve sayılan şahsiyetleri taklid etme eğilimi çoğunlukla baskın niteliktedir.¹⁰¹

stnlğn benimsenmesi anlamına gelen taklid, aşağı durumda bulunan kimsenin, kendinden daha üstün olan insanın hareketleriyle hallerini tekrarlamasıdır. Bu taklid, hayranlığın eseridir.¹⁰²

Yaşayan ya da ölmüş olan büyük adamlara hayranlık duyanların, onların yaptıklarını küçük veya büyük ölçüde yapmak istemeleri normaldir. Savaşçılar, devlet adamları, hatipler, vatanseverler, şairler ve sanatçılar, hepsi kendinden önce yaşamış olanların, belki de farkına varmadan, etkisi altında kalmışlar ya da onların yaptıklarını aynen yapmış, onları taklid etmişlerdir.¹⁰³

Çünkü gayretli ve enerjik insan farkına varmadan başkalarını peşinden sürükler. Onun verdiği örnek bulaşıcıdır. Herkes onu taklid etmek ister. Bu bir elektrik akımı gibidir. Büyük ve iyi insanlar, insanoğlunun kendiliğinden içten gelen hayranlığını harekete geçirerek, başkalarını peşlerinden sürüklerler. Büyük insanlara duyulan bu hayranlık, zihnî kabiliyeti geliştirmekte ve insanı, mânevî bakımdan yükselmesine en büyük engellerden biri olan nefesine kle olmaktan kurtarmaktadır.¹⁰⁴

Psikolojide, rnek alınan güçlü karakterlerde sirayet özelliğinin varlığı kabul edilmektedir. Güçlü insanlar, zayıflar için daima ilham kaynağıdır. ˆdet

⁹⁹ Samuel Smiles, *Karakter*, ev. Mustafa Ertem, Doğan Kardeş Matbaacılık, İstanbul 1975, s. 46; Joshua Loth Liebman, *Kalp Huzuru*, ev. Sofi Huri, Amerikan Bord Neşriyat, 1962, s. 63.

¹⁰⁰ Liebman, *age.*, ss. 187-188.

¹⁰¹ Rasim Adasal, *Medikal Psikoloji*, Minnetoğlu Yayınları, İstanbul 1977, s. 258.

¹⁰² Nurettin Topçu, *Psikoloji*, haz. Ezel Erverdi-İsmail Kara, Dergâh Yayınları, İstanbul 2003, s. 83.

¹⁰³ Smiles, *Karakter*, s. 57.

¹⁰⁴ Smiles, *age.*, s. 54.

onları peşlerinden gitmeye zorlamaktadırlar. İleriye atılan bir kumandanın askerlerini harekete geçirmedeki gücü buna en güzel örnektir. Güçlü insanlar ve büyük liderler, bir mıknatıs gibi, aynı karakterde olan insanları kendilerine çeker ve etkilerler.¹⁰⁵

Zira ferdlerin sosyal hayata intibâkını sağlayan eğitimin temel sistemlerinden biri de, insan psikolojisinin vazgeçilmez vâkılarından biri olan başkalarına benzeme ve taklid duygularını dikkate alarak yönlendirmek, onları istenilen istikamete sevk ederek belirli bir seviyeye getirmektir.¹⁰⁶

Kişiliğimizin ahlâkî yönü olan karakterimiz de, başkalarının yaptıklarını taklid etmek sûretiyle yavaş yavaş ve farkına varmadan, ama sonunda kesin olarak biçimlenir. Birçok hareketler önemsizmiş gibi gözükebilir. Fakat sonunda alışkanlık hâline gelir ve böylece karakter iyi ya da kötü yönde şekillenmiş olur.¹⁰⁷

Samuel Smiles, büyük liderlerin ve örnek insanların, sonraki nesilleri nasıl etkileyeceğini şöyle dile getirir:

“Bu yolda ilerleyenler, çevrelerindeki moral atmosferi aydınlatan, bir tepenin üzerine konmuş ışıklara benzerler. Onların manevî varlığının ışığı sonradan gelen nesilleri aydınlatmaya devam eder. Üyesi buldukları milleti sonsuzlaştıran bu insanlar, yalnız beraber yaşadıkları insanları değil kendilerinden sonra gelenleri de yükseltmiş olurlar. Bunların verdikleri büyük örnek, sonraki nesillere mîras olarak kalır. Onların yüksek fikirleri, yaptıkları büyük işler, insanlığa bırakılan mîrasların en şerefli ve en ihtişamlısıdır. Onlar geçmişle bugünü birbirine bağlamakta, geleceğin daha iyi olmasına yardım etmektedirler.”¹⁰⁸

İnsana ilham verici kahramanların, fedâilerin, azîzlerin, mürebbîlerin ve

¹⁰⁵ Smiles, *Karakter*, s. 17.

¹⁰⁶ Sabri Akdeniz, *Toplumumuz ve Eğitimimiz*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1982, s. 30.

¹⁰⁷ Smiles, *Karakter*, ss. 30-31.

¹⁰⁸ Smiles, *age.*, ss. 19-20.

liderlerin arkadaşlığı, hayatta başarılı olmaları için mevcûdiyeti mutlak olan bir husustur. İnsanoğlunun, başkalarının destekleyici akıl, verimli dostluk ve sıcak şefkatine ihtiyaç duyduğu bilinen bir gerçektir.¹⁰⁹

Her meslek ve sanatta, o mesleği seçenler için örnek alınan ustalar ve sanatkârlar bulunduğu gibi, dinî hayatı yaşayabilmek için de örnek olan üstadlar olması tabiidir.¹¹⁰

Çocuklarda anne-babayı taklitle başlayan, öğretmen ve ideal şahsiyetleri taklitle gelişen benzeme duygusunun, her insanın hayatında belli bir yeri vardır. Ancak burada taklitten kastedilen, gelip geçici hevesler türünden olan benzeme değil, aynîleşmedir.¹¹¹

Benimseme, benzeme ve aynîleşme ameliyesinden, gerek psikolojide, gerek eğitim psikolojisinde ve gerekse sosyal psikolojide geniş ölçüde faydalanılır.¹¹²

İnsanlar, kendilerinin en ütöpik hülyasının imajı olan ideal kişi ile neredeyse her an birlikte olurlar. Bedenen ondan uzak oldukları halde kendilerini yakın hisseder ve onunla gönülden bir bağ kurarak özdeşleşmek isterler. Taklidin ileri derecesi olan özdeşleşme (aynîleşme) benimseme ile başlar ve bu sayede idealize edilen model şahsiyete göre kişilik yeniden yapılır.¹¹³

Aynîleştirmenin, şahıslar arası davranış vasıflarının meydana gelmesinde oynadığı rol âşikârdır. Bir kimsenin, bir ferd veya grubu model olarak alıp kendisini ona benzetmeye çalışması çok önemlidir. Kişi aynîleştirme yoluyla başka bir ferd veya gruba ait vasıfları benimser ve böylece benzeri davranışlarda bulunur.¹¹⁴

¹⁰⁹ Liebman, *Kalp Huzuru*, s. 188.

¹¹⁰ Adasal, *Medikal Psikoloji*, s. 258.

¹¹¹ Adasal, *age.*, s. 255.

¹¹² Çiğdem Kağıtçıbaşı, *Yeni İnsan ve İnsanlar*, Evrim Yayınevi, İstanbul 1999, ss. 92-95; Gündüz, "Râbita", s. 53; Okudan, "Râbita", s. 205.

¹¹³ Okudan, "Râbita", s. 201.

¹¹⁴ David Krech, vd., *Cemiyet İçinde Fert*, çev. Mümtaz Turhan, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1970, ss. 205-206, 223.

Aynîleşme diyebileceğimiz bu durumun, kişilerin davranış ve tutumlarını değiştirdiği¹¹⁵ kesinlikle bilindiğine göre sûfilerce benimsenen râbıtanın, bu gayenin tahakkukuna mâtuf bir mekanizma olduğu ileri sürülebilir. Burada çoğunlukla maddî beraberlik söz konusu ediliyorsa da, bunun tabîî bir devamı niteliğindeki mânevî beraberliğin de aynı neticeleri gerçekleştirmedeki rolü göz ardı edilmemelidir.¹¹⁶

Tasavvuf ve tarikatlardaki uygulama biçimi verilen râbıta ile büyük insanlara duyulan hayranlığın, karakterin şekillenmesindeki rolüne işaret eden bu psikolojik tespitler, kişiliğin gelişmesinde taklidin veya başkaları ile aynîleşmenin etkisini göstermektedir. Diyebiliriz ki râbıta, bu mekanizmanın sistematize edilmiş şeklidir. Çünkü mürîdin şeyhi ile kalbî bağı sağlam ve sağlıklı olursa, zamanla mürîd, şeyhinin sıfatlarına bürünür. Bunun sonucu olarak kendi zâtında şeyhini görmeye başlar ve kendini görmez olur.¹¹⁷

Kalp Huzuru adlı eseri dilimize çevrilen Liebman, insanların birbirini etkileyerek şahsiyetlerini oluşturduklarını şu şekilde ifade eder:

*“Bizi biz eden şey başkalarıyla olan alâkalarımızdır. Sadece kafalarımız değil, şahsiyetimiz, hislerimiz ve bütün kıymetlerimiz, benliğimiz üzerinde kuvvetli izler bırakan şahsiyetlerin tesirleri neticesidir.”*¹¹⁸

“Hepimiz, kendi ruhumuzun dokusuna karıştırmak üzere başka şahsiyetleri benliğimize alırız. İnce ve ekseriyetle gayr-ı meş’ûr (bilinç dışı) olan bu aynîleşme ameliyesi, bizim hiçbir zaman yalnız ve ayrılmış halde bulunmadığımızı ifade eder ve yine inanmak istemediğimiz bir derecede bizim, muhitimizin yarattığı ve kahramanlarımızın mahsulü mahluklar olduğumuzu gösterir. Şahsiyetimiz, kendi kendini yaratan bir madde olmak şöyle dursun,

¹¹⁵ Hasan Mahmud Çamdibi, *Şahsiyet Terbiyesi ve Gazali*, MÜİF Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s. 88.

¹¹⁶ Gündüz, “Râbıta”, s. 41.

¹¹⁷ Hasan Şerkâvî, *Mu’cemu Elfâzu’s-sûfiyye*, Muessesetü’l-muhtar, Kahire 1987, s. 149.

¹¹⁸ Liebman, *Kalp Huzuru*, s. 63.

beşikten mezara kadar, başka şahsiyetlerin tezgâhında dokunan bir kumaştır. Canımızın meskeni olan beden, başkalarının bizim için tedarik ettiği tuğlalarla yapılmıştır.”¹¹⁹

“Hallerimiz, hareketlerimiz, sesimizin tonu, tesirimiz altında bulunan çocukların ve büyüklerin hislerine şekil verir. Bizi taklid veya bizim gibi olmakla başka şahsiyetler şekil alır.”¹²⁰

Beraber olduğumuz kişilerin olumlu ya da olumsuz tesirine dikkat çeken Smiles bu konuda şu tesbitlerde bulunur:

“Nasıl vücudumuz yediğimiz etten gidasını alıyorsa, ruhumuz da gidasını gördüklerinden almakta ve biz beraber yaşadığımız kimselere göre farkına varmaksızın, faziletli ya da kötü insan olmaktadır.”¹²¹

“Kiminle gezersen onunla anlırırsın derler. Akıllı kimse sarhoşla, kibar insan kaba insanla arkadaşlık etmez. Seneca: “Böyle kimselerle konuşmak çok zararlı olur. Çünkü bu konuşmalar, o anda etkisini göstermiş olmasa bile içimizde tohumunu atar ve onlardan ayrıldıktan sonra peşimizden gelir. Bu öyle bir vebadır ki, ileride tekrar canlanacağından emin olabilirsiniz.” diyor. Yüksek karakterli kimselerle arkadaş olunuz. O zaman siz de yükseldiğinizi hissedeceksiniz. Bir İspanyol atasözü vardır: Kurtlarla beraber yaşarsanız, ulumasını öğrenirsiniz.”¹²²

“Yüksek karakterli bir insanın yaptıkları o kadar bulaşıcıdır ki, bütün çevresindekiler mutlaka onun etkisi altında kalmakta ve farkına varmadan onun seviyesine yükselmektedirler. Bu değişmez bir kuraldır.”¹²³

İyi veya kötü kimselerle beraber olmanın veya sadece onları hatırlamanın insan tabiatı üzerindeki etkisine dikkat çeken Gazzâlî (ö. 505/1111) şu tespitlerde

¹¹⁹ Liebman, *Kalp Huzuru*, ss. 64-65.

¹²⁰ Liebman, *age.*, s. 65.

¹²¹ Smiles, *Karakter*, s. 46.

¹²² Smiles, *age.*, ss. 47-48.

¹²³ Smiles, *age.*, s. 51.

bulunur:

“İnsan, içinden hareketlerini benimsemediği halde, kötü kimselerle fazla düşüp kalkmamalıdır. Eğer bu gibilerle fazla düşüp kalkarsa, kendinde büyük değişiklikler hissetmeye başlar. Önceden hoşuna gitmeyen bu çirkin hareketlere yavaş yavaş alışır ve artık onlara aldırış etmez olur. Zira kendini bu kötülüklerden alıkoyan şey, onları kendisinin büyük bir suç sayması idi. Bunun için zenginlerle düşüp kalkan kendi varlığını küçümser ve hiç mesâbesinde görür. Yoksullarla düşüp kalkanlar da, ellerindeki nimetlerin kadrini bilir. İtaat edenlerle isyan edenlere bakmak da aynıdır. Bu fitrî bir tesirdir. Ashab-ı kiram ve tebe-i tabiin'in taat ve ibâdetlerini düşünenler, kendi ibadetlerini küçümser ve onları küçük görürler. Kendi ibadetlerini küçümseyenler ise elbette onlara uymak için gayret sarf eder. Kendisine çekidüzen vererek ibadetlerini arttırmaya çalışır. Aksine dünya adamlarına bakan, onların Allah'tan yüz çevirip isyana daldıklarına nazar eden kimsenin de iyilikleri kendi gözünde büyür ve kendisini beğenmeye başlar. İşte o zaman helak olur. Tabiatın değişmesinde, iyilik ve kötülükleri dinleyip duymak da yeterlidir. Nerede kaldı onları göz ile görmek. Bu inceliğe dikkat etmek sayesinde Hz. Peygamber'in (sav): “Sâlihler hatırlandığında, ilahi rahmet iner.”¹²⁴ hadisinin sırrı anlaşılmiş olur. Sâlihler hatırlandığı zaman şüphesiz (zahiren) böyle bir rahmet inmez. Ancak gönülden onlara uyma ve onların izinden gitme arzusu ile kusurlarını giderme isteğinin uyanması hâsıl olur. Rahmetin sebebi iyi işlerdir. İyi işlerin sebebi de onlara heves etmektir. Onlara heves etmenin âmili de, sâlihleri iyi halleri ile anmak ve hatırlamaktır. Bu hadisin mefhûm-u muhâlifî de, kötüler anıldığında lanetin inmesidir. Çünkü kötülerini ve kötülüklerini çokça anmak, insana kötülük yapmayı kolaylaştırır. Bu da laneti gerektirir. Lanet ise Allah'tan uzak kalmak demektir. Rahmetten uzak kalmanın başlangıcı isyâna dalıp Allah'tan yüz çevirmek ve meşru olmayan bir yolda dünyalık ve şehvet peşinde koşmaktır.

¹²⁴ Aclûnî, Keşfü'l-hafâ, II, 70.

İsyanın kaynağı da onu küçümsemektir. Küçümsemenin sebebi ise, onu çok dinlemek yüzünden onunla ünsiyet peyda etmektir. İyileri ve kötülerini sadece anmanın ve hatırlamanın neticeleri bu olursa, ya onları görmek ve aralarında bulunmanın sonuçları ne olur?”¹²⁵

Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere Gazzâlî, sâlih kimselerle beraber olmanın veya onların anılıp hatırlanmasının kişilerin eğitilmesi açısından yararlı olduğuna dikkat çekmektedir. Kaldı ki modern ve tecrübî psikoloji bu tesbitleri doğrular mahiyettedir. Buna göre, salih ve sâdıkları gıyâben hatırlamak anlamına gelen râbitanın da böyle bir sonucu temin edeceği söylenebilir.

Bir odada tek başına bulunan insanın duruşu, oturuşu, odada başkalarının varlığı anlaşıldığı anda değişir. Sokakta yürürken üç-beş kişinin bir yöne bakması ya da koşması hemen bir kalabalığın toplanmasına sebep olur. O halde insanlar için iletişim ve etkileşim için tanışma ve konuşma mutlaka şart değildir. Bir süre birlikte bulunmak bile duygu ve düşünce alışverişi ve davranış değişikliği için yeterli olabilir.¹²⁶ Bu neticeyi maddî beraberlikle sağlamak mümkün olduğu gibi, mânevî beraberlikle de temin mümkündür. Bu düşünce ile olsa gerektir ki sûfîler, kâmil insan tipinin yetişmesinde, yine kâmillerin örnek alınması yolunun geçerli olduğunu görmüşler ve bu gaye ile râbitayı bir usûl hâline getirmişlerdir.¹²⁷

Kültürler arası ortak bir özellik gibi gözüken bu konuda, Müslümanların da bir yolu ve usûlü bulunduğu ve bunu da râbita şeklinde sistemleştirdikleri söylenebilir.¹²⁸

Üzerinde en çok tartışılan tasavvuf konularından birisi olan râbita, aslında rûhî gelişme yöntemlerinden biri olarak görülebilir.¹²⁹

Râbita, insanî bir insiyâktır. Fizik, sosyal ve moral ya da rûhî ve ahlâkî kişiliğin başkaları üzerindeki müsbet veya menfî etkisidir. Her ilim ve sanatın pîr

¹²⁵ Gazzâlî, *İhyâ*, II, 290-291.

¹²⁶ Özcan Köknel, *Kişilik*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1985, ss. 345-346.

¹²⁷ Gündüz, “Râbita”, s. 51.

¹²⁸ Gündüz, agm., s. 26.

¹²⁹ Okudan, agm., s. 202.

ve uzmanı, o ilim ve sanat mensupları için ideal ve rehber insandır. Tasavvufta da istenilen kâmil insanı yetiştirmek için mürîdlerin gönlüne kâmil bir rehber konulmuştur.¹³⁰ Bir kişiye rehber olmak demek, ona sisli bir havada ufukta hayâl meyâl görebildiği fenere ulaşabilmesini sağlamak demektir.¹³¹

İnsan karakteri, başkalarının yaptıklarını aynen yapmak sûretiyle, farkına varmadan bir biçim kazanır.¹³² İyi arkadaşla beraber olmaya ve kötü arkadaştan sakındırmaya işâret eden hadisler, insan karakterinin bu yönüne de dikkat çekmektedir. Râbita, karakter transferi ve şahsiyet gelişimini sağlamak üzere kişileri gerek maddeten ve gerekse mânen, salih ve âriflerle sohbet ve beraberliğe sevk etmek olarak da değerlendirilebilir.¹³³ Zira tasavvufta, sâlih kimselerle birlikte bulunmaya, fâsık ve dünya ehli ile bir arada bulunmaktan sakınmaya ayrı bir önem verilmiştir.¹³⁴

İyi şahıslarla dostluk kuran kimse, kendisi kötü bile olsa iyi olur. Çünkü iyilerin himmeti ve sohbeti onu hayırlı bir insan hâline getirir. Aksine kötülerle dostluk kuran da, kendisi iyi bile olsa bozulur. Çünkü kötülerle bir arada bulunan, onların kötülüklerine rıza gösteriyor demektir. Kötülüğe rıza göstermekse, sahibini de kötü hâle getirir. İyilerle beraberliğin insan tabiatı üzerinde büyük bir tesiri olduğu gibi âdet ve alışkanlıkların da insan tabiatı üzerinde şiddetli bir hâkimiyeti vardır. O derecede ki, insan sohbetle âlim, papağan tâlimle nâtik olur.¹³⁵

Bu bilgilerden hareketle, sâlihlerle öncelikle fizîkî beraberliğin, bunun mümkün olmadığı zamanlarda da, arada bir sevgi bağı oluşturmakla, kurulacak rûhî ve mânevî beraberliğin, kişinin eğitimi açısından ne kadar gerekli görüldüğü

¹³⁰ Yılmaz, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 365.

¹³¹ Don Weiner, “Aşkın İşlev ve Psikoterapi: Bir Sûfî Perspektifi”, *Jung Psikolojisi ve İslam Tasavvufu*, ed. J. Marvin, Spiegelman vd., çev. Kemal Yazıcı - Ramazan Kutlu, İnsan Yayınları, İstanbul 1994, s. 159.

¹³² Smiles, *Karakter*, s. 30, 46.

¹³³ Okudan, agm., s. 201.

¹³⁴ Bk. Kuşeyrî, *er-Risâle*, ss. 486-490; Hücvîrî, *Keşfü'l-mahcûb*, s. 483; Sühreverdî, *Avârif*, s. 246.

¹³⁵ Hücvîrî, *age.*, s. 483.

anlaşılmaktadır.

Bundan dolayıdır ki, tasavvufta râbîta, kâmil ahlak sahibi kişilerle kurulması istenen sevgi bağı olarak tarif edilmiştir.¹³⁶ Sevgi bağı ile sağlanan bu irtibat: “Kişiyi diğer insanlardan ayıran duvarları yıkan, onu diğerleri ile birleştiren insanın içindeki en etkin bir güç” olarak nitelendirilmektedir.¹³⁷

Sevgi veya mehabbetin râbıtayı en özlü şekilde ifade eden bir kavram olduğunu söyleyebiliriz. Mehabbet, insanın mayasına konmuş ilahî bir iksirdir. Mehabbetten, bir derece diğer canlılara da verilmiştir; fakat insana verilen sevgi, pek çok yönden farklı ve özeldir. İnsanın düşünce, hayâl ve tefekkür boyutu da diğer canlılardan farklıdır. Her şeyden önce insan, hayâliyle etkilenmeye, değişmeye ve en önemlisi tefekkür yoluyla terakkî ederek halden hâle geçmeye müsaittir. Bu konuda Hasan Sezâî (ö. 1151/1737) der ki:

*“İnsanın toparlayıcılığı dolayısıyla her özelliğe kabiliyeti vardır. İnsanın dışındaki varlıklar birer sıfatla kayıtlıdır. İsteseler de değişmezler. Ama insanın arştan ferşe kadar en yüce ve en aşağı mertebelere inip çıkma kabiliyeti vardır. İnsan hangi derecedeki insana rast gelse, onun kabiliyetinden alır. Böylece yüce Allah'ın bir aynası olan insan-ı kâmile yetişir. Ona yetişen kimse gönül gözünü gece gündüz ondan ayırmamalıdır. Böyle yaparsa, mürşid-i kâmilde fâni olur, ona gerçek intisap meydana gelir, mürşidin boyasına boyanır, hâline bürünür.”*¹³⁸

Seven kimsenin sevdiği insanda bulunan kemâl sıfatlarını ve bu sıfatların özlerini sevginin etkisi ile kendine doğru çekebileceği belirtilmiştir.¹³⁹ Sevginin en ileri derecesi olarak kabul edilen aşk'ta da bu durumu görmek mümkündür. Seven, sevdiğini düşünmekten ve onu hayâl etmekten kendini bir an bile

¹³⁶ Dağistânî, *Fetvalar*, s.147.

¹³⁷ Erich Fromm, *Sevme Sanatı*, çev. Yurdanur Salman, De Yayınevi, İstanbul 1975, s. 29.

¹³⁸ Hasan Sezâî-yi Gülşenî, *Mektûbât-ı Hazret-i Sezâî*, sad. Cezair Yazar, Divan Yayınları, İstanbul 2001, ss. 159-160.

¹³⁹ Ahmed Hilmi Kuğî, *el-Kelimâtu'l-kudsîyye li's-sâdâti'n-nakşibendiyye*, ys., ts., 1979/1400, s. 20.

alı koyamaz. Zikri, fikri hep sevdiği ile meşguldür.¹⁴⁰ Şu da bir gerçektir ki, kişiye sevdiğinin tavırları, şahsiyetinin dokunmasında önemli bir fonksiyon icra eder. Çünkü insan, sevdiklerini önyargısız benimser ve onlarla bütünleşir.¹⁴¹ Yıldızlar ve güneş için câzibe kaidesi ne ise, insanlar için de sevgi kaidesi odur.¹⁴² İşte insanın düşündüğü şey ile arasındaki sevgi irtibatı demek olan râbîta, ister istemez her insanın hayatında mevcuttur. Râbîtasız insanın olmadığını ve olamayacağını ve râbîtanın bir vakıa olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Münasebetsiz, alakasız ve bağısız bir sosyal hayat düşünülemez.¹⁴³ İbrahim Hilmi el-Kadirî'ye¹⁴⁴ göre râbîta, kalben bağlanılan düşüncenin nev'ine göre değişik isimler alır. Bunları üç grupta toplamak mümkündür:

Mukaddes değerlere istekle yapılan râbîta, bayağı şeylere istekle yapılan râbîta, tâbî ve âdî râbîta.

Kişinin ailesi, evladı ya da yakınlarına karşı duyduğu normal sevgi bağına tabii ve bayağı râbîta; her hangi şahsa, güzelliği ya da dünyevî bir cazibesinden dolayı duyulan, dînen teşvik edilmediği gibi bazen de kerih kabul edilen şeylere gönül bağlamaya, bayağı nesnelere istekle yapılan râbîta; Allah ve Resûlullah sevgisi veya O'nun sâlih kullarından birine, yine salahlarından ötürü duyulan, Cenâb-ı Hakk'ın özellikle yapılmasını emrettiği ve teşvik ettiği helallere, sevgi ve istekle kalbi bağlamak ise, mukaddes değerlere yönelik ulvî râbîtayı meydana getirir.¹⁴⁵

Bütün bu tespit ve değerlendirmelerden sonra denilebilir ki: İnsan sadece gördüğünden değil, hayâline aldığı şeylerden de etkilenir. Gönlün hayâl hazinesine aldığı her şey, vücutta kendine has bir etki yapar. Bu etki, sadece

¹⁴⁰ Dağistânî, *Fetvalar*, ss. 150-151. Aşkın mahiyeti ile ilgili geniş bilgi için bk. Ali İbn Ahmed İbn Hazm, *Güvercin Gerdanlığı*, çev. Mahmut Kanık, İnsan Yayınları, İstanbul 1985, ss. 80-90.

¹⁴¹ Yılmaz, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 366.

¹⁴² Liebman, *Kalp Huzuru*, s. 72.

¹⁴³ Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, MÜİF Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s. 135.

¹⁴⁴ Vefât tarihi hakkında kesin bir bilgiye ulaşamadığımız İbrahim Hilmi el-Kadirî'nin, eserini tamamladığı 1958 tarihinden hareketle, 1960'lı yıllarda vefat ettiğini tahmin etmekteyiz.

¹⁴⁵ İbrahim Hilmi el-Kadirî, *Medâricü'l-hakîka*, s. 18; Devserî, *er-Rahmetu'l-hâbita*, ss. 218-219.

yüzde değil, hayâl edilen şeyin cinsine ve etki alanına göre vücudun değişik yerlerinde etkisini gösterir.

Eğer insanın gönlünü ve hayâlini dolduran bir Allah dostu ise, onun tesiri kalbe ve rûha ait olur. Gönlü ve hayâli dolduran varlık, bir kadın veya erkek ise ona göre bir etki yapar. Hayâldeki şeyler insanı öyle etkilemektedir ki, iyi düşünceler hayırlı sonuç verirken, haram düşünceler de kötülüğün kapısını açmaktadır.¹⁴⁶ Bunun için Allah Resûlü (sav), bir kadının, mahrem yerlerini gördüğü başka bir kadının vücut hatlarını, gelip kocasına anlatmasını yasaklamış ve bunun sebebini şöyle açıklamıştır:

*“Böyle yaparsa kocası (hayâlinde) o kadına bakıp görmüş gibi olur.”*¹⁴⁷

Demek insan fitratında sadece hayâl yoluyla bile ciddi etkiler, tepkiler ve değişimler olabilmektedir.

Meselâ ekşi bir eriği yenirken gören veya onu hayâlinde düşünen bir kimsenin damaklarında ekşi bir tat oluşur. Hayâlde şekillenen erik, beyni etkiler, beyin bu etkiyi damağa ulaştırır ve damak eriğin tabiatına uygun bir su salgılar. Farklı gıdalarda da benzer etkiler gerçekleşir.

Râbitanın psikolojik tesirine dikkat çeken sûfilere göre, tasavvuftaki râbita için bu durumları bir delil gibi sunmaya gerek yoktur. Bunlar, râbitanın fitrî bir olay olarak insanın varlığına zaten yansıdığını göstermektedir.

Râbitayı bir ders olarak isteyen tasavvuf büyüklerinin yaptığı şey, olmayan bir şeyi icat etmek, insan fitratına aykırı gitmekten ziyade, insana, tefekkür için varlıklar içinden güzel bir tercih yaptırarak hedefe Allah’ın dostu olan kâmil bir insanı koymak olarak anlaşılmaktadır.

III. RÂBITANIN İLİŞKİLİ OLDUĞU TERİMLER

Râbitanın bazı terimlerle yakından ilişkisi vardır. Bu terimlerin bilinmesi

¹⁴⁶ Dağistânî, *Fetvalar*, ss. 166-167.

¹⁴⁷ *Buhârî*, Nikâh 118; *Tirmizî*, Edeb 38.

râbitanın daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Mehabbet, tefekkür ve murâkabe, bu terimlerin en önemlilerindedir. Çünkü râbîta bir bakıma tefekkürün bir çeşidi, murâkabenin bir bölümü ve mehabbetin bir çeşit tezahürüdür. Râbitayı bu terimlerden ayrı düşünerek izah etmek zordur.

A. Mehabbet ve Aşk

Râbitanın ilişkili olduğu en önemli terim mehabbettir. Zaten râbîta, mürşidle gıyâbında mânevî beraberlik ve mehabbet tesis etmek amacıyla icra edilir. Tasavvufî anlayışa göre mürîd, şeyhinin davranışlarını taklid edebilmek ve onun mânevî hâlini kendi üzerine yansıtılabilmek için öncelikle şeyhini sevmelidir. Çünkü seven kişi sevdiğine benzemek ister. Sevgi ve ülfet, şeyh ile mürîd arasında bir vasıtaadır. Bu sevginin gücü nisbetinde mürîde, şeyhten mânevî hâl sirâyet eder.¹⁴⁸

Allah için sevilen mürşidin taklid ve takip edilmesi anlamına gelen mehabbet râbitası bütün tarıklarda esas olarak kabul edilmiştir. Tasavvuf terbiyesinin temeli bu mehabbete dayanmaktadır.¹⁴⁹

Sahabe-i Kiram'ın (r anhum), Resûlullah'a (sav) karşı gösterdikleri mehabbet, tasavvuftaki râbitanın özünü oluşturmakta ve ona en güzel örnek olmaktadır.

Nakşibendîlikte *râbîta-i mehabbet* adı verilen bu sevgi bağı, mürîdin mürşide olan mehabbeti demektir. Mürîd bu râbitaya devam ederse, zamanla kendisi de mürşid gibi kâmil olur. Zira mehabbet râbitası, seveni sevilenin sıfatlarına sokar.¹⁵⁰

Hâce Ubeydullah Ahrâr'ın (ö. 895/1490), râbitanın gayesini, bir şeyhin sevgisini kazanmak şeklinde tarif etmesi ve Nakşibendî büyüklerinin yolunun bu

¹⁴⁸ Tosun, "Râbîta", XXXIV, 378.

¹⁴⁹ Ali Kadri, *Risale-i Behaiyye* (Tarikati Nakşibendiye Prensipleri), trc. Rahmi Serin, Pamuk yayınları, İstanbul 1994, s. 54; Mehmed Zâhid Kotku, *Tasavvufî Ahlak*, Seha Neşriyat, İstanbul 1981, I, 89.

¹⁵⁰ Nasrullah Efendi, *Şah-ı Nakşibend*, thk. Mehmed Şevket Eygi, Buhara Yayınları, İstanbul 1979, ss. 150-151.

sevgi üzerine kurulduğunu belirtmesi, râbitanın özünü sevgi ve mehabbetin oluşturduğunu ortaya koymaktadır.¹⁵¹

Bunun için İmâm-ı Rabbânî (ö. 1034/1624), mânevî terbiye için şeyhe mehabbetin lüzûmuna işaret ederek şöyle demektedir: “*Bu yüce Nakşî yolunda sülûk edip terbiye görmek, kendisine uyulan şeyhe karşı mehabbet râbitasıyla olur.*”¹⁵²

Bu sebeple bazı sûfiler râbitayı şeyhe tam bir mehabbet diye tarif etmişler ve râbitada şeyhin sûretini düşünmek için özel bir gayrete gerek olmadığını, mehabbetin yeterli olduğunu, zaten seven kişinin sevdiğini düşüneceğini belirtmişlerdir.¹⁵³

Râbita ile mehabbet arasındaki ilişkiyi, biri bulununca diğerrinin de zaruri olarak bulunması gereken şey¹⁵⁴ olarak yorumlayan Ömer Ziyâüddîn Dağistânî (ö. 1339/1921), râbitanın, Allah’a, Resûlüne ve velîlere duyulan bir sevgiden ibaret olduğunu belirtmektedir. Nasıl ki sevgi; sevgilinin hayâlini, güzelliğini, şahsını, sıfatlarını, hâl ve hareketlerini, yüz hatlarını düşünerek kalbi sevgiliye bağlamaktan ibaret ise, râbita da öyledir. O da sevginin fazlalığından kaynaklanan kalbî bir alâkadan ibarettir.¹⁵⁵

Abdülhakîm Arvâsî (ö. 1362/1943) demiştir ki:

“*Sevgi râbitası, insanı feyiz sahibi velînin tasarrufu altına alır. Velînin rûhâniyeti, sevgi ile kendisine yönelen kimsede tasarrufunu hemen gösterir ve ona ilâhî kemâller ve Rabbânî tecellîleri aksettirir, onu yüksek derecelere erîştirir.*”¹⁵⁶

Mehabbetin en ileri derecesi ise aşktır. Her sevgi aşk diye adlandırılmaz. Aşk, sevginin şiddetli olanına verilen isimdir.¹⁵⁷ Bu sebeple râbita yolunu

¹⁵¹ Abdülmecîd Hânî, *el-Hadâikü'l-verdiyye: Nakşibendîlerin Gül Bahçesi*, trc. Mehmet Emin Fidan, Yasin Yayınevi, İstanbul 2007, s. 590.

¹⁵² İmâm-ı Rabbânî, *Mektubât*, I, 252.

¹⁵³ Tosun, “Râbita”, XXXIV, 378.

¹⁵⁴ Dağistânî, *Fetvalar*, s.163.

¹⁵⁵ Dağistânî, *age.*, s.147.

¹⁵⁶ Arvasî, *Râbita-i Şerîfe*, s. 20.

¹⁵⁷ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabcacı Yayınevi, İstanbul 2001, ss. 48-49;

benimseyen tarikatlara *aşk ve mehabbet* tarikatı denmiştir.¹⁵⁸ Hz. Peygamber (sav) ile ashâbının arasında bu aşk ve mehabbet bağına görmek mümkündür. “Sünnetten Deliller” başlığı altında da değinildiği üzere, Hz. Ebû Bekir’in (ra) Efendimiz’i (sav) helâda dahi unutmamasını ve İbn Abbas’ın (ra) aynaya bakınca kendini değil de Efendimiz’i (sav) görmesini, mehabbetin ileri derecesi olan aşk ile izah edebilmek mümkündür.

B. Tefekkür

Öğrenmek maksadıyla mâlum olana meyleden kuvvenin, aklın nazarına göre dolaşması şeklinde tarif edilen tefekkür, yalnızca kalpte bir sûretinin belirmesi mümkün olan şeylerle ilgili kullanılır.¹⁵⁹

Râbîta, esasen Kur’ân ve sünnette teşvik edilen tefekkürün bir çeşididir. Bir düşünme ameliyesidir. Her varlıkta esma-i ilâhîyenin (Allah Teâlâ’nın zâtının ve güzel isimlerinin) değişik tecellîleri vardır. Ancak insan-ı kâmildeki tecellî hiçbir varlıkta yoktur. Seçkin velîler bütün esma-i ilâhîyenin tecellîlerine mazhar ve mahâl olmuşlardır.¹⁶⁰ Görüldüklerinde Allah’ın hatırlanmasına vesîle olan¹⁶¹ velîlerden birine, gönül ve baş gözüyle yönelen bir kimse, dünya âleminde en büyük delîli müşâhede etmiş, en açık tecellîyi görmüş olur. Tasavvufta mürîdin mürşidiyle mânen beraberlik hâlinde olması, tefekkür ve muhayyile gücünü kullanması ile mümkün olmaktadır.¹⁶² Râbîta ile yaptırılmak istenen, her insana emredilen tefekkür için, varlıklar içinden güzel bir tercih yaptırarak, hedefe Allah’ın dostu olan kâmil bir insanı koymaktır.

Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul 2005, s. 65; İbn Hazm, *Güvercin Gerdanlığı*, s. 34; Ebû Osman Amr b. Bahr el-Câhiz, *Aşk Risâleleri*, trc. Mehmet Fatih Birgül, Sır Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 26; Dağistânî, *Fetvalar*, s. 150.

¹⁵⁸ Dağistânî, *Fetvalar*, s.152.

¹⁵⁹ Isfehânî, *Müfredât*, s. 643.

¹⁶⁰ İbrahim Düzen, *Aziz Neseî’ye Göre Allah Kâinât ve İnsan*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1991, s. 216.

¹⁶¹ İbnu Mübârek, *Kitâbü’z-zühd*, s. 72; İbnu Mâce, *Zühd* 4; Hâkim Tirmizî, *Nevâdiru’l-usûl*, II, 39; Münâvî, *Feyzü’l-kadîr*, III, 148; İbnu Kesîr, *Tefsîru Kur’ani’l-azîm*, II, 422.

¹⁶² Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 507.

Tefekkürün gayesi, eşyada takılıp kalmak değil yüce Mevlâ'ya ulaşmak ve kalp huzurunu ele geçirmektir. Kalp huzuru bütün ibadetlerde istenen bir şeydir. Şu temel kaideyi hatırlayalım: Bir farzın yerine gelmesini temin eden şeyler, o farz gibi önem arz eder. Vacibin yapılmasını temin eden şeyler vacip hükmünde olur.¹⁶³ Gaye, ihlâs ve kalp huzuru ile yüce Allah'a kulluk yapmaktır. Bu ihlâsı ve kalp huzurunu temin eden her şey, özel bir öneme sahiptir. İnsan-ı kâmile ruh ve gönül beraberliğinin bir sonucu olan râbîta da bu sebeplerden biri olarak kabul edilmektedir.

C. Murâkabe

Sözlükte *denetlemek, gözlemek, gözaltında tutmak, kontrol etmek* gibi mânâlara gelen murâkabe, tasavvufî bir terim olarak, *kulun sürekli biçimde Allah Teâlâ'nın gözetimi altında bulunduğu şuur ve idrakinde olması*¹⁶⁴ anlamına gelmektedir.

Mutasavvıflar murâkabeyi açıklarken Hz. Peygamber'in ihsanı, "*Allah'a O'nu görüyormuşsun gibi ibadet etmendir*"¹⁶⁵ şeklinde tarif etmesine atıfta bulunurlar. Kul zahir ve bâtınının, dış ve iç âleminin sürekli biçimde Allah'ın gözetimi altında olduğunu ve kendisinin O'nun huzurunda bulunduğunu kesin şekilde bildiği zaman murâkabe hâlini gerçekleştirmiş sayılır.¹⁶⁶

İlk dönemlerde râbîtanın murâkabe ile birlikte tatbik edildiğini görmekteyiz. Hâce Muhammed Pârsâ (ö. 822/1419), Şah-ı Nakşibend'in, (ö. 791/1389) kendisine murâkabe ve râbîtayı nasıl târif ettiğini şöyle anlatır:

"Hz. Hâce Bahâüddîn bana hicaz yolculuğum sırasında murâkabe yapmamı emretti. Murâkabe sırasında kendi sûretlerini de hayâl hazinemde hıfz etmemi (râbîta etmemi) istedi."¹⁶⁷

¹⁶³ İlgili kural için *Mecelle*'ye bakılabilir. Madde 47: "*Vücutta bir şeye tâbi' olan hükümde dahi ona tâbi' olur.*" Madde 48: "*Tâbi' olan şeye ayrıca hüküm verilemez.*"

¹⁶⁴ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 332; Süleyman Uludağ, "Murâkabe", *DİA*, XXXI, 204.

¹⁶⁵ *Buhârî*, İman 37.

¹⁶⁶ Uludağ, "Murâkabe", XXXI, 204.

¹⁶⁷ Herevî, *Reşehât*, s. 52.

Râbîta, murâkabeyi elde etmenin bir basamağı olarak da değerlendirilebilir. Nitekim Şârâniyye kolunun kurucusu Abdülvehhâb Şârânî (ö. 973/1565) râbîtanın bu fonksiyonuna dikkat çekerek şöyle demiştir:

“*Râbîta, ehl-i tasavvufa göre edeplerin en gereklilerindedir. Çünkü bu sayede mürîd, Allah Teâlâ ile beraber olma edebine ve O’nu murâkabe hâline ulaşır.*”¹⁶⁸

Râbîtay, murâkabe ile aynı paralelde tarif edenler de olmuştur. Buna göre mürîd şöyle düşünür: “*Ben Allah Teâlâ’yı görmüyorum ama Allah Teâlâ beni görür ve her hâli bilir. O, cihanı ihata eder.*” Bu düşünceyi bir ay boyunca devam ettirir ve kendisine hâl edinirse, işte buna râbîta denir.¹⁶⁹

D. Tevessül

Kur’ân-ı Kerim’de iki yerde geçen *vesîle* terimi¹⁷⁰ Allah’a yaklaşmak için yakınlığından istifade edilen şey anlamında kullanılmaktadır.¹⁷¹

Allah’a yaklaşmak gayesiyle başka şeyleri, özellikle Hakk’a yakınlığı ile bilinen ve *görüldüklerinde Allah’ı hatırlatan*¹⁷² kimseleri vesîle etmeye de *tevessül* adı verilmektedir.¹⁷³

Tevessül, ya ibadet ve amellerle olur, ya da Peygamber (sav), velî ve sâlih kişileri vesîle kılarak olur. Tevessülde öncelikle hedef, Allah’a yaklaşmak, rızasına ulaşmaktır.¹⁷⁴

¹⁶⁸ Abdülvehhâb Şârânî, *el-Envâru’l-kudsiyye*, thk. Taha Abdülbâki Surûr – Muhammed Abdu’Şafi’, Beyrut 1992, I, 23.

¹⁶⁹ Sıddık Nâci Eren Balıkesirî, *Tarîk-i Uşşâkî’de Usul ve Adab*, Uşşaki Vakfi Yayınları, İstanbul, 1995, s. 94.

¹⁷⁰ el-Mâide 5/35; İsrâ 17/57.

¹⁷¹ İsfehânî, *Müfredât*, s. 871; İbn Manzur, *Lisanü’l-arab*, VI, 4837-4838; Fîrûzabâdî, *Kâmûsu’l-muhît*, IV, 86.

¹⁷² İbn Mâce, Zühd 4.

¹⁷³ Gündüz, “Râbîta”, s. 43.

¹⁷⁴ Yılmaz, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 362.

Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1210), yüce ve nezîh ruhların, habîs ruhların şerrini def için tasarrufta bulduklarına ve kendileri vesîlesi ile Allah'a sığındığında koruyucu olduklarına işâret etmektedir.¹⁷⁵

Âyet-i kerîmede geçen vesîle ve tevessül, sâlih amel veya sâlih zatlarla yapılabilir. Salih zatlarla yapılan tevessül örneklerinden birisi şöyledir:

Hiz. Ömer (ra), Hiz. Peygamber'in (sav) amcası Abbas (ra) ile tevessül ederek: *"Ya Rabbi! Kuraklık içinde kalınca Peygamberimiz ile sana tevessül ederdik. Bize yağmur verirdin. Şimdi de O'nun amcası ile tevessül ediyoruz. Bizi suya kavuştur."*¹⁷⁶ diye dua ederdi ve yağmur yağardı.

Ayrıca, *"Biz her peygamberi, ancak Allah'ın izniyle kendisine itaat olunmak için gönderdik. Eğer onlar nefislerine zülm ettikleri zaman sana gelip, Allah'tan mağfiret dileseler ve Peygamber de onlara mağfiret dileseydi elbette Allah'ı tövbeleri ziyadesiyle kabul edici ve çok esirgeyici bulacaklardı."*[Nisa 4/64] âyeti ile, *"Bana salât- ü selâm getiren beni Allah'a vesîle kılanlara şefaetim gerçekleşir."*¹⁷⁷ *"Vesîle, Allah katında kendisinden daha üstün bir derece bulunmayan bir mertebedir. Allah'tan size beni, vesîle kılmasını isteyin"*¹⁷⁸ hadisleri salihlerle tevessül konusunda örnek gösterilebilir.

¹⁷⁵ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, I, 76.

¹⁷⁶ *Buhâri*, İstiskâ 3.

¹⁷⁷ *Ebu Davud*, Salât 36.

¹⁷⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981/1401, III, 83.

İKİNCİ BÖLÜM

RÂBITANIN TARİHİ SEYRİ

I. İLK DÖNEMLERDE RÂBITA

Râbita hakkında bilgi veren kaynaklar, daha çok son dönemlerin mahsulleridir. Râbitayı savunmak üzere eser yazanlar, bunun tatbikatını Hz. Peygamber zamanına kadar indiriyorlarsa da, buna dâir yazılı kaynağa rastlamak ancak X/XVI. asırda eser telif edenler arasında mümkün olmaktadır.¹⁷⁹

Konuyla ilgili eser kaleme alanlardan bazılarının belirttiğine göre sevgi ve mehabbetten kaynaklanan kalbî râbita, sahabe, tâbiin ve tebe-i tâbiin hazerâtında zorlanmaksızın kendiliğinden meydana geliyor, ayrıca onlara uyarıcı bir ikazda bulunulmuyordu. Zamanla toplum bozulduğu, kişilerin kalpleri gereksiz şeylerle meşgul olup bu sevgi azaldığı için, tarikat ehli bunun yerine mürîdlerin kalplerini Cenâb-ı Hakk'a bağlamak maksadıyla kâmil şeyhlere râbitayı bir usûl olarak benimsemişlerdir.¹⁸⁰

Tasavvuf tarihinde önceleri şeyhi sevmek, kalbi ona bağlamak, bu sayede ondan feyz almak ve davranışlarını taklid etmek gibi uygulamalar zamanla gelişerek şeyhin sûret ve sîretini düşünmek şeklini almıştır.¹⁸¹

Necmeddîn-i Kübrâ (ö. 618/1221) sâlikin kalbini şeyhe bağlamasının önemini vurgulamış,¹⁸² Şihâbüddîn Sühreverdî de (ö. 632/1234) bu konuda, “*mürîdin şeyhine nazar ederek bütün dikkatini onda toplaması ve Cenâb-ı Hakk'tan şeyhi üzerine gelen tecellîleri seyre dalması semâda kendi kendine hareket etmesinden daha hayırlıdır*” demiştir.¹⁸³

Bu rivâyetler râbita uygulamasının ilk şeklinin XII. ve XIII. yüzyıllarda

¹⁷⁹ Gündüz, “Râbita”, s. 29.

¹⁸⁰ Dağistânî, *Fetvalar*, s. 152; İbrahim Hilmi el-Kadirî, *Medaricü'l-hakika*, s. 18; Yüce, *Tasavvuf ve Bid'at*, s. 96.

¹⁸¹ Necdet Tosun, *Bahâüddîn Nakşibend*, İnsan Yayınları, İstanbul 2002, s. 315.

¹⁸² Necmeddîn Kübrâ, *Tasavvufî Hayat*, s. 75, 78, 87.

¹⁸³ Sühreverdî, *Avârif*, s. 240.

mevcut olduğunu göstermektedir.

Muhammed Pârsâ (ö. 822/1419), hicaz yolunda şeyhi Bahâüddîn Nakşibend'in (ö. 791/1389) kendisine râbîta yapmasını ve sûretini hayâlinde tutmasını istediğini nakleder.¹⁸⁴ Yakub-i Çerhî (ö. 851/1447) de müridi Ubeydullah Ahrâr'a (ö. 895/1490) Nakşibendî tarikatının âdâbını öğretirken sıra râbîtaya gelince bu usûlü sadece kabiliyetli müridlere anlatmasını istemiştir. Bu bilgilerden, şeyhin sûretini düşünmek şeklindeki râbîtanın Bahâüddîn Nakşibend döneminde başladığı ve râbîtanın o dönemde seçkin bazı müridlere tavsiye edildiği anlaşılmaktadır.¹⁸⁵

Râbîta ile ilgili ilk rivâyetlerde şeyhin sûretinin düşünüleceği ifade edilmiş, detaylı bilgi verilmemiştir. İlk detaylı bilgiye Ubeydullah Ahrâr'da (ö. 895/1490) rastlanmaktadır. Ona göre râbîtada şeyhin iki kaşının arasına yönelmek gerekir. Aynı şekilde Ubeydullah Ahrâr, ikinci oğlu Muhammed Yahya'ya râbîtayı tavsiye etmiştir.¹⁸⁶

Nakşibendîliğin ilk dönemlerindeki râbîtanın yapılış şekli hakkında kaynaklardaki bilgiler oldukça sınırlıdır.¹⁸⁷ Râbîta konusunda yazılı en eski kaynak, Hüseyin el-Kaşîfî el-Herevî'nin (ö. 939/1532) *Reşehât*'ıdır. Nakşibendî büyüklerinin hayat hikâyelerinin anlatıldığı eserde, râbîta ile ilgili bilgiler de yer almaktadır. Râbîtadan bahsedilen ikinci yazılı kaynak İmam-ı Rabbânî'nin (ö. 1031/1621) *Mektûbât*'ıdır. *Mektûbât*'ın muhtelif yerlerinde râbîtanın zikirde de üstün erdirici bir yol olduğu, kâmillikle sürdürülen mânevi beraberliğin ve müridlerle uzaktan hayâlen birlikte olmanın, Nakşibendiyye katında kemâle götüren bir usûl olduğuna dair bilgiler verilmektedir.¹⁸⁸

XIX. yüzyıla gelindiğinde Nakşibendîliğin Hâlidîyye kolunda râbîta konusu daha detaylı olarak ele alınmış ve râbîtanın farklı uygulama şekillerinden

¹⁸⁴ Herevî, *Reşehât*, s. 52.

¹⁸⁵ Tosun, "Râbîta", *DİA*, XXXIV, s. 378; Herevî, *age.*, s. 184.

¹⁸⁶ Herevî, *age.*, s. 243; Tosun, *Bahâüddîn Nakşibend*, s. 316.

¹⁸⁷ Tosun, *age.*, s. 317.

¹⁸⁸ Abdurrahman Memiş, *Hâlidî Bağdâdî ve Anadolu'da Hâlidîlik*, Kitabevi, İstanbul 2000, s. 280. *Mektûbât*'taki metinler için bk. İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, I, 160, 175.

bahsedilmiştir.¹⁸⁹

II. TARİKATLARDA RÂBITA

Nakşibendiyye’de râbitaya özel bir önem atfedildiği ve onu savunmak için eser yazarların daha ziyade bu tarikata mensub bulunduğu dikkate alınarak râbita uygulamasının Nakşibendîler’e has olduğu düşünülmektedir. Halbuki, Halvetiyye ve Kadiriyye başta olmak üzere birçok tarikatta râbitanın uygulandığına dair bilgiler vardır.¹⁹⁰ Tarikatların râbitaya yaklaşımını özetlerken aynı zamanda râbitanın tarihi seyrini de görmüş olacağız.

Bütün tarikatların silsilesinde kol başı olarak kabul edilen ve “*Seyyidü't-tâife yani sûfilerin reisi ve efendisi*” ünvanıyla tanınan Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 297/909) demiştir ki: “*Hak yolcusunu maksadına ulaştıran en yakın yol, kalbin sürekli olarak şeyhle bağlantılı olmasıdır.*”¹⁹¹

Necmüddîn-i Kübrâ (ö. 618/1221) *Fevâihü'l-Cemâl* isimli eserinde, Cüneyd-i Bağdâdî’nin sekiz esasına uymayı üçüncü yol olarak belirlemiş ve bu sekiz esasın altıncısını da şöyle açıklamıştır: “*Devamlı kalbini şeyhine raptedip onunla gönülden bağlılık hâlinde olmak.*”¹⁹²

A. Kadirî Tarikatında Râbita

Seyyid Abdülkadir Geylânî (ö. 561/1165), özellikle *Fethü'r-Rabbânî* adlı eserinde, bir mürşid-i kâmilin sohbetine girerek ondan feyiz ve terbiye almayı şiddetle tavsiye etmiştir.¹⁹³

Mevlânâ Hâlid el-Bagdâdî, Abdülkadir Geylânî’nin râbita konusunda şöyle dediğini nakletmiştir: “*Fakire yani Hakk yolcusu sâlike lâzım olan, velîlere kalbî râbita ile bağlanması ve bu râbita sebebiyle onlardan faydalanmasıdır.*”¹⁹⁴

¹⁸⁹ Tosun, *Bahâüddîn Nakşibend*, s. 317.

¹⁹⁰ Tosun, “Râbita”, *DİA*, XXXIV, 378; Nihat Azamat, “Kadiriyye”, *DİA*, XXIV, 133.

¹⁹¹ Devserî, *er-Rahmetü'l-hâbita*, I, 261; Mehmed Ildırrar-Ahmed Çağıl, *Seyyid Abdülhakim Hüseyinî ve Nakşibendi Tarikati*, Rehber Yayıncılık, İstanbul 1986, s. 248.

¹⁹² Kübrâ, *Tasavvufî Hayat*, s. 94.

¹⁹³ Abdülkadir Geylânî, *Fethü'r-rabbânî ve'l-feyzü'r-rahmânî*, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 1983, s. 29.

Kadirî tarikatının Anadolu'daki ikinci pîri olarak bilinen Eşrefoğlu Rûmî (ö. 874/1469) *Müzekkin-nüfûs* adlı meşhur eserinde şu hususlara değinir:

*“Mürîd, ne zaman kalbiyle mürşidine yönelse, mürşidine yakın olur ve ondan pek çok fayda sağlar. Mürîd kendisini mürşidine teslim ettiği zaman aralarında mânevî bir hat kurulur, iki kalp arasında ilahî bir kaynaşma olur. Bu kaynaşma sayesinde mürşidin gönlündeki nûr mürîde intikâl eder, ona çok yüksek haller kazandırır.”*¹⁹⁵

Eşrefoğlu Rûmî, zikir edeplerini anlatırken ders râbitası hakkında şöyle der: *“Zikir esnasında gönlüne bir korku ve hayâller gelirse, şeyhinin sûretini gözünün önüne getirmeli ve onun velâyetinden destek almalıdır.”*¹⁹⁶ Böylece Eşrefoğlu'nun, adını zikretmeden râbitadan söz etmiş olduğu anlaşılmaktadır.

İbrahim Hilmi el-Kadirî, râbita hakkında der ki:

*“Râbita, tarikat ehline göre, çok övülen bir haslet ve kalbi Cenâb-ı Hakk'a bağlayan şerefli âdaplardan biridir. Kulun râbita yoluyla Cenab-ı Hakk'a bağlanması, Zât-ı Bâri'ye yakışır bir şekilde olur; bunun için kul, yüce Mevla'ya tam bir mehabbet içinde bulunmalı, Cenab-ı Hakk'ı kemâl sıfatları ile tanıyıp zâtına yakışmayan her şeyden uzak tutmalıdır. Bu kalp râbitası Hz. Resûlüllah'a (sav) veya onun varisi kâmil mürşide olur.”*¹⁹⁷

Mürîdin şeyhinden faydalanmasının ruh üzerinden olduğunu belirten İbrahim Hilmi, velîlerin bütün kemâlâtlarının cesetlerinde değil, ruhlarında bulunduğunu, ondan istifade için kendisini zâhiren görmekle hayâlen görmenin bir farkı bulunmadığını söylemiştir.¹⁹⁸

¹⁹⁴ Esad Sahib, *Buğyetü'l-vâcid*, s. 77; *Avârif* teki metin için bk. Sühreverdî, *Avârif*, s. 239.

¹⁹⁵ Eşrefoğlu Rûmî, *Müzekk'n-nüfûs*, trc. Abdullah Uçman, İnsan Yayınları, İstanbul 1996, ss. 394-395.

¹⁹⁶ Eşrefoğlu, *age.*, s. 475.

¹⁹⁷ İbrahim Hilmi el-Kadirî, *Medâricü'l-hakîka*, ss. 18-19.

¹⁹⁸ İbrahim Hilmi el-Kadirî, *age.*, ss. 34-35.

B. Şâziliye Tarikatında Râbita

Ebu'l-Hasen-i Şâzilî'nin (ö. 556/1258) talebesi ve kendisinden sonra irşad postuna oturan Ebu'l-Abbas el-Mürsî (ö. 686/1287) der ki:

*“Allah Teâlâ'nın evliyasından, sizi hatırlamasını, hatırında tutmasını istemeyiniz. Bilakis, siz devamlı olarak o velîyi hatırınızda tutmaya gayret ediniz. Çünkü sizin yanınızda o ne kadar kıymetli ve değerli ise, onun yanında da siz o derece kıymetli olursunuz.”*¹⁹⁹

İbn Atâullah İskenderî (ö. 709/1309), mürîdin, hak yolunda rehberi olan şeyhini hayâlen gözü önüne getirmesi gerektiğini ifade ederek râbitaya işaret etmiştir.²⁰⁰

Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhanevî'nin (ö. 1311/1893), *Câmiu'l-Usûl* adlı eserinde şu ifade geçmektedir: *“Şazilî yolunun usûlünü anlatan bazı kitaplara göre zikirden önceki edepler şunlardır: Tövbe, gusül veya abdest, bir müddet sukût ve tefekkür, kalbinde şeyhine râbita yapmak ve Resûlüllah'tan feyiz ve nûr almak için şeyhini vesîle edinmektir.”*²⁰¹

C. Rifâîlik Tarikatında Râbita

Rifâî tarikatının kollarından biri olan Şârâniyye tarikatının kurucusu Abdülvehhâb Şârânî (ö. 973/1565), râbita konusunda Şeyh Zeynüddîn-i Hâfî'den şu nakli yapar:

*“Biliniz ki, mürîdin kalbini mürşidine bağlayıp râbita etmesinin, mânevî fethin açılmasında büyük bir önemi vardır. Hatta işin temeli budur.”*²⁰²

Abdülvehhâb Şârânî zikir esnasındaki edebleri sayarken şöyle der:

¹⁹⁹ Şârânî, *Envâru'l-kudsiyye*, II, 21.

²⁰⁰ İbn Atâullah el-İskenderî, *Miftâhü'l-felâh ve misbâhu'l-ervâh*, thk. Muhammed et-Tayyib b. Bahaeddîn el-Hindî, Dârü'l-ferfur, Dimaşk 2000, s. 47.

²⁰¹ Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhanevî, *Câmiu'l-usûl Fi'l-evliyâ*, thk. Ahmed Ferîd el-Mizyâdî, Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 2007/1428, s. 206.

²⁰² Şârânî, *age.*, II, 73, 74.

“Zikir esnasındaki yedinci usûl, sâlikin şeyhinin sûretini iki gözü ortasından hayâl ve tasavvur etmesidir. Bu iş, ehl-i tasavvufa göre edeplerin en gereklilerindedir. Çünkü bu sayede mürîd, Allah Teâlâ ile beraber olma edebine ve O’nu murâkabe hâline ulaşır.”²⁰³

Son dönem Rifâî şeyhlerinden olan Edirneli Kabûlî Mustafa Efendi’ye (ö. 1255/1829) göre râbita, sâlikin mehabbet ile şeyhine gönül vererek, şeyhinin sûretini hayâlinde tutup, fikri daima şeyhiyle olarak, ondan başkasının fikrini zihninden atarak ve bütün ahvâlinde şeyhiyle birlikte bulunmak ve şeyhinin vâsıl olduğu makamlara ulaşp, asıl maksûd olan Hakk’ı bulmak ve bilmektir.

Kabûlî de İmâm-ı Rabbânî gibi sâlikin nefsinin, Hakk’ı bulmasının ve manevî zevklere vâsıl olmasının en yakın yolunun râbita olduğunu belirterek, bütün ehlullahın bu hususta ittifak ettiğini kaydeder.²⁰⁴

Rifâîliğin Sayyâdî kolundan olan ve tarikatın usûl ve âdâbını anlatmak için müstakil bir eser yazan Ebü’l-Hüdâ Muhammed es-Sayyâdî (ö. 1328/1909), mürşide bağlanma ve râbita hakkında der ki:

“Bu işin aslı mürşidini sevmek, Hz. Peygamber’e (sav) sadakatle âşık olmak ve sadece yüce Allah’a güvenip dayanmaktır. Ahmed Rifâî (ö. 578/1182), kalp yoluyla mürşidin kalbinden feyiz almayı da emretmiştir. Bu durumda mürîd şunu bilecektir: Mürşidinden aldığı feyiz, bu tarikatın piri Seyyid Ahmed Rifâî’nin kalbinden akararak gelmektedir. Onun kalbine de âlemlerin ruhu olan Hz. Resûlullah’ın (sav) kalbinden gelmektedir.”²⁰⁵ “Aslında mürîdlerin ruhları salihlerin ruhlarından daha aşağı bir mertebededir. Bununla birlikte mürîdlerin ruhlarının râbita yoluyla velîlerin ruhlarından feyiz alması, mürîdlerin velîleri sevmeye sâdik olmaları, sabırla

²⁰³ Şârânî, *Envâru’l-kudsiyye*, I, 23.

²⁰⁴ Selami Şimşek, *Edirneli Kabûlî Mustafa Efendi, Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Görüşleri*, Buhara Yayınları, İstanbul 2005, s. 111.

²⁰⁵ Muhammed Ebu’l-Hüdâ es-Sayyâdî, *et-Tarîkatü’r-Rifâiyye*, Mektebetu Dâri’l-beyrûtî, Dimeşk 2002, s. 113.

kapılarında beklemeleri ve haklarında güzel bir îtikâda sahip bulunmaları sayesinde olmaktadır.”²⁰⁶

D. Sühreverdîye Tarikatında Râbîta

Şihâbüddin Sühreverdî (ö. 632/1234) iki kalp arasındaki mânevî alış verişin nasıl gerçekleştiğini şöyle özetler:

“Bir mürid hak yolunda kâmil mürşide intisap edince, onun manevî tasarrufu altına girmiş olur. Bu şekilde onunla hukuku başlar; artık mürşidden terbiye ve edep almaya başlar. Mürşidin kalbi müridin kalbini feyiz ile besler ve destekler. Bu tıpkı bir lambanın aradaki fitil yoluyla kandilden gaz yağı çekip ışık vermesine benzer. Aynı şekilde mürid mürşidine bağlı olduğu sürece onun kalbinden nûr çeker, feyiz alır. Mürşide bulunan manevî hâller, müridin onunla sohbeti ve kabiliyeti nisbetinde kendisine geçer.”²⁰⁷

E. Kübrevîye Tarikatında Râbîta

Cüneyd-i Bağdâdî'nin “*Kalbi, devamlı şeyhin kalbine raptetmek*” ilkesini, Kübrevîye'nin üçüncü esası olarak belirleyen Necmeddîn-i Kübra (ö. 618/1221) der ki:

“Ey sâdik mürid! İçini ve dışını temizle; çünkü maddî ve mânevî kirlerden temizlenmedikçe, ilahî huzura çıkılmaz, kudsî yakınlığa ulaşılmaz. Bu iç ve dış temizlik için gereken önemli şeylerden birisi devamlı zikir hâlidir. Diğer bir önemli şey ise, kalbi, hak yolda rehberin olan mürşidine bağlamaktır.”²⁰⁸

F. Mevlevî Tarikatında Râbîta

Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî (ö. 672/1273) der ki:

“Vaktâki bir çerağ bir şem'in nûrunu çekti, her kim onu gördü ise muhakkak o şem'i gördü. İstersen sen o nûru sonraki nûrdan istersen can

²⁰⁶ es-Sayyâdî, *Tarîkatü'r-Rifâiyye*, s. 120.

²⁰⁷ Sühreverdî, *Avârif*, s. 61.

²⁰⁸ Kübra, *Tasavvufî Hayat*, s. 75, 78, 87.

*şem'inden al, hiç fark yoktur. Nûru ister sonraki çerâğdan gör, ister onun nûrunu geçmişlerin şem'inden gör!*²⁰⁹

Ahmed Avni Konuk, yukarıdaki beyitleri şöyle şerhetmiştir:

*“Yanmayan bir mum, yanan bir mumdan yandığı vakit, onun ziyâsı bu muma intikâl eder; binâenaleyh evvelki mumun nûrunu görmek isteyen, bu mumun nûrunu ve ışığını görsün. Yani sen nûrunu ister doğrudan doğruya canların şem'i olan Efendimiz'den (sav) al, ister ondan sonra gelen, onun vârislerinden al, hiçbir fark yoktur. Feyz-i ilâhîyi ister en sonra âlem-i taayyünde zâhir olan insân-i kâminden gör; ve ister o feyzi bu âlem-i taayyünden intikâl etmiş olan kâmillerden gör!”*²¹⁰

Mevlânâ'nın, “*Rehberin sâyesi (gölgesi) Hakk'ın zikrinden iyidir*”²¹¹ ifadesinin râbitayı işaret ettiği de söylenmektedir.²¹² Mevlânâ'nın bu ifadesine *Mektûbât*'ta açıklık getiren İmâm-ı Rabbânî, mânevî terbiyede yolun başında olan mürîdin, gafletsiz zikre muvaffak olamayacağını, bu yüzden zikretmekle istenilen faydayı elde edemeyeceğini, râbitanın ise böyle bir mürîd için daha tesirli olacağını ifade etmektedir.²¹³

Hâce Ubeydullah Ahrâr râbita usulünü açıkladığı bir zamanda *Mesnevî*'den şu mânâdaki beyitleri okumuştur:

*“Hizmet etmeden onları tanımaya kalkma. Dolunayın gökte yer ettiği gibi, sen de onların canı içinde yer et.”*²¹⁴

H. Halvetî Tarikatında Râbita

Halvetî tarikatının dört ana şûbesi olan Rûşeniyye, Cemâliyye, Ahmediyye Şemsiyye ve bu kollara bağlı bazı şubelerden hareketle, Halvetîlikte râbita

²⁰⁹ Mevlâna Celâleddîn Rûmî, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, trc. Ahmed Avni Konuk, ed. Mustafa Tahralı, Kitabevi, İstanbul 2008, II, 22-23.

²¹⁰ Mevlânâ, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, II, 22-23.

²¹¹ Mevlânâ, *age.*, XII, 591; İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât*, I, 160.

²¹² A. Selahattin Kınacı, *Mektûbât-ı Şah-ı Hazne*, Menzil Yayınevi, Menzil 1999, s. 25.

²¹³ İmâm-ı Rabbânî, *age.*, I, 160.

²¹⁴ Herevî, *Reşehât*, s. 215.

konusunu ele alacağız.²¹⁵

1. Rûşeniyye

Gülşeniyye Şubesinde Râbita: Seyyid İbrahim Gülşenî (ö. 940/1533) tarafından kurulmuştur. Gülşenî Tarikatında râbita konusu en geniş şekliyle Hasan Sezâî Gülşenî'nin (ö. 1151/1737) mektuplarında mevcuttur.

Hasan Sezâî'nin değişik zatlara gönderdiği mektuplarında işlediği temel konu râbita ve mürşide mehabbettir. Ona göre, ümmetin terbiyesiyle meşgul olan bütün mürşidler, bir emanetçidir; nûr ve feyizlerin kaynağı olan Hz. Resûlullah'tan (sav) aldıkları nûru ve feyzi sahiplerine ulaştırmada oluk kılınmışlardır. Bunun için o nûrun emanet edildiği zata kalbi bağlamak, ona tam mânâsıyla teslim olmak gereklidir.²¹⁶

Hasan Sezâî Gülşenî, kalbi mürşide bağlamanın önemine şöyle vurgu yapar: “*Her hâlde kendisine uyduğun zata kalbini bağla, hiçbir şekilde kendi nefesine bağlanma. Fikrini zikre, zikrini kalbe, kalbini de mürşide ayna yapıp Hakk'a rapt edesin ki bu şekilde varlığını verip intisab sahibi olsun.*”²¹⁷

2. Cemâliyye

İbrahimiyye Şubesinde Râbita: Kuşadalı İbrahim Halvetî (ö. 1262/1845) tarafından kurulmuştur. Râbita konusunda en geniş bilgiler ve orijinal açıklamalar Kuşadalı İbrahim Halvetî'ye aittir. Kuşadalı İbrahim Halvetî'nin mektuplarında ana fikir râbitadır. Kuşadalı, bütün mektuplarında râbitaya sarılmayı emir ve tavsiye etmekte ve râbitayı Allah'a götüren yollardan biri olarak değil, Allah'a giden yolun, en esaslı rüknü olarak görmektedir. Der ki: “*Azîmet dahi râbitayı takviyeye vesîledir.*” Kuşadalı, râbitasız sülûk olabileceğini kabul etmemektedir. Hatta imanın hedefinin, râbitanın özünde saklı sırrı bulmak olduğunu belirtmektedir.²¹⁸

²¹⁵ Halvetî kolları için bk. *DİA*, XV, s. 393.

²¹⁶ Gülşenî, *Mektûbât-ı Hazret-i Sezâî*, s. 169, 188, 202, 206.

²¹⁷ Gülşenî, *age.*, s. 209.

²¹⁸ Öztürk, *Kuşadalı İbrahim Halvetî*, s. 83.

Ona göre râbîta aynı zamanda tarikatta *mîzandır*. Bu konuda Kuşadalı der ki: “*Biz gaybı bilmeyiz. Bizim mîzânımız yani mürîdin sevgisini ve hâlini ölçecek şeyimiz, onun râbîtasıdır.*”²¹⁹

Kuşadalı'nın râbîta hakkındaki açıklamalarına üçüncü bölümde, özellikle “Râbîtanın faydaları” başlığı altında değinileceğinden burada sadece râbîta hakkındaki genel kanaatini vermekle yetinmiş olduk.

3. Ahmediyye

Uşşâkîlerde Râbîta: Hasan Hüsâmeddin-i Uşşâkî (ö. 1001/1593) tarafından kurulmuştur. Uşşâkiye tarikatında teveccüh, râbîta ve tefekkür özel bir ders olarak öğretilmektedir. Seyr-ü sülûkun başında, ortasında ve sonunda olanların yapacakları râbîta farklıdır. Rabîtanın en az süresi on beş dakika, ortalama yarım saattir.

İşin başında olan mürîd, şu şekillerde râbîta yapabilir: Kibleye yönelik oturur. Şeyhini karşısında hayâl eder. Şeyhinin kalbini geniş bir denize, kendi kalbini de ondan su alacak bir kaba benzetir; o feyiz ummanından kalbine doldurmaya çalışır. Sâlik, şeyhini kendisini sarmış nurdan bir çadır gibi de düşünebilir. Yine sâlik, mürşidini nurdan bir deniz, kendisini o denize karışmış ve onunla bütünleşmiş bir damla gibi düşünebilir. Sâlik, gezip dolaşırken şeyhinin elinden tutup da dolaşıyor gibi kalp huzuru içinde dolaşmalı, her an şeyhinin huzurunda ve nazarları altında bulunuyor gibi davranmalıdır.

Manevî seyrinin ortasında olan sâlik, şeyhinin vasıtasıyla, onun aracılığı ile Hz. Peygamber'e (sav) ulaştığını, onu müşahede ettiğini, onun nurları içinde kaybolduğunu düşünmelidir.

Seyr-ü sülûkun sonuna gelen sâlik ise, râbîtasında mürşidiyle diz dize oturur ve doğrudan Allah Resûlü'nü (sav) müşâhedeye yönelir. Eğer bunu kolayca

²¹⁹ Öztürk, *Kuşadalı İbrahim Halvetî*, s. 125, 206, 221.

başarabiliyorsa, *fenâ fir-resûl* hâli elde edilmiş olur. Bunun biraz ilerisi *fenâ fillâh* hâlidir.²²⁰

I. Nakşibendîlikte Râbita

Nakşibendîlikteki altı esastan beşincisi râbitadır. Nakşi tarikatında Râbita-i mehabbet denilen bu esas, mürîdin mürşidine olan mehabbeti demektir. Eğer müridde bu râbita-i mehabbet olmasa, şeyhinden hiç bir sûretle istifade edemez; çünkü feyzine sebep olan râbita-i mehabbettir. Bu sebepten bütün turuk-i âliyyede râbita-i mehabbet, rukün olarak kabul edilmiştir.²²¹

Nakşibendîlikte râbitayı iki dönemde inceleyeceğiz. Birinci dönem, Mevlânâ Hâlid'e kadar olan dönem, ikinci dönem ise özellikle râbitanın bir sistem hâlinde, özel bir ders olarak tatbik edildiği Mevlânâ Hâlid'den sonraki dönemdir.

1. Mevlânâ Hâlid el-Bağdâdî Dönemine Kadar Râbita

Konumuz itibariyle bu dönemi, tarikatın piri Bahaüddîn Nakşibend ile başlatacağız. Râbitayla ilgili kendisinin ve diğer şeyhlerin görüşlerini, tarif, yorum ve tavsiyelerini özetle vermeye çalışacağız.

a. Bahaüddîn Nakşibend ve Silsilesinde Râbita

Nakşibendîliğin piri Hâce Muhammed Bahaüddîn Nakşibend'dir (ö. 791/1389).

Hâce Muhammed Pârsâ (ö. 822/1419), Şah-ı Nakşibend'in, kendisine murâkabe ve râbitayı nasıl târif ettiğini şöyle anlatır:

“Hz. Hâce Bahaüddîn bana hicaz yolculuğum sırasında murâkabe yapmamı emretti. Murâkabe sırasında kendi sûretlerini de hayâl hazinemde hıfzetmemi (râbita etmemi) istedi.”²²²

²²⁰ Sıddık Nâci Eren, *Tarîk-i Uşşâkî'de Usûl ve Adab*, ss. 82-85.

²²¹ Ali Kadri, *Risâle-i Behaiyye*, s. 54; Nasrullah Efendi, *Şah-ı Nakşibend*, s. 150-151; Kotku, *Tasavvufî Ahlak*, s. 89.

²²² Herevî, *Reşehât*, s. 52.

Nakşî pirllerinden ve Şah-ı Nakşibend'in halifelerinden olan Alâeddîn-i Attâr (ö. 802/1400), ehlullahın ruhlarına yönelmenin ihmâl edilmemesi gerektiğini belirterek der ki:

*“Allah Teâlâ'nın dostlarını, edebine dikkat ederek her gün veya iki günde bir görmek, bırakılmaması gereken bir sünnettir. Şayet seninle onların arası bir zorluktan dolayı uzak olursa, kendilerine bir ayda veya iki ayda bir mektup yaz. Tüm hallerini onlara anlat. Onların ruhâniyetlerine yönelmeyi de ihmal etme. Böylece onların himmet dolu bakışlarından uzak kalmamış olursun.”*²²³

Burada Attâr, râbîta yanında, mürîdin hâllerinden mürşidini haberdâr etmesini de gerekli görüyor. Hem râbîta yoluyla eğitimi, hem de hâllerinden mürşidi mektupla haberdâr etmeyi emretmekle, istifâdenin ancak iki yönü de diri tutarak mümkün olabileceğini ifâde etmiş oluyor.

Hâce Alâeddîn-i Attâr'ın oğlu olan Hâce Hasan Attâr (ö. 826/1423), râbîta hakkında özetle şöyle der:

*“Bu yola girip meşgul olmak isteyenler, önce bağlandığı şeyhinin sûretini hatırına getirmelidirler. Ta ki o kendinden geçme hâli peyda olsun. Ondan sonra o hâli koruyarak mutlak ruhun aynası olan pîrin sûret ve hayâliyle kalbin hakikatine yönelmeleri gerekir. Bu hâl ne kadar kuvvetli olursa sâlikin bu âleme ilgisi o derece az olur.”*²²⁴

Burada, mürşide yapılan râbîtanın birinci adım olduğu anlaşılmaktadır. Kendinden geçme yani *gaybet* hâli oluşunca da ikinci adım olarak kalbin hakikatine yönelmek gerekiyor.

Nitekim Şah-ı Nakşibend, *gaybet* hâlinde kendisine râbîta yapan mürîdine “*beni bırak, sana gelen hâle yönel*” demiştir.²²⁵

²²³ Abdülmecîd Hânî, *Hadâikü'l-verdiyye*, s. 546.

²²⁴ Herevî, *Reşehât*, s. 76.

²²⁵ İbrahim Fasîh, *Mecd-i Tâlid*, s.18.

Reşehât sahibinin beyanına göre Hâcegân yolu üzerine muhtasar bir risâle yazan Hâce Ubeydullah İmâm-ı İsfehânî,²²⁶ Hâce Alâeddîn-i Attâr'ın sûfîlerindedir. Bu risâlede râbîta hakkında özetle şu bilgiler verilmiştir:

*“Bu yüce Nakşî yolunun büyüklerinin kalbe teveccüh usûlü ve nisbetle terbiye etme şekilleri şöyledir: Bu yola girenler, öncelikle bağlandıkları şeyhin sûretini hayâllerine alıp onu râbîta yapmalıdır. O sûretin etkisi kendini gösterinceye kadar hayâlini kalpte tutmalı, sabit hâle getirmelidir. Bu aşamadan sonra da şeyhin hayâlini kalpten yok etmeyip korumalıdır.”*²²⁷

b. Ubeydullah Ahrâr ve Ahrâriye Silsilesinde Râbîta

Nakşî yolunun büyüklerinden Hâce Ubeydullah Ahrâr (ö. 895/1490) der ki: *“Mevlânâ Yakub hazretlerinden icâzet istediğimde bana Hâcegân tarikatının bütün esaslarını tamamıyla açıkladı. Sıra râbîtaya geldiğinde: “Bunu öğretmekten korkmayasın taliplere öğretesin” dedi.*²²⁸

Hâce Ubeydullah, râbîtada şeyhin iki kaşının arasına yönelmek gerektiğini belirtmiştir.²²⁹ Ahrâr, *“Sâdıklarla beraber olunuz”* [Tevbe 9/119] âyetindeki beraberliğin zâhirî ve mânevî olarak iki yönüne de işaret eder ve mânevî beraberliğin, sâdıklara kalbin bağlanmasıyla gerçekleşeceğini belirtir.²³⁰

Hâce Ubeydullah Ahrâr, râbîta ehli için bedenlerin uzaklığının manevî yakınlığa engel teşkil etmediğini söylemiş ve bu hâli ifade eden şu beyitleri okumuştur:

*“Kapından ben gidersem de ey can, sevgin sineden gitmez,
Ayağının tozu hakkı için gönül senin sevgini terk etmez.”*²³¹

²²⁶ Alâeddîn-i Attâr (ö. 802/1400)'ın talebelerinden olan İsfehânî'nin vefat tarihi hakkında kesin bilgi olmamakla beraber hicri 9. asrın ikinci yarısında vefat ettiği tahmin edilmektedir.

²²⁷ Herevî, *Reşehât*, s. 79; Abdurrahmân Câmî, *Nefahâtü'l-üns*, haz Süleyman Uludağ – Mustafa Kara, Marifet Yayınları, İstanbul 2001, ss. 553-554

²²⁸ Herevî, *age.*, s. 184.

²²⁹ Herevî, *age.*, s. 209.

²³⁰ Herevî, *age.*, s. 184; Abdülmecîd Hânî, *Hadâikü'l-verdiyye*, 587.

²³¹ Herevî, *age.*, s. 214.

Hâce Ubeydullah şu beyti okuyarak râbîta âdâbına işaret etmiştir:

“Ey gönül! Gayret et de gir Allah dostlarının gönlüne.

Başka lezzetler düşünen aklı bırak, sevgilinle ol birlikte.”

Ve şöyle devam etti: *“Sevgilinden (mürşidinden) başka şeyleri düşünme! Adam gönlünde yer yut! Adam kâmil mürşiddir. Yani bütün varlığıyla ona yönel! O zaman onun gönlünde kendine yer bulursun.”*²³²

Hâce Ubeydullah râbîtanın özünü şöyle anlatır:

*“Râbitadan gaye, lâyıık olan bir şeyhin sevgisini kazanmaktır. Hz. Ebû Bekir’e ulaşan Nakşibendî büyüklerinin yolu da bu sevginin üzerine kurulmuştur. Bu sevgi ise bu bağı korumaktan başka bir şey değildir.”*²³³

Abdurrahmân-i Câmî’nin (ö. 898/1492) talebelerinden Mevlânâ Abdülgafûr der ki:

*“Bu fakir bu yola girip meşgul olmak düşüncesi ağır basınca Mevlânâ Câmî hazretlerinin hizmetine gelip zikir tâlimi talep ettim. Mevlânâ Câmî de bana, Lâ ilâhe illallah, Muhammedu’r-Resûlullah zikrini telkin etti. Ayrıca kendi mübarek sûretini düşünmeyi de (râbitayı) şart koştu.”*²³⁴

c. İmâm-ı Rabbânî ve Müceddidiye Silsilesinde Râbîta

Nakşî yolunun büyüklerinden, Muhammed Bâkî Billah’ın (ö. 1012/1603) en önemli halifelerinden ve Müceddidiye ekolünün kurucusu İmâm-ı Rabbânî (ö. 1034/1624) çeşitli mektuplarında râbîta hakkında der ki:

“Bu yüce Nakşî yolunda sülûk edip terbiye görmek, kendisine uyulan şeyhe karşı mehabbet râbitasıyla olur. Kendisine râbîta yapılacak şeyh, bu yolda murâdlardan (yüce Allah tarafından seçilmiş ve sevilmiş kullardan) biridir. İlahî cezbe kuvvetiyle yüksek kemalât

²³² Herevî, *Reşehât*, s. 209.

²³³ Abdülmecîd Hânî, *Hadâikü’l-verdiyye*, s. 590.

²³⁴ Herevî, *age.*, s. 128.

*hallerini elde etmiştir. Anlatılan bu kemalâtın sahibi, vaktin imamı, zamanın halifesidir. Onun nazarı, kalp hastalıklarına şifadır.*²³⁵

*“Mürîd için bir zorlama olmadan mürşidini râbîta etmesi, mürîd ile mürşid arasında tam bir münasebetin (ruh ve sıfat birliğinin) alametidir. İşte asıl fayda vermeye ve feyiz almaya sebep bu münasebettir. Mürîdi, Cenab-ı Hakk’a ulaştıran yolların en yakını râbîtadır. Bu saadeti ele geçirene ne mutlu! Hâce Ahrâr’ın buyurduğu gibi, rehberin hâyâli Hakk’ın zikrinden daha faydalıdır.”*²³⁶

*“Sana gereken şey başka her şeyden ve her yönden kalbini çekip bütünüyle bu yolun büyüklerinin tarafına yönelmen ve onların şerefli kalplerinden himmet talebinde bulunmandır.”*²³⁷

*“Eğer mürîde bir takım zulmetler arız olur ve karışık haller hücum ederse, bunu defetmenin iki yolu vardır. Biri, tam bir tazarru ve kalp kırıklığı içinde yüce Allah’a yalvarmak, diğeri de kendisini terbiye eden mürşidine bütün gönlü ile yönelip istimdâd istemektir. Çünkü mürşid, mürîdin Allah’a yönelmesi için bir vesîledir.”*²³⁸

Mevlânâ’nın *Mesnevî*’sinde geçen *Rehberin sâyesi (gölgesi) Hakk’ın zikrinden iyidir*²³⁹ ifadesini İmâm-ı Rabbânî, “*Rehberin hayâli, talebesine zikir etmesinden dahâ çok fayda verir. Çünkü başlangıçta, tâlibin Hakk Teâlâ ile tam yakınlığı yoktur. Bunun için zikretmekle, çok faydalanamaz*” şeklinde açıklamaktadır.²⁴⁰

Muhammed Bâkibillah’ın diğeri bir halifesi olan Tâceddîn-i Hanefî (ö. 1050/1641), Allah’a ulaşan yolları beyan ederken der ki:

²³⁵ İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, I, 252.

²³⁶ İmâm-ı Rabbânî, *age.*, I, 160.

²³⁷ İmâm-ı Rabbânî, *age.*, I, 161-162.

²³⁸ İmâm-ı Rabbânî, *age.*, I, 191.

²³⁹ Mevlâna, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, XII, 591.

²⁴⁰ İmâm-ı Rabbânî, *age.*, I, 160.

“Üçüncü yol, müşâhede makamına vâsıl olup zâtî sıfatların üzerinde tahakkuk ettiği kâmil velîye râbitadır.”²⁴¹

İmâm Rabbânî'nin oğlu olan Muhammed Masum (ö. 1079/1668), çeşitli mektuplarında râbitayı şöyle tarif etmiştir:

“Kemâl derecesine ulaşmanın temeli, kendisine uyulan şeyhe mehabbet râbitasıdır. Sadık bir mürîd, şeyhine olan mehabbeti sebebiyle onun kalbinden feyiz ve bereket alır, bu manevî irtibat sebebiyle an be an şeyhinin sıfatlarıyla sıfatlanır. Büyükler şöyle demişlerdir: Şeyhte fâni olmak, hakiki fenâ mekamına (fena fillah'a) ulaşmak için bir başlangıçtır.”²⁴²

“Bir mürîdin, hangi zamanda ve mekanda olursa olsun, mürşidine usûlünce yöneldiğinde onu (rûhâniyetiyle) karşısında hazır bulmasına râbita denir. Râbita, (işin başındaki mürîd için) feyiz almada zikirden daha faydalıdır. Bu hâl, mürîdler için büyük bir nîmettir.”²⁴³

Muhammed Masum, şeyhe yapılan mehabbet râbitasını, kemâle ulaşmak, şeyhten feyiz almak ve şeyhin sıfatlarına bürünmek için temel esas olarak ele alır ve bu hâlin yolun başındaki mürîd için zikirden daha faydalı olduğunu belirtir.

Müceddidiyye'nin Anadolu'ya taşınmasında hizmet etmiş öncü sûfilerden olan Mehmed Emin Tokâdî'nin (ö. 1158/1745), *Îrşâdü's-sâlikîn* ve *Risâle fi hakkı sülûk* adlı eserlerinde beyan edildiğine göre; Râbita ile sülûk yolu yakınlaştırılır. Râbitayı tercih etmek için, öncelikle tarikat terbiyesi alınarak, sülûke ait makamlardan geçilmeli ve müşâhede makamına ulaşılmalıdır. Bunu gerçekleştirmek için de Allah'ın nûrunun tecellilerine mazhar olmuş bir mürşid-i kâmil bulmak ve onun yüzünü müşâhede etmek gerekir. Bu müşâhede sâlikin

²⁴¹ Nablûsî, *Miftâhu'l-maiyye*, s. 91; Esad Sahib, *Buğyetu'l-vâcid*, s. 77; Devserî, *er-Rahmetu'l-hâbita*, I, 267.

²⁴² Hasan Can, *Tarikü'n-necât*, Hakikat Kitabevi, İstanbul 2002, s. 133. (Eserin ekinde, Muhammed Masum'a ait Farsça olan mektubattan 42 adet mektup seçilerek Arapçaya çevirilmiş ve bu eserin sonuna ilave edilmiştir.)

²⁴³ Can, *age.*, ss. 131-132.

uyanıklığına vesîle olur.²⁴⁴

Nitekim gafilin yüzüne bakmak gaflete götürdüğü gibi, zikirden haberdar ve Allah'ın sevgisine mazhar olmuş bir velînin yüzünü müşâhede etmek de sâliki sohbetlere âşinâ kılar. Sâlik bu sohbe tekrar tekrar devam eder. Bu devam neticesinde şeyhin yüzü sâlikin nazarından kaybolduğu zaman, zikre yönelir ve onunla meşgul olur. Eğer bu esnada sâlike bazı havâtır gelip, şüphe telkin ederse, mürşidini hayal eder ve basiret gözüyle bakıp, kendi durumunu düzeltir. Böylece sâlik, halis niyet ve azimetle Rabbinin inâyetine ulaşır.²⁴⁵

2. Mevlânâ Hâlid el-Bağdâdî'den İtibaren Râbita

Bütün tarikatlarda mehabet râbitası, şeyhten istifade etmek için temel bir terbiye üsûlü olarak uygulanmıştır.²⁴⁶ Şeyhin sûretini hayâlinde canlandırmak ve sevgi ile kalben şeyhe bağlanmak şeklinde icra edilen mehabet râbitası, Nakşibendîlikte Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'den itibaren günlük bir ders olarak da sistemli bir şekilde uygulanmıştır. Kendisinden sonra bu usûl yerleşmiş ve devam etmiştir. Nakşibendîlikte, her ne kadar râbitanın sistemli bir şekilde, günlük bir ders olarak uygulanışı Mevlânâ Hâlid el-Bağdâdî ile ise de, Şah-ı Nakşibend'den itibaren bütün Nakşi meşayihî ve Bağdâdî'nin şeyhi olan Abdullah Dehlevî (ö. 1240/1824), müridlerine râbitayı emretmiştir.²⁴⁷

Mevlânâ Hâlid (ö.1242/1826), Allah'a vasıl olma yolunda râbitanın temel bir rûkûn olduğunu hatırlatır ve aslî fonksiyonuna şöyle işaret eder:

“Kitab-ı azîz ve sünnet-i Resûl'e yapıştıktan sonra Allah Teâlâ'ya vâsıl olmanın en büyük sebebi râbitadır. Bundan dolayıdır ki, büyüklerimizden bazıları, mürîdin sülûkünde²⁴⁸ ve terbiyesinde sadece râbitayı yeterli görürken; bazıları da râbitanın yanında diğer terbiye

²⁴⁴ Halil İbrahim Şimşek, *Osmanlı'da Müceddidilik*, Sûf Yayınları, İstanbul 2004, ss. 271-272.

²⁴⁵ Şimşek, *age.*, s. 272.

²⁴⁶ Dağistânî, *Fetvalar*, s. 160.

²⁴⁷ Arvâsî, *Râbita-i Şerîfe*, s. 24.

²⁴⁸ Sülûk veya seyr-ü sülûk: Hakk'a ulaşmak için bir mürşidin öncülüğü ve murâkabeşi altında yapılan, sonucunda kâmil insan mertebesine yükselinen manevî yolculuk. Geniş bilgi için bk. Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 316; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 587.

usûllerini de emretmişlerdir.²⁴⁹ Unutulmamalıdır ki maksat, Yüce Mevlâ'ya ulaşmaktır. Râbîta ise, “seyr-i ilellah”a vesile olmaktan başka bir şey değildir.”²⁵⁰

“Büyük pîrlerimizden Hâce Ahrâr diye bilinen Şeyh Ubeydullah'ın bu âyet ile ilgili olarak söylediklerinin özü şudur: Rabbu'l-âlemîn'in kelâmında emredilmiş olan sadıklarla beraber olma hâli, onlarla hem sûreten ve hem de mânen beraber olmak (yani hem vücut olarak ve hem de gönül olarak birlikte olmak) anlamına gelir. Sonra da mânen beraberliği râbîta ile tefsir etmiştir ki bu durum ehli olanlar katında zaten yaygın bir şekilde bilinir. Bu konu, “Reşahat” isimli eserde geniş bir şekilde yazılmıştır.”²⁵¹

“Tarikatta râbîta, mürîdin, Allah'a vasıl olmuş kâmil şeyhinin rûhâniyetinden²⁵² istimdatta²⁵³ bulunmasından ve onun sûretini (şeklîni) çokça gözü önüne getirmesinden ibarettir. Râbîtayı yapmaktaki niyet ve maksat ise, mürîdin, şeyhinin huzurunda olduğu gibi, bulunmadığı yerlerde de edebini koruması, şeyhinden feyizlenmesidir.²⁵⁴ Şeyhinin rûhâniyetinin yanında bulunduğunu

²⁴⁹ Esad Sahib, *Buğyetu'l-vâcid*, s. 73.

²⁵⁰ Bağdâdî, *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 11.

²⁵¹ Esad Sahib, *age.*, s. 73. *Reşehât*'taki pasajlar için bk. Herevî, *Reşehât*, ss.184-185.

²⁵² Rûhâniyet: Kişinin manevî yönü ve mânevî şahsiyeti anlamında kullanılır. Bu şahsiyet insan tarafından göz önüne getirilip canlandırılacaksa o kişinin zahiri sureti içerisinde temessül ettirilir. Mürşidin mânevî yönü Allah Teâlâ'nın ona olan sevgisi, ona ihsan eylediği nûru ve bilemediğimiz diğer mânevî ikramlarından oluşur. Yüce Mevla mürşidin bu mânevî yönünden yani rûhâniyetinden müminleri dilediği şekilde ve ölçüde faydalandırır. Bu fayda Allah Teâlâ'nın kanunu gereği rûhâniyet üzerinden yaratmış olduğu bir tesir olarak düşünülmelidir.

²⁵³ İstimdâd: Mededi arzulamak demektir. Meded de, üçüncü mektupta (Esad Sahib, *Mektûbât*, s. 114) ifade edildiği üzere var olan bir şeyin uzaması ve genişlemesi anlamında kullanılmaktadır. “Şeyhinin rûhâniyetinden istimdâd” ifadesi, şeyhinin manevî kişiliğinden meded arzulaması anlamındadır. Zahiren şeyhin yanında bulunan mürîd, ondan ne şekilde istifade ediyorsa, şeyhinin zahiren bulunmadığı yerlerde de onunla beraber olduğunu düşünerek manevî kişiliğinden istifade etmeyi arzular. İşte buna “Şeyhin rûhâniyetinden istimdâd” denir. Bir şeyhe intisab eden mürîd, onunla beraber olduğunda onun üzerinde bulunan sünnet yaşantısından ve edepten istifade eder. Ayrıca şeyhinin yüce Mevlâ'ya olan duasından faydalanır. Şeyhinin yanında büyük bir hürmet ve edeple bulunacağı için kalbini, Allah'ın razı olmadığı meşguliyetlerden de korumuş olur. İşte şeyhinin bulunmadığı yerlerde de onu düşünmekle, yani râbîta etmekle aynı faydaları elde etme imkanına kavuşur.

²⁵⁴ Feyizlenmek: Allah'ın razı olduğu çerçevede mânevî olarak faydalanmak. Geniş bilgi için bk. Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 137; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 214.

*düşünmekle, mürîdin huzûru²⁵⁵ ve nûru²⁵⁶ tamamlandığı gibi kötü ve boş işlerden de korunmuş olur.*²⁵⁷

Mevlânâ Hâlid'den itibaren râbıtayı, onun halifelerinden hareketle tesbit edebildiğimiz kadar silsile yolunu takip ederek izah etmeye çalışacağız. Fakat burada şunu da belirtelim ki, yaptığımız çalışmalar neticesinde, özellikle Mevlânâ Hâlid'den itibaren râbîta hakkında yapılan çalışmaların, Mevlânâ Hâlid'in râbîta ile ilgili verdiği bilgilerden çok farklı değildir. Bu hususu dikkate alarak aynı ifadeleri tekrar etmek yerine, râbîta ile ilgili farklı tesbitleri ve yorumları öne çıkarmayı daha isabetli bulduk.

a. Seyyid Tâhâ Hakkâri Silsilesinde Râbîta

Mevlâna Halid'in halifelerinden Seyyid Tâhâ Hakkâri (ö. 1269/1852) râbîtanın mürîd için önemini şöyle belirtir:

*“Sadece râbîta ile kalbi ihyâ edip yüce Allah'a ulaşmak mümkündür. Fakat bu iş sadece zikir ile mümkün değildir.”*²⁵⁸

Gavs-i Hizânî olarak da bilinen Sibğatullah el-Arvâsî (ö. 1287/1866) Seyyid Tâhâ Hakkâri'nin halifesidir. Halifesi Hâlid-i Ölekî'nin, sohbetlerinden derlediği *Minah* adlı eserde râbîta ile ilgili açıklamaları mevcuttur. Gavs-i Hizânî, bazı meşayihin mürîdlerini sadece râbîta ile terbiye etmelerini güzel görür, mürîdin mürşidinden râbîta yoluyla aldığı feyzin, konuşarak aldığı feyizden daha

²⁵⁵ Huzûr: İnsanın, her an Allah'ın huzûrunda bulunduğunu fark etmesidir. Geniş bilgi için bk. Kuşeyri, *er-Risâle*, s. 152; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 175; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 287; Zafer Erginli (ed.), *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kalem Yayınevi, İstanbul 2006, ss. 283-286.

²⁵⁶ Nûr: Allah'ın isimlerinden biridir. O'nun zâhir ismiyle tecellisidir. Nûr, dini ilimlerden kapalı olanı açan her şey için kullanıldığı gibi kalbe gelen ilâhî ikramlar için de kullanılır. Nûr, mecâzî olarak hidayet anlamını da ifade eder. Efendimiz (sav) gece kalkıp namaz kılar ve şöyle dua ederdi: *“Ey Allah! Kalbime, gözüme, kulağıma, sağıma, soluma, üstüme, altına, önüme, arkama nûr ver ve nûrumu artır.”* (Buhârî, Da'avât 9; Müslim, Salâtü'l-müsâfirîn 181, 189) Geniş bilgi için bk. Uludağ, *age.*, s. 280; Cebecioğlu, *age.*, s. 488; Erginli, *age.*, ss. 777-782.

²⁵⁷ Esad Sahib, *Buğyetü'l-vâcid*, s. 73; Esad Erbîlî, *Mektûbât*, s. 38.

²⁵⁸ Seyyid Sibğatullah el-Arvâsî, *Minah*, trc. Yahya el-Abbasi, Sey-Tac Yayınları, İstanbul 2008, s. 46; Kınacı, *Mektûbât-ı Şâh-ı Hazne*, s. 25.

kuvvetli olduğunu ifade ederdi.²⁵⁹

Abdurrahmân-i Tâhî'nin (ö. 1304/1886) çeşitli vesîlelerle yaptığı sohbetlerde işaret ettiği hususlar ve râbita ile ilgili meseleler, talebelerinden İbrahim Çokreşî tarafından *İşaretler* adlı eserde bir araya getirilmiştir. Ayrıca Abdurrahmân-i Tâhî, halifesi Abdulkahhâr tarafından derlenen mektuplarında râbita konusunda çok geniş açıklamalar yapmıştır.

Abdurrahmân-i Tâhî râbitayı şöyle izah eder:

“Râbita, mürşidin sûretinden yayılan nûrun, mürîdin her tarafına yayılıncaya kadar, mürşidin sûretine bakmaktır. Yine mürîd kalbinin hizasında bir boşluk farzedip içine mürşidin sûretini yerleştirmeli, sonra bütün duyu organlarıyla o karşısındaki sûrete yönelmelidir. Öyle ki mürîd o sûret içinde kaybolmalı, gözü kulağı sanki mürşidin gözü kulağı gibi olmalı. İşte o zaman mürîdin vücûdu mânevî olarak mürşidin vücûduna benzer.”²⁶⁰ “Bu Nakşî yolunun büyükleri der ki: Tarikat-ı âliyyede birinci esas, karşılıklı bağ (murâbata) kurmaktır.”²⁶¹

Nakşibendî yoluna yeni girenlerin yapması gereken edebler ile ilgili bilgileri *Âdâb-ı Fethullah* adlı risalesinde bir araya getirilen Fethullah Verkânîsi (ö. 1317/1897) bu eserde sekizinci şart olarak râbitayı izah eder ve râbitanın yapılış şekilleri ile ilgili detaylı açıklamalar yapar.²⁶²

Hazret olarak da bilinen Muhammed Ziyâüddîn (ö. 1342/1923), talebelerine yazdığı mektuplarında râbita konusunda açıklamalar yapmıştır. Bunlardan bazıları şöyledir:

“Râbitana öyle devam etki onda fâni ol. Râbitadaki fânilik hâli yüce

²⁵⁹ Seyyid Sıbgatullah, *Minah*, s. 46.

²⁶⁰ Abdurrahmân-i Tâhî – Muhammed Diyâüddîn, *İşaretler*, haz. Mehmet Ildırar, Sey-Tac Yayınları, İstanbul 2003, s. 53.

²⁶¹ Abdurrahmân-i Tâhî, *Mektûbât*, trc. Ahmed Salihoglu – Enbiya Yıldırım, Sey-tac Yayınları, İstanbul 2007, s. 55.

²⁶² Fethullah Verkânîsi, *Âdâb-ı Fethullah*, sad. Selahaddin Kınacı, Menzil yayınevi, İstanbul 2001, ss. 26-28, 35-44; Kuğî, *Kelimâtu'l-kudsiyye*, ss. 282-285.

*Allah'ın aşkında fâni olmanın mukaddimesidir. Hatta Allah aşkıdaki fânilik makamı, râbîta makamındaki fâniliğe göredir.*²⁶³

*“Râbîta büyük bir nimettir. Hatta bu tarikatta, mübtedî ve mutavassıt mürîdin mânevî yükselmesi için, mürşidin sohbetinden başka hiçbir şey râbîtaya müsavi olmaz.”*²⁶⁴

Bu ifadeye göre esas olan mürşidin sohbetidir. Yani mürşid ile beraber olmak aynı meclisi paylaşmaktır. Râbîta ise sohbetin mümkün olmadığı zamanlarda öne çıkmaktadır.

Tâhâ el-Harîrî'nin halifelerinden olan Esad Erbîlî (ö. 1349/1931), dostlarına ve mürîdlerine gönderdiği mektuplarda ve *Risâle-i Esadiyye* adlı eserinde râbîta konusunu işlemiştir. Erbîlî'ye göre sâlik, nefis ve şeytan gibi iki amansız düşmana karşı durabilmek için, sâdık bir kul olduğuna inandığı mürşidinden mânevî irtibat, kalbi sevgi ve rûhânî beraberlik yoluyla kuvvet almalıdır.²⁶⁵ Mürşidden mürîde intikâl eden bütün güzelliklerin râbîta ile gerçekleştiğini belirten Erbîlî'nin, râbîtayı izah ederken *sâdiklarla beraberliği* emreden âyeti merkeze aldığı görülmektedir.²⁶⁶

Râbîta hakkında müstakil bir eser kaleme alarak râbîtayı çeşitli yönleriyle ele alan Abdülhakîm Arvasî (ö. 1362/1943) râbîtayı şöyle tarif eder:

*“Râbîta, ilâhî-zatî sıfatlarla tahakkuk etmiş ve müşahede makamına varmış kâmil ve mükemmil bir şeyhe kalbi bağlayıp, huzur ve gıyâbında o zatın sûretini hayâl hazinesinde muhafaza etmekten ibarettir.”*²⁶⁷

“Kâmil insan, Allah'ın halifesi olmak bakımından Hakk'ın aynasıdır. Kâmil insanın rûhâniyetine basîret gözüyle bakan sâlik, o rûhâniyette

²⁶³ A. Selahattin Kınacı, *Mektûbât-ı Hazret*, Sey-Tac Yayınları, İstanbul 2003, s. 136.

²⁶⁴ Kınacı, *Mektûbât-ı Hazret*, s. 234.

²⁶⁵ Esad Erbîlî, *Mektûbât.*, ss. 21-22.

²⁶⁶ Esad Erbîlî, *age.*, s. 21, 87,152.

²⁶⁷ Arvâsî, *Râbîta-i Şerîfe*, s. 14; Benzer bir tarif için İsmail Çetin Hoca şöyle der: “Râbîta kalbi bir şeye bağlamak demek ise de, burada kastedtiğimiz mânâ müntesibin kalbini, şuhûd makamına ulaşan zata bağlaması ve hayal hazinesinde o zatın sûretini hifzetmesinden ibarettir.” [İsmail Çetin, *Edeble Varış Lütüfla Dönüş*, Dilârâm Yayınları, Ankara 1982, s. 202.]

Hakk'a ait tecelliler görür. Zira sevgi râbitası, insanı feyiz sahibi velînin tasarrufu altına alır."²⁶⁸

Çalışmamızın özellikle "Uygulama Olarak Râbita" bölümünde Abdülhakîm Arvâsî'ye ait olan *Râbita-i Şerîfe* adlı eserden alıntılar yaptığımız için burada tekrar etmeye lüzum görmedik.

Muhammed Ziyâüddîn'in halifesi olan Ahmed el-Haznevî (ö. 1369/1949) yazmış olduğu çeşitli mektuplarında râbitaya değinmiştir. Mektuplarında râbitanın her an yapılması gerektiğine, zikirden daha tesirli olduğuna ve Nakşibendî sâdâtının râbita hakkındaki ifadelerine yer vermiştir."²⁶⁹

Ahmed el-Haznevî'nin halifesi olan Abdülhakîm el-Hüseynî (ö. 1392/1972) râbitanın mürîdin terbiyesindeki önemini şöyle ifade eder:

"İnsan bedenindeki letâifler asıllarına yükselmeden evvel mecburen nefse uyarlar. Zikir ve râbita ile letâifler aslî güzelliklerine dönünce nefis yalnız kalır ve letâiflere tabi olur. Râbita ne kadar kuvvetli olursa kişi de o kadar mehabbet üzere olur."²⁷⁰

Esad Erbîlî'nin halifelerinden olan Mahmud Sami Ramazanoğlu (ö. 1405/1984), *Musâhabe* adlı eserinde râbita ile ilgili şu açıklamaları yapmıştır:

*"Mehabbetullah mütabaat ile olur. Mehabbetin birinci adımı şeriat, ikincisi ise tarikattir. O da ikidir; biri zikir, diğeri tefekkürdür. Zikir ve fikir de râbitasız kazanılmaz. Râbita da kolay değildir. Çünkü nefse muhalefet ve mücadele lazımdır. Nefis insana çok şüpheler verir. Şüpheleri izale lazımdır. Bu da zamana muhtaçtır. Râbitada mürşidin hayâlini tefekkür etmeğe lüzum yoktur. Mehabbet lazımdır. Zaten bir insan sevdiğini daima gözü önünde bulundurur."*²⁷¹

"Bazı kimseler görüyoruz ki, pek çok fenalıklar yapıyor, kendilerini

²⁶⁸ Arvasî, *Râbita-i Şerîfe*, s. 20.

²⁶⁹ Kınacı, *Mektûbât-ı Şâh-ı Hazne.*, ss. 24-26, 97, 146, 280, 326.

²⁷⁰ Muzaffer Taşyürek, *Hatme-i Hâcegân Sultanları*, Hâcegân Yayınları, İstanbul 2005, ss. 226-227.

²⁷¹ Mahmud Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe-6*, Erkam Yayınları, İstanbul, ts., s. 151.

bir türlü fenalıklardan kurtaramıyor. Halbuki ehl-i tarik böyle değildir. Her ne kadar ehl-i tarikin bazılarında da bu hâl bulunuyorsa da, bu şeriate dikkatsizlikleri, teslimiyet ve râbitada zaafiyet ve kusurları sebebiyledir. Zira râbitası kuvvetli olanlara şeytan yaklaşamaz. Râbitası kuvvetli olan sâlikin kalbi zakir ve uyanık demektir. Zakir olan kalbe şeytan sokulamaz. Ay ışığını güneşten alır. Bunda râbitayla elde edilen istifadeye müşabehet vardır. Gözlükle bir şeye bakılınca gözlük vasıta olduğu gibi, râbita da buna benzer.”²⁷²

Buradaki “râbitası kuvvetli olana şeytan yaklaşamaz” ifadesi kanaatimize göre şöyle anlaşılmalıdır: Mürîd, nasıl ki mürşidinin yanında iken edebine dikkat ediyor ve kalbini başka şeylerle meşgul etmiyorsa, mürşidinin gıyâbında onun yanında olduğunu hayâl etmekle de aynı edebe bürünür ve kalbini kontrol ederek gaflete düşmemeye ve uyanık olmaya gayret eder. Bu durumda da şeytan ona vesvese vermek suretiyle zarar veremez.

Yakın dönem Nakşi Şeyhlerinden olan Muhammed Raşid el-Hüseynî (ö. 1414/1993), râbita hakkında şöyle demiştir:

“Tarikat-i Nakşibendiye’de mürşid râbitası çok önemlidir. Çünkü mürîde en fazla fayda veren şeyh râbitasıdır. Bir mürîd, şeyhinin rûhâniyetinin, manevî tasarruf, feyz ve bereketinin her an yanında olduğunu düşünmelidir. Hatta her attığı adımda şeyhinin ayak izlerine bastığını düşünerek onda fâni olmaya bakmalıdır. Çünkü insan şeyhine râbita yapa yapa onun mânevî tasarrufatı altına girer, onun hâli ile hallenir ve ondan istifade eder.”²⁷³

“Râbita, nefse karşı en büyük ilaçtır. Râbita kuvvetlendikçe insan, nefsin hile ve azgınlıklarından kurtulur. Râbitaya devam ediniz. Rabita mânevî bir hattır; talebeyi mürşidine ve geçmiş sadatlara bağlar. Râbitaya sımsıkı sarılıp devam ettiriniz.”²⁷⁴

²⁷² Ramazanoğlu, *Musâhabe-6*, s. 153.

²⁷³ Taşyürek, *Hatme-i Hâcegân Sultanları*, s. 240.

²⁷⁴ Taşyürek, *age.*, ss. 242-243.

b. Ahmed el-Ervâdî Silsilesinde Râbita

Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhanevî (ö. 1311/1893) râbitanın müridin terbiyesindeki önemini şöyle belirtir:

“Sâlikin râbitası zamanla gelişir ve kuvvetlenirse, şeyhinin sûretini her şeyde görmeye başlar. Bu duruma gelen sâlikin hâline fenâ fi’ş-şeyh denir. Tasavvufta râbita yolu, yolların en yakınıdır. Râbitasız ve fenâ fi’ş-şeyh olmadan zikir yapmak, sâliki maksadına erdirmez. Fakat sohbet edebine uygun bir biçimde yapılan râbita onu maksadına erdirir.”²⁷⁵

Tasavvuf ve tarikatlarla ilgili vermiş olduğu fetvalarından oluşan eserinde râbitaya geniş bir yer ayıran ve râbitayı sevgi ve mehabbet kavramlarına dayandırarak izah eden Ömer Ziyâüddîn Dağistânî (ö. 1339/1921), râbitayı, müridin kalbini bütün sevgi ve samimiyetle kâmil bir mürşide bağlamasından ibaret görür. Dağistânî’ye göre eğer cismen ve bedenlen onlarla beraber olma imkânı yoksa bu beraberlik; giyâbında onlara râbita etmek, sûret ve sîretlerini tahayyül ederek onlara benzemeye çalışmakla mümkündür.²⁷⁶

Râbitayı, sevgi ve mehabbet bağı olarak izah eden Mehmed Zâhid Kotku’nun (ö. 1401/1980) râbita hakkındaki ifadeleri şöyledir:

“Âşıkın maşûkunda kendini ifnâ ettiği gibi, sâlikin de nefsinin şeyhinin nefsinde ifnâ etmesi, yok etmesi, onun emirlerinden hiç bir emri -velev ki hatalı dahî bulsa- kat’iyyen itiraz etmeyip, red etmeyerek sözünü tutması lâzımdır. Bu râbita, mehabbete mukârin olmazsa zerre kadar fayda vermediği gibi belki de zarar verir.”²⁷⁷

“Sâlikin mürşidinden çokça feyizlenebilmesinin bir şartı da şeyhe mehabbettir. Şeyh, mizab (oluk) gibidir. “Kişi sevdiği ile beraberdir.” hadis-i şerifi muktezasınca, şeyhin ahvâl ve evsafından müridde hâl zuhuruna başlar. Bu hâlin kemâli fenâ fi’ş-şeyh hâlidir ki, fenâ fillâh

²⁷⁵ Gümüşhanevî, *Camîu’l-usûl*, s. 99.

²⁷⁶ Dağistânî, *Fetvalar*, s. 150.

²⁷⁷ Kotku, *Tasavvufî Ahlak*, I, 89.

hâlinin mukaddimesidir. İnsan-ı Kâmil mir'at-ı Hakk'dır. Her kim kâmil insanın rûhâniyetine basiret gözüyle bakarsa, onda Cenâb-ı Hakk'ın tecellisini görür. Sıfatının zuhurunu idrak eder. Râbîta-i mehabbet sebebiyle ve şeyhin teveccühüyle maksudlarına vasıl olurlar."²⁷⁸

Burada *mehabbet* bağına vurgu yapan Koku, beraberliğin tabii sonucu olarak mürşidden mürîde doğru gerçekleşen hâl transferine dikkat çekmektedir. Bu durum mürşidde fenâ olma hâline götürmektedir ki, Allah'ta fenâ hâlinin de başlangıcıdır. İlâhî sıfatların üzerinde tecellî ettiği ve Hakk'ın aynası olan kâmil insana râbîta yapan mürîd, bu sayede Hakk'ın sıfatlarını idrak etmiş ve maksadına ulaşmış olur.

Son dönem mutasavvıflardan ve Mehmed Zâhid Koku'nun talebesi olan Mahmud Esad Coşan (ö. 1421/2001), râbîtayı, hoca-talebe arasındaki münasebetten hareketle şöyle tarif etmektedir:

*"Râbîta, bir sevgi bağlantısıdır. Şimdi bir insan hocasıyla beraber, şeyhiyle beraber bir yerde olsa güzel olur. Aynı mecliste olsalar, sohbetinde bulunsa güzel olur. Bu böyle olmadığı zaman, gözünü kapatacak, mürşidiyle irtibatını kuracak, mürşidini karşısında tasavvur edecek. Böylece gönül âleminde bir irtibat sağlayacak. Bu irtibata râbîta deniliyor."*²⁷⁹

c. Muhammed b. Abdullah el-Hânî Silsilesinde Râbîta

Mevlânâ Hâlid'in halifelerinden olan Muhammed b. Abdullah el-Hânî'nin (ö. 1279/1862), *Behcetü's-seniyye* adlı eseri Nakşibendî yolunun âdâbını anlatan en önemli eserlerdendir. Burada râbîtaya ilgili detaylı açıklamalar mevcuttur. Muhammed b. Abdullah el-Hânî râbîtayı şöyle tarif eder:

"Râbîta, ilâhî ve zâtî sıfatlarla muttasıf, müşâhede mertebesine ermiş kâmil bir şeyhe kalbi bağlayıp huzûr ve gıyâbında şeyhin sûreti, sîreti

²⁷⁸ Koku, *Tasavvufî Ahlak*, II, 271-272.

²⁷⁹ Mahmud Esad Coşan, *Güncel Meseleler*, haz. Metin Erkaya, Seha Neşriyat, İstanbul 1994, s. 186.

ve özellikle rûhâniyetini, hayâlen kendisi ile birlikte farz ederek yanındayken takındığı tavrı gıyâben de sürdürmeye çalışmak demektir.”²⁸⁰

“Bütün mesele râbitanın kuvvetine bağlıdır. Bir kimse râbitaya devam ederse, kendisine tarikatın bütün halleri, hakikatin bütün kemalleri hâsıl olur. Ama bir kimsenin râbitası bozuk olursa, feyiz alma yolu kesilir. Onun için sülûk halleri hâsıl olmayacağı gibi vüsûl sırları da ona zâhir olmaz.”²⁸¹

d. Abdullah Mekkî (Erzincânî) Silsilesinde Râbita

Risâle-i Kudsiyye'nin bir bölümünde râbita konusunu işleyen Mustafa İsmet Garibullah (ö. 1289/1868), risâlenin hemen başında râbita'nın, tarikat-ı âliyye-i Nakşibendiyye'de rûknü azâm (en büyük temel) olduğunu beyân ettikten sonra şöyle demiştir:

“Ey dost! mürşid fenâfillah'a sebeptir; o gönlü kendine bağlayan sevgili, elinden tutar bekâbillah'a ulaşmana yardımcı olur. Eğer kalbin sırlar deryası ve nurlar denizi hâline gelmişse, o nurlar ve sırlar sana mürşidinden akıp gelmiştir, bunu iyi bil. Hemen kalbi mürşide bağlayıp (hak yolunda) gidelim, Cenâb-ı Hakk'ın cemâlini seyredelim.”²⁸²

e. Diğer Halifelerinden Gelen Silsilede Râbita

Muhammed Emin Kürdî (Erbilî) (ö. 1332/1914), Şâfiî ilmihali niteliğindeki *Tenvîru'l-kulûb* adlı eserinin sonundaki *Allah'a Ulaşma Yolları* bölümünde, mürşidin ilâhî sırların toplandığı bir mahâl olduğunu, ilâhî sırların ona, Resûlüllah'dan (sav) itibaren mânevî verâset yoluyla bir kâminden diğer kâmile intikalle ulaştığını, kendisinden de mürîde intikâl edeceğini, işte bu mânevî alış verişe *mürşid râbitası* dendiğini belirtir ve mürşide râbita yapmanın, aslında her şeyi yaratan ve yapan müessir-i hakîkinin Allah olduğuna itikad ederek,

²⁸⁰ Hânî, *Behcetü's-seniyye*, s. 42; Abdülhakîm Arvâsî, *Râbita-i Şerîfe*, s. 14.

²⁸¹ Hânî, *age.*, s. 44.

²⁸² İsmet Garibullah, *Risâle-i Kudsiyye (Risâle-i Hâlidîyye ile birlikte)*, ys. ts. 92.

Allah'ın mürşide ihsan edip şahsında tezâhür ettirdiği faziletleri düşünmek olduğunu ifade eder. Bu durum, fakir bir kimsenin, zenginin kapısında durup ondan bir şey istediği halde, aslında veren ve nîmetlendirenin Allah olduğuna inanmasına benzer.²⁸³

Muhammed Nurullah Seyda el-Cezerî, (ö. 1387/1966), zikir usûlünü anlatırken mürîdin mürşidine ve silsiledeki diğer meşayihe râbita yaparak istimdatta bulunması gerektiğini belirtir. Ayrıca Seyda el-Cezerî, mürşidlerin mürîdlerine tatbik ettirdiği râbita ve zikirle kalplerin Allah'ın mehabbetine yöneleceğini ifade eder.²⁸⁴

Baştan itibaren râbita ile ilgili yapılan tespitlerin çoğu Nakşi meşayihine ait olduğundan, bu bölümde her birini zikretmekten kaçındık. Zaten Nakşibendî tarikatındaki râbita uygulaması, Mevlânâ Hâlid'den itibaren fazla değişiklik arzetmemektedir.

²⁸³ Muhammed Emin el-Kürdî, *Tenvîru'l-kulûb fî Muâmeleti Allâmi'l-ğuyûb*, Suriye 2003, s. 445.

²⁸⁴ Muhammed Nurullah Seyda el-Cezerî, *Tasavvufun Sırları*, trc. İbrahim Öztürk, Zaman Yayıncılık, İstanbul 1991, s. 108, 110.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

UYGULAMA OLARAK RÂBITA

I. RÂBITANIN GAYESİ

Râbitanın hangi gaye ile yapılacağına dair çeşitli açıklamalar yapılmıştır. Bunları birkaç başlık altında sıralamak mümkündür:

1. Mürşid-i kâmilde fânî olmak: Hasan Sezâî Gülşenî'ye (ö. 1151/1737) göre râbitadan maksat, mürşid-i kâmilde fânî olarak iç âlemini mürşidine ayna yapmak ve onunla bütünleşmektir. Ancak bu şekilde nisbet hâsıl olur, intisap gerçekleşir, tarikatın manevî meyveleri elde edilir.²⁸⁵

2. İlâhî huzuru elde etmek: Nakşî büyüklerinden Hüseyin b. Ahmed ed-Devserî (ö. 1237/1820) demiştir ki: “*Râbita ilâhî huzuru elde etmenin bir vesîlesidir. İlâhî huzur ne kadar değerli ve arzu edilen bir şey ise, onu temin eden râbita da o kadar makbuldür. İlâhî huzur ibadetlerin ruhudur.*”²⁸⁶

3. Şeyhinden gıyabında feyizlenmek: Mevlâna Hâlid-i Bağdâdî (ö.1242/1826) râbitanın bu gayesini şöyle belirtmiştir:

“*Râbitayı yapmaktaki niyet ve maksat ise, mürîdin, şeyhinin huzurunda olduğu gibi, bulunmadığı yerlerde de edebini koruması, şeyhinden feyizlenmesidir.*”²⁸⁷

4. İlâhî rızayı elde etmek: Kuşadalı İbrahim Halvetî (ö. 1262/1846), râbitanın gayesini şöyle izah eder:

“*Râbitaya yönelmekten maksat, ancak irfân, mizan (ölçü) ve rızâyı bulmaktır. Başka dünyevî ve uhrevî müşkilât hâli için teveccüh (yönelmek) olmaz ha! Dikkat!*”²⁸⁸

²⁸⁵ Gülşenî, *Mektûbât-ı Hazret-i Sezâî*, ss. 209-210.

²⁸⁶ Devserî, *er-Rahmetu'l-hâbita*, I, 231.

²⁸⁷ Esad Sahib, *Buğyetu'l-vâcid*, s. 73; Erbilî, *Mektûbât*, s. 38.

²⁸⁸ Öztürk, *Kuşadalı İbrahim Halvetî*, s. 189.

5. Kalpten gafleti ve vesveseyi uzaklaştırmak: Muhammed b. Abdullah el-Hânî'ye (ö. 1279/1862) göre râbitadan gaye, kalpteki gafleti tard, zülmeti def etmek ve ondan şeytanî vesveseleri uzaklaştırmaktır.²⁸⁹

6. Nefsi öldürmek (ıslah etmek): Abdurrahmân-i Tâhî'ye (ö. 1304/1886) göre râbitadan gaye nefsi öldürmektir. Nefis ancak şeyhin gölgesi ile ölür. İnsanın nefsi tıpkı yılan gibidir. Bu yılanın başı da alnın ortasındadır. Râbita alın karşısında hayâl edilerek yapılıncaya, nefis yılanının buradaki başı râbitanın bereketiyle öldürülür.²⁹⁰

Ahmed el-Haznevî (ö. 1369/1949), râbita sayesinde varılan neticeden hareketle şu sonuca ulaşmıştır:

*“Mürîd için yalnızca râbita gâye olmayıp belki başka bir şey içindir. Çünkü o, dıştan kalbe gelen Allah'tan başka anıları def ve gafleti yok eden bir araçtır ve insanı gayesine ulaştırır. Araç olan şeylere, gaye şeylerin hükmü vardır. Vâcip olan şeyin gerçekleşmesine neden olan şey de vâciptir.”*²⁹¹

Ahmed Avni Konuk, *Tedbîrât-ı İlâhiyye*'nin şerhinde, Mesnevî'deki, *“Benim yârimin hayâli, Halil gibi geldi. Onun sûreti puttur. Velâkin onun mânâsı put kırıcıdır”*²⁹² beytin açıklamasında şöyle der:

*“İnsân-i kâmilin tahayyül-i sûreti, kalpteki alâkât-ı sûriyyenin izâlesinde müessirdir. Sâlik, bu râbita sebebiyle alâkât-ı kevnîyyeden halâs olup, kalbini tahliye ettikten sonra onun kalbi, tecelliyât-ı ilâhiyyeyi kabûle müsaid olup, bu râbitaya ihtiyaç kalmaz; kendisine hakâyık-ı ilâhiyye münkeşif olur.”*²⁹³

Râbita yapanın uyması gereken edebler başlığı altında da izah edildiği üzere râbita sayesinde kalp dünyevî alakalardan boşaltılıp ilâhi feyzi aşmaya

²⁸⁹ Hânî, *Behcetü's-seniyye*, s. 46; Arvâsî, *Râbita-i Şerîfe*, s. 27.

²⁹⁰ Tâhî, *İşaretler*, s. 54.

²⁹¹ Kınacı, *Mektûbât-ı Şah-ı Hazne*, s. 26.

²⁹² Mevlâna, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, III, 39.

²⁹³ İbn Arabî, *Tedbîrât-ı İlâhiyye Tercüme Ve Şerhi*, trc. Ahmed Avni Konuk, haz. Mustafa Tahralı, İz Yayıncılık, İstanbul 1992, s. 50.

müsait hâle gelince râbitaya ihtiyaç kalmaz. Çünkü bu hâle ulaşmakla gaye gerçekleşmiş olur.

Bütün bu izahlardan anlaşılacağı üzere sûfilere göre râbitadan gaye, kalbi dünyevî düşüncelerden temizlemek ve korumak, mürşidin ruhâniyetinden feyiz almak ve onun vasıtası ile Allah'ı hatırlamak, gıyâbında mürşidle manevî beraberlik ve mehabbet tesis etmektir.²⁹⁴

II. RÂBITANIN ÇEŞİTLERİ

Kalben bağlanılan şeye göre râbita genelde üç şekilde değerlendirilmektedir.

A. Râbita-i Mevt

Kur'ân ve Sünnet'te her mümine emredilen vazifelerden biri de ölümü düşündürmektir. Buna ölüm râbitası denir. Tezekkür-i mevt de denilen bu tür râbita, ölüm duygusunu bir an bile hatırdan çıkarmamayı hedef alır. Bu durum, düşünce ve davranışları düzenlemek için gerekli olduğu kadar, “ölmeden evvel ölüm” sırrına erebilmek ve bedenimizi ölü gibi farz ederek onun ruha verdiği bulanıklığı gidermeye çalışmak için de lüzûmlüdür.²⁹⁵

Hadis-i şerifte belirtildiği üzere, “*Dünya sevgisi bütün hataların başıdır.*”²⁹⁶ Dünya sevgisini kalpten atacak en güzel vesîle ölümü düşünmek ve onu her an karşımızda hissetmektir. Ölümü tefekkürde bu özellik bulunduğu için Resûlüllah Efendimiz (sav), “*Lezzetleri yok eden ölümü çok anın*”²⁹⁷ buyurmuş, Abdullah b. Ömer'e (ra) de, “*Kendini ölmüş ve kabre girmiş say*”²⁹⁸ buyurarak *tefekür-i mevt*'i tavsiye etmiştir.

²⁹⁴ Tosun, “Râbita”, XXXIV, 378.

²⁹⁵ Gündüz, *Gümüştanevî*, ss. 231-232.

²⁹⁶ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, I, 344.

²⁹⁷ Tirmizî, *Zühd* 4.

²⁹⁸ Tirmizî, *Zühd* 25.

Gazzâlî'nin (ö. 505/1111) ifadesiyle ölümü düşünmek, bir aldanma yeri olan dünyadan kalbi çekmeyi ve âhirete hazırlanmayı gerektirir. Ölümden gafil olmak ise dünyevî şehvetlere dalmaya sevkeder.²⁹⁹

Fethullah Verkanisi (ö. 1317/1897), Nakşibendî yoluna girmek isteyenlerin yapmaları gereken sekiz şartı sayarken yedinci şart olarak ölüm râbitasını zikretmiş ve insanın mâsivâ ile ilgisini kesen ölüm râbitasının, tarikat yolunda zikirten daha önemli olduğunu belirtmiştir. Fethullah Verkanisi, ölüm râbitasını yaparken nasıl tefekkür edilmesi gerektiğini şöyle izah etmiştir:

“Sâdâtların himmet ve feyizlerinin hazır olduğu ve kalbin de feyzi alacak duruma geldiği düşünülür. Fakat mal, evlat, dost ve akrabalara bağlılık dünyanın lezzeti ve zevki bu feyzi almaya engeldir. Bu nedenle sâlik ölümü şöyle düşünür: “Yatağında can çekişiyorum, ölmek üzereyim. Azrail (as) rûhumu almaya geliyor, şeytan da imanımı çalmak üzere hazır bekliyor...”

Şüphesiz ki benim için Allah Teâlâ'dan başka yardımcı ve sığınak yoktur. Ben ancak Allah'ın lütfuyla ve müridimin himmeti ile bu dünyadan imanla ayrılabilirim ve şu anda kelime-i şehadeti getirerek son nefesimi imanla veriyorum. Ruhum bedenimden ayrıldı. Şimdi elbiselerimi soyuyorlar...Cenaze namazımı kıldılar...Beni kabir denen karanlık çukura koydular. Hiçbir yardım edenim yok. Ancak ve ancak alemlerin Rabbi olan Allah Teâlâ'nın sevgisi, şefkati ve merhameti beni bu durumdan kurtarabilir.” Talip bu şekilde düşünmekle her şeyden ilgisini keser.”³⁰⁰

Çağımızın tarikat çağı değil de iman kurtarma çağı olduğu ile ilgili görüşü öne çıkan Said Nursî'nin (ö. 1381/1960) ölümü tefekkür etmenin sülûktaki önemini belirten şu ifadeleri dikkat çekicidir:

“İhlâsı kazanmanın ve muhafaza etmenin en müessir bir sebebi,

²⁹⁹ Gazzâlî, *İhyâ*, V, 112.

³⁰⁰ Fethullah Verkanisi, *Âdâb-ı Fethullah*, ss. 20-24; Gündüz, *Gümüştanevî*, ss. 231-232; Daha geniş bilgi için bk. Kuğî, *Kelimâtu'l-kudsiyye*, ss. 281-282.

râbita-i mevttir. Evet, ihlâsı zedeleyen ve riyâyâya ve dünyaya sevk eden tûl-i emel olduğu gibi, riyâdan nefret veren ve ihlâsı kazandıran, râbita-i mevttir. Yani ölümünü düşünüp, dünyanın fâni olduğunu mülâhaza edip, nefsin desiselerinden kurtulmaktır. Evet, ehl-i tarikat ve ehl-i hakikat, Kur'ân-ı Hakîmin “Muhakkak ki sen de öleceksin, onlar da ölecekler.” [Zümer, 39/30] gibi âyetlerinden aldığı dersle, râbita-i mevte sülûklarında esas tutmuşlar; tûl-i emelin menşei olan tevehhüm-ü ebediyeti o râbita ile izale etmişler. Onlar farazî ve hâyâlî bir sûrette kendilerini ölmüş tasavvur ve tahayyül edip ve yıkıyor, kabre konuyor farz edip, düşüne düşüne, nefs-i emmâre o tahayyül ve tasavvurdan müteessir olup, uzun emellerinden bir derece vazgeçer. Bu râbitanın fevâidi pek çoktur.”³⁰¹

Tasavvufta uygulanan râbita çeşitlerinden biri olan ölüm râbitası, kalbi dünyevî şehvetlerden ayırıp gerçek râbita olan *râbita-i huzur*'a ulaştırmaya vesîle olan bir tefekkür çeşididir.

B. Râbita-i Mürşid

Mürşidin rûhâniyetini, iki kaşının tam ortasında, nurdan bir yumak gibi daima hazır bulundurmak, kalbini onun kalbine yapıştırarak, ondaki yüceliklerin ve hâllerin kendi kalbine aktığını tahayyül etmektir.

Mürşid Râbitası ile ilgili olarak genelde üç usûl tatbîk edilmiştir.

1. Mürşidin sûretini hayâlinde tasavvur etmek: Mürîd, mürşidinin sûretini tam karşısında hayâl eder. İki kaşının arasına bakarak, rûhâniyetine yönelerek onunla beraber olduğunu tasavvur eder.

2. Mürşidin sûretini ve rûhâniyetini kalbinde tasavvur etmek: Zikir esnasında bu sûret ihtiyarsızca zuhur ederse onu kalbinde durdurmak ve böylece devam etmek gerekir.

3. Mürşidin kıyafet ve şekline bürünerek, kendini mürşid kıyafetinde ve

³⁰¹ Said Nursî, *Lem'alar*, Yeni Asya Neşriyat, Almanya 1994, s. 167.

görüntüsünde farzederek *fenâ fi 'ş-şeyh*'e alışkanlık kazanmak: Bu kısım râbitada mürîd, ibadetlerini yaparken, şeyhindeki ihlâs ve kemâli kazanmaya çalışır. Bu râbita şekline “telebbüsî râbita-kılığa bürünme râbitası” ismi de verilir.³⁰²

Muhammed Nûrî Nakşibendî (ö. 1280/1863), mürîdin makam ve mertebelerine göre değişik râbita şekillerini şöyle izah eder:

1. Mübtedî mürîd: Her zaman mürşidinin huzurunda ve eli altında bulunduğunu düşünmeli, onun kendisinden ayrılmadığına ve sürekli kendisiyle beraber bulunduğuna inanmalı ve hareketlerini buna göre ayarlamalıdır. Uyurken bile, şeyhinin ayakucunda uyuyormuş gibi uyumalı, mürşide huzurunda iken gösterilmesi gerekli edebi, gıyâben de sürdürmeye çalışmalıdır.

2. Mutavassıt mürîd: Hayatının her anında Resûlullah'ın huzurundaymış gibi hareket etmeli. Böylelikle şeyhinde fenâ olma hâlini daha da ileri götürerek, irade, istek ve hareketlerinde en üstün ve en güzel ahlâk sahibi Hz. Peygamberin ahlâkına ermeye çalışmalıdır ki böylece Resûlullah'ta fânî olma hâli gerçekleşebilsin.

3. Münteheî mürîd: Vuslat mertebelerinin nihâyetine yaklaşmış, sırası ile şeyhinde ve Resûlullah'da fânî olma makamını yakalamış, visâli ve kemâli elde etmeye yaklaşmış mürîd demektir. Ona bu seviyede gerekli olan râbita, gezip oturduğu her yerde, tebessümünden sükûtuna, davranışlarından düşüncesine kadar her işinde Hakk'ın huzurunda bulunduğu ölçüsünü zihninden çıkarmadan, Allah'ın gönüllerden geçenlere vâkıf ve *bize şah damarımızdan daha yakın* olduğundan gafil olmadan *ihsan* duygusu içerisinde yaşamaya çalışmaktır.³⁰³

Bu tasnife göre, yolun başında olan mürîdin hâli *fenâ fi 'ş-şeyh*, yolun ortasında olan mürîdin hâli *fenâ fi 'r-resûl*, yolun sonunda olan mürîdin hâli de *fenâ fillâh* yani râbita-i huzurda tarif edilen hâl olarak değerlendirilebilir.

Abdurrahmân-i Tâhî (ö. 1304/1886) ise, mürîdin râbita yapma sebeplerini

³⁰² Gündüz, *Gümüshanevî*, ss. 275-276; Arvâsî, *Râbita-i Şerîfe*, ss. 6-7.

³⁰³ Muhammed Nuri Nakşibendî, *Miftahü'l-kulûb*, haz. Abdulkadir Akçiçek, Huzur Yayınevi, İstanbul 1983, ss. 36-39; Gündüz, *Gümüshanevî*, ss. 278-279.

beş başlık altında şöyle sıralamaktadır:

1. Mehabbetten dolayı yapılan râbîta: Seyyid Tâhâ'yı râbîta etmek veya Mecnûn'un Leyla'yı düşünmesi gibi.

2. Bir menfaati celbetmek için yapılan râbîta: Alâeddîn-i Attâr'ın Şah-ı Nakşibend'i râbîta etmesi gibi. Bu şekil râbîtada kişi, kalbinin beşeri kirlerle kirlendiğini düşünür. Kalbini tabibin önünde hasta gibi görür, şeyhinin yüzündeki nur şualarının ona geldiğini ve sanki kirleri zâil ettiğini düşünür.

3. Şeyhinin gölgesinde gölgelenmek şeklinde yapılan râbîta: Bu durumda kişi, nefsinin helâk edici sıkıntılar içinde olduğunu ve kurtuluş yolunun ancak şeyhin gölgesinde gölgelenmek ile olabileceğini düşünür.

4. Korkudan dolayı yapılan râbîta: Bu tür râbîtayı mürîd, nefsinin şeyhin istediği şekilde olmadığını görüp, şeyhten korkarak, mazur görmesi için yapar.

5. Şeyhe doğru koşup kaçma şeklinde râbîta: Bu râbîtayı yapanlar, şeytan kurdu ile nefis aslanının kendilerini helâk etmek istediğini düşünür ve kurtuluş için şeyhe kaçar ve ona râbîta yapar.³⁰⁴

Muhammed Ziyâüddîn (ö. 1342/1923), râbîtanın yapılışını, yukarıdaki tasnife benzer şekilde, ihlâs, mehabbet ve teslimiyet üzere yapılması yönüyle ele alır:

1. İhlâs üzere yapılan râbîta: Mürîdin mânevî âfetlerden kurtuluşunun mürşidine tabi olmakla olduğunu bilmesidir.

2. Mehabbet yolu ile yapılan râbîta: Mürşidinde fâni olup ondan başka hiçbir kimseye karşı ne mehabbetini, ne de buğzunu hissetmeyip mürşidini, nefsinden, malından, canından, çocuğundan daha fazla sevmekle beraber, simasını hayâline getirmek demektir.

3. Teslim yolu ile yapılan râbîta: Mürîdin mürşidini hayâline getirmekle, onda fâni oluncaya kadar, emrine itaat edeceğini, yani mürîdin kendini ona karşı,

³⁰⁴ Tâhî, *Mektûbât*, s. 54.

yıkayıcının elindeki ölü gibi olduğunu hayâl edip düşünmesidir.³⁰⁵

1. Hayattaki Mürşide Râbîta

a. Mürşidin Huzurunda Yapılan Râbîta

Şeyh Fethullah Verkanisi (ö. 1317/1897), risâlesinde, râbîtanın çeşitlerini ve açıklamasını yaparken şöyle demiştir:

“Mürîd, üstadın huzurunda kürsi üzerine oturmuş bir hükümdarın önünde duran bir fakir gibi bulunur veya mürîd, kalbini bir keşkûl (dilenci torbası) gibi açarak bizzat hükümdarın huzuruna arz eder. Bu hâl hayâl ile değildir. Çünkü orada üstad hazır ve hayâle yer yoktur. Mürîd, üstadın vereceği şeyi bekler.”³⁰⁶

b. Mürşidin Gıyabında Yapılan Râbîta

1) Râbîtanın Şekli ve Hayâlî Ayrımı

Mürşidin gıyabında yapılan râbîta iki kısma ayrılır.

a) Şekli Râbîta

Fethullah Verkanisi (ö. 1317/1897) Nakşibendî yolunun edeblerini anlattığı eserinde şekli râbîtayı şöyle tarif eder:

“Mürîd, şeyhini dolunay gibi parlak bir şekilde karşısında canlandırır. Şeyhinden çıkan ışık hüzmeleri şeklindeki feyizlerin, kalbine girdiğini ve oradan bütün vücuduna yayıldığını farzeder. Bazı mürîdler için şekli râbîta şu şekilde faydalı olur: Mürîd, şeyhini başı üzerine konmuş ve vücudunu, kendi vücudu üzerine sarkmış olarak canlandırır. Bu durumda da şeyhinin alnından çıkan ışınların önce kalbine ve arkasından diğer letâiflere vurduktan sonra vücudunun tümüne yayıldığını farzeder. Şekli râbîtanın bu biçimi, kalbi rahatsız eden herhangi bir sıkıntı veya vesvese anında veya şeyhin azameti gözden kaybolduğu sırada yararlıdır. Bazen de şekli râbîta sızma

³⁰⁵ Kınacı, *Mektûbât-ı Hazret.*, s. 287.

³⁰⁶ Kuğî, *Kelîmâtü'l-kudsiyye*, s. 283.

şeklinde kurulur. Bu durumda mürîd şeyhini, tüm vücuduna sızmış olarak, kendisini de şeyhine zarf ve mekân olarak canlandırır. Bazen mürîd, kendini yok olarak şeyhinin heyetine dönüşmüş ve böylece şeyhi ile bütünleşmiş, kaynaşmış olarak görebilir. Bu son iki şekil, aşırı mehabbetin varlığı hâlinde meydana gelebilir.”³⁰⁷

b) Hayâlî Râbita

Bu râbitaya mânevî râbita da denir. Belli bir vakte bağlı olmayan hayâlî râbita her iş, durum ve amelden önce yapılabilir.

Şafîî imamlarından Abdülvehhâb Şârânî (ö. 973/1565) der ki: “Ehl-i tasavvufa göre en gerekli edeblerden biri, sâlikin şeyhini iki gözü ortasından hayâl ve tasavvur etmesidir.”³⁰⁸

İmâm Rabbânî'nin oğlu olan Muhammed Masum (ö. 1079/1668), mektuplarının birinde manevî râbita konusuna şöyle değinmiştir:

“Bilin ki işin temeli, mürşide mânevî râbitadır. Bu râbita, mürşide mehabbetten, onun kâmil bir velî olduğuna itikad ederek nefsi kendisine teslim etmekten ibarettir. Râbitanın kuvveti ölçüsünde mürîdin mürşidinin batınından feyiz ve bereket alması fazla olur. Bu manevî râbita, kâmil mükemmil mürşidin kalbinden feyizleri almaya yeterlidir. Mürşidin gönlünden feyizleri almanın esası, manevî râbita ve Resûlüllah'ın (sav) sünnetine tabi olmaktır. Kim bu iki sıfatı elde eder ve onlarda ilerleyip sabit bir hâle gelirse, üzülmesin; çünkü onun işi zayi olmaz ve o kimse, büyüklerin bereketinden mahrum kalmaz.”³⁰⁹

İlâhi huzura girmek için mürşidin âdeta bir kapı olduğunu ve bu kapıdan girmek için rûhâniyetinden faydalanılan mürşidin ya aynen görülmesi ya da hayâl edilmesi gerektiğini belirten Abdülganî en-Nablûsî (ö. 1144/1731), hayâlî râbita hakkında şöyle demiştir:

³⁰⁷ Kuğî, *Kelîmâtü'l-kudsiyye*, s. 284; Fethullah Verkanisi, *Adâb-ı Fethullah*, ss. 38-39.

³⁰⁸ Şârânî, *Envâru'l-kudsiyye*, I, 23.

³⁰⁹ Hasan Can, *Tarikü'n-necât*, s. 128.

“Sana gereken odur ki kâmil ve mükemmil şeyhin sûretini hayâl hazinende tutup onunla kalbine yönelesin! Tâ kendinden geçerek kayboluncaya dek. Eğer terakkiden geri kalır, yani gayeye erişemeyecek olursan, şeyhinin sûretini sağ omuzunda farz edip, oradan kalbine doğru uzanan mevhum bir hat tasavvur eder ve müşşid sûretini o çizgiden kalbine indirirsin! Böyle yapacak olursan kendinden geçme ve fenâyâ ulaşma ihtimâli kuvvetlenir.”³¹⁰

Sâlikin, şeyhini iki gözünü ortasından hayâl ve tasavvur etmesini, Nakşibendî câmiasına göre edeblerin en sağlamı³¹¹ olarak gören Mevlâna Hâlid el-Bağdâdî (ö. 1242/1826), günlük zikrin yapılış şeklini ve edeplerini anlattığı bölümde, hayâlî râbitayı şöyle anlatır:

“Mürîd, şeyhine yönelir, onu hayâline alır, kendisiyle karşı karşıya oturduğunu düşünür, onun iki kaşını arasına baktığını hayâl eder. Çünkü müşşidinin feyiz gelecek yeri iki gözünü arasındadır. Ondan nazarını kesmez. Mürîd, müşâhede ehli ise müşşidini doğrudan görür, değilse kesin inanarak görmüş gibi nazar eder. İşte bu şekilde müşşidini hayâlinde tutup ondan mânen faydalanma arzusunda olmaya, râbita denir.”³¹²

Râbitada müşşidin iki kaşının arasına bakılması gerektiği şeklindeki bir tavsiyeyi, ilk olarak Ubeydullah Ahrâr’da görmekteyiz. Ahrâr’a göre mürîd, bu şekilde şeyhinin heybet ve azametinin tasarrufu altına girer.³¹³ Daha sonraki dönemlerde yapılan râbita tariflerinde de müşşidin iki kaşının arasına yönelmek gerektiği ifade edilmiştir. Mevlânâ Hâlid, müşşidin iki kaşının arasını feyiz mahalli olarak belirtir. Abdurrahmân-i Tâhî ise feyz isteklisi mürîdin nefsinin yılanına benzeterek bu yılanın başının da alnın ortasında olduğunu ifade eder.

³¹⁰ Nablûsî, *Miftâhu’l-mâiyye*, ss. 93-94; Arvâsî, *Râbita-i Şerîfe*, s. 31, 39.

³¹¹ Esad Sahib, *Buğyetu’l-vâcid*, s. 76.

³¹² Bağdâdî, *Risâle-i Hâliyye*, s. 56; Esad Sahib, *age.*, s. 147.

³¹³ Herevî, *Reşehât*, s. 209, 243.

Râbîta alın karşısında hayâl edilerek yapılıncaya, nefis yılanının buradaki başı râbîtanın bereketiyle öldürülür.³¹⁴

Kuşadalı İbrahim Halvetî (ö. 1262/1846), hayâlî râbîtanın devamlı olması gerektiğini şöyle dile getirir:

*“Tarîkatta, râbîta aled’devam (devamlı râbîta üzere olmak) buyurduklarının mânâsı; mürîd, تنها ve tek başına olduğunda, büyük küçük hiçbir şeyi kalbe getirmeyerek, şayet hasbel beşeriyye gelir ise, hemen defederek, şeyhin simâsını mekânsız olarak hatırlamak, hizmet ederken tamamen mürşidini hatırda tutmak ve kısaca: “ben mürşidimin huzûrundayım” diye düşünerek devam etmektir.”*³¹⁵

Seyyid Sıbgatullah Arvâsî (ö. 1287/1866), hayâlî râbîtayı şeklî râbîtaya tercih ederek, hayâlî râbîtadaki menfaatin daha fazla olduğunu belirtmektedir.³¹⁶

Şeyh Fethullah Verkanisi’ye (ö. 1317/1897) göre hayâlî râbîta; mürîdin şeyhini, şekilden arınmış nurlu bir keyfiyet, hiçbir duyu organı ile algılanamayacak ve sadece kalp ile idrak edilebilir bir mânâ olarak tasarlamasıdır.³¹⁷

Abdülhakîm Arvâsî (ö. 1362/1943) hayâlî râbîtayı:

“Mürşidi, Allah ile aranızda vesîle ve vâsîta mevkîindeki zat olarak düşünecek, onu yanınızda ve karşınızda farz ederek, alnına, yani iki kaşı ortasına gözlerinizi dikecek, keskin bir aşk irâdesiyle o zatın sîmasını hayâlinizde saklayacak, hayâlen onun sîretini kalbinizde durdurarak, kendisiyle mânevî bir beraberlik tesîs edeceksiniz.” şeklinde tarif eder.³¹⁸

Ahmed el-Haznevî (ö. 1369/1949), Molla Zeynüddîn’e yazdığı mektubunda hayâlî râbîtayı şöyle tarif eder:

³¹⁴ Tâhî, *İşaretler*, s. 54.

³¹⁵ Öztürk, *Kuşadalı İbrahim Halvetî*, s. 206, 210.

³¹⁶ Sıbgatullah Arvâsî, *Minah*, s. 55.

³¹⁷ Fethullah Verkanisi, *Âdâb-ı Fethullah*, s. 39. Mânevî râbîtanın değişik şekilleri için bk. Kuğî, *Kelimâtu’l-kudsiyye*, ss. 284-285.

³¹⁸ Arvâsî, *Râbîta-i Şerîfe*, s. 6.

“Bize son gelişinden itibaren hayalî râbîta yapmakla sana emrettik. Hayalî râbîta şöyledir: Mürîd, sanki üstadı daima kendisiyle beraber imiş gibi yediği, dostlarıyla konuştuğu, başkalarıyla karşılaştığı zaman da hatırından çıkarmayıp onu anması ve ilk yatacağı ve uykudan kalktığı vakitte başucunda bulunduğunu, talebeye ders verirken, dersi bitirirken, namaza ilk kalkarken, namazı bitirirken onu düşünmektir.”³¹⁹

2) Râbîtanın Yapıldığı Konuma Göre İsimlendirilmesi

Yukarıda izah edilen ve genel olarak edebleri anlatılan umum mânâdaki râbîtanın yanında bir de hususi amellere ve zamanlara bağlı, günlük ders olarak yapılan râbîta çeşitleri vardır.

a) Ders Olarak (Belirli Bir Vakitte) Yapılan Râbîta

Râbîta ile ilgili en derli toplu eserlerden birinin müellifi olan İbrahim Hilmi el-Kadirî’ye göre râbîtaya başlamadan önce mürîd, tam bir taharetle kibleye karşı oturur. Gözlerini kapar, boynunu büker, içini ve dışını kâmil bir sükûnete bırakır. Kalbini bağlayacağı kimseyi dinen uygun olan bir şekilde hayâline alır, bütünüyle ona yönelir, kalbini onun dışındaki her şeyden boşaltır, yönelişini tam gerçekleştirmek için buna çok özen gösterir.³²⁰

Nakşibendî tarikatı başta olmak üzere, Rifâî tarikatında ve Halvetiliğin bir kolu olan Uşşâkî tarikatında günün belli saatinde yapılan ders râbîtası mevcuttur.

Tasavvuf erbabı, râbîtanın devamlı yapılmasını tavsiye etmekle birlikte, günlük bir edeb olarak hususiyle bazı vakitlerde râbîta yapılmasını mürîdlerine emretmişlerdir. Bazı Nakşî büyükleri, bu râbîtanın akşam ile yatsı namazı arasında yapılmasını uygun görürken ³²¹ bazıları da diğer vakitleri tercih etmişlerdir. Ders râbîtasının, zaman bakımından bir saatin dörtte biri kadar olması

³¹⁹ Kınacı, *Mektûbât-ı şah-ı Hazne*, s. 24.

³²⁰ İbrahim Hilmi el-Kadirî, *Medâricü’l-hakîka*, s. 19.

³²¹ Tâhî, *Mektûbât*, s. 53; Kınacı, *age.*, s. 96, 280; Kınacı, *Mektûbât-ı Hazret*, s. 40.

gerekir.³²² Bu süreyi en az on beş, normal olarak da yarım saat olarak belirleyenler olduğu gibi,³²³ en asgari sürenin beş dakika olması gerektiği de belirtilmiştir.³²⁴

Şeyh Muhammed Ziyâüddîn, bir mektubunda bu hususta şöyle demiştir:

“Akşam ve yatsı namazlarından sonra, râbîta niyetiyle, gözünüzü kapatmakla, sâdâtın da böyle yaptıklarını düşünerek, tefekkür etmeniz lazımdır.”³²⁵

Nakşîbendi tarikatının Hâliidiye kolunda ders rabıtası şöyle yapılır:

Günlük ders râbitasının vakti, akşam-yatsı namazı arasındır. Râbîta yapacak kimse akşam namazından sonra abdestli bir şekilde kıbleye karşı âdab üzere oturur, gözlerini kapatır, yirmi beş defa *estağfirullah* der. Kalbiyle mürşidine yönelir, onun dolunay gibi ilahî nurlarla parlayan cemâlini hayâlinde canlandırır. Onu gözünün önüne getirmeye ve ondaki nurlardan nasiplenmeye çalışır. Bunun için mürşidin iki kaşı arasından çıkan bembeyaz süt şeklindeki ilahî nûrun ve feyzin, mürşidin ağzından girerek kalbinin üzerine geldiğini, kalbinden yayılarak bütün vücudunu sardığını düşünür. Buna on, on beş dakika devam eder. Râbitanın en azı beş dakikadır. Duruma göre bu süre uzatılabilir. Sonra yirmi beş defa *estağfirullah* diyerek gözler açılır. Ders olarak yapılan râbîta, ramazan ayının ve orucun bereketinden istifade etmek için ramazan ayında öğle ile ikindi namazı arasında yapılır.³²⁶

b) Zikirde Râbîta

Günlük zikir (vird) dersinden önce yapılan bu râbitadan gaye, kalbi bir noktada toplayıp zikre hazır hâle getirmek, manevî uyanıklığı temin etmek ve zikri en az gafletle yapabilmek için mürşidin manevî desteğini ve duasını talep etmektir.

³²² Bağdâdî, *Risâle-i Hâliidiyye*, s. 56; Esad Sahib, *Buğyetu'l-vâcid*, s. 147; Arvâsî, *Râbîta-i Şerîfe*, s. 6.

³²³ Sıddık Naci Eren, *Tarîk-i Uşşâkî'de Usûl ve Adab*, s. 82.

³²⁴ Muhammed Saki Hâşimî, *Arifler Yolunun Edepleri*, Semerkand Yayınları, İstanbul 2008, s. 81.

³²⁵ Kınacı, *Mektûbât-ı Hazret*, s. 40.

³²⁶ Hâşimî, *age.*, ss. 81-82.

Nakşibendî tarikatında özellikle Mevlânâ Hâlid ile birlikte uygulanan zikirden önceki bu râbîta çeşidi, râbitanın sadece Nakşibendîlere has olduğunu ileri sürenlerin aksine,³²⁷ tesbit edebildiğimiz kadarıyla Kadîrî tarikatının Eşrefiyye koluyla, Şâzilî, Rifâî ve Şârânî tarikatlarında da mevcuttur.

Şâzilî tarikatında, zikir dersinden önceki edeblerden biri şeyhi gözünün önüne getirip râbîta yapmaktır.³²⁸

İbn Atâullah İskenderî (ö. 709/1309), *Miftâhü'l-Felâh* isimli eserinde zikrin edeblerini anlatırken der ki:

*“Hak yolcusu mürîd, bir şeyhin huzurunda bulunuyor, onun tâlim ve terbiyesi altında zikir yapıyorsa, zikir yaparken şeyhinin hayâlini gözü önüne getirmelidir, çünkü kâmil şeyh, onun hak yolundaki rehberi ve hidâyete erme sebebidir.”*³²⁹

Rifâî tarikatının kollarından olan Şârâniyye tarikatının kurucusu Abdülvehhâb Şârânî (ö. 973/1565), zikir edeblerini sayarken der ki:

*“Zikirden önceki edeblerden dördüncüsü, zikre başlarken şeyhinin himmetinden yardım istemesidir. Şeyhini gözünün önüne getirir ve onun himmetinden yardım ister. Bunu manevî terbiyesinde şeyhinin kendisine yol arkadaşı olması için yapar.”*³³⁰ *Yedinci usûl, sâlikin şeyhini iki gözü ortasından hayâl ve tasavvur etmesidir. Bu, ehl-i tasavvufa göre edeblerin en gereklilerindedir. Çünkü bu sayede mürîd, Allah’u Teâlâ ile beraber olma edebine ve O’na murâkebe hâline ulaşır.”*³³¹

³²⁷ Ferit Aydın, *Tarikatta Râbîta ve Nakşibendîlik*, Ekin Yayınları, İstanbul 1996, s. 52.

³²⁸ Mustafa Salim Güven, *Ebü'l-Hasan Şazili ve Şaziliyye*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, İstanbul 1999, s. 286; Gümüşhanevî, *age.*, s. 422.

³²⁹ Atâullah İskenderî, *Miftâhü'l-felâh ve misbâhu'l-ervâh*, s. 47.

³³⁰ Şârânî, *Envâru'l-kudsiyye*, I, 22.

³³¹ Şârânî, *age.*, I, 23.

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî (ö. 1242/1826) zikir dersi edebini anlatırken, şeyhe râbîta yapıp kalbi her şeyden boşalttıktan sonra zikre başlanması gerektiğini ifade ederek şöyle demiştir:

*“Mürîd şeyhine yönelir, onu hayâline alır, kendisiyle karşı karşıya oturduğunu düşünür, onun iki kaşı arasına baktığını hayâl eder. Çünkü mürşidinin feyiz gelecek yeri iki gözü arasındır. Ondan nazarını kesmez. Eğer zikir esnasında mürşidin yüzünü kalbinin hizasında ve kendisini de ona bakar olarak düşünürse, bu durum kalbinin dağılmamasına daha uygundur.”*³³²

Abdurrahmân-i Tâhî (ö. 1304/1886) zikir âdâbını anlatırken, zikre başlamadan önce râbîta yapılacağını ifade etmiştir.³³³

Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhanevî (ö. 1311/1893) zikirdeki edebi izah ederken şöyle der: *“Daha sonra mürşidi ile içten bir bağ kurarak, Allah katında şefaathçi olması niyetiyle mürşidinin iki gözüne dikkatle bakıyormuş gibi vaziyet alır.”*³³⁴

Rifâilîğin Sayyâdî kolunda da zikir dersinden önce râbîta tavsiye edilmiştir:

*“Mürîd, namazla ilgili bütün vazifeleri bitirince bulunduğu yerde oturur. Kibleye karşı döner. Mürşidini hayâline alır, kalbini onun kalbine bağlar. Peşinden istiğfar eder ve en sonunda bir Fatiha okuyarak bu işi tamamlar. Daha sonra Hz. Peygamber’e (sav) salavat getirir, peşinden belirlenen zikrine devam eder.”*³³⁵

Muhammed Emin Kürdî (Erbilî) (ö. 1332/1914), râbîtanın zikir için ön hazırlık olduğunu ve zikre başlayınca râbîtanın kesilmesi gerektiğini belirtir.³³⁶

³³² Bağdâdî, *Risâle-i Hâliyye*, s. 56; Esad Sahib, *Buğyetü'l-vâcid*, s. 147.

³³³ Tâhî, *İşaretler*, s. 68.

³³⁴ Gümüşhanevî, *Camiu'l-usul*, s. 35.

³³⁵ es-Sayyâdî, *et-Tarîkatü'r-Rifâiyye*, ss. 113-114.

³³⁶ Hamid Algar, “Muhammed Emîn Kürdî”, *DİA*, XXVI, s. 564.

Muhammed Nurullah Seyda el-Cezerî (ö. 1387/1966) zikir usûlünü anlatırken der ki:

“Sonra kendi mürşidine ve Resulüallah’ın (sav) rûhâniyetine kadar tarikatımızın diğer meşayihine râbîta yapar, onların himmetini umarak istimdâd eder. Bu, beş dakika kadar sürer. Bundan sonra yine beş dakika kadar Allah Teâlâ’nın azametini, kudretini ve kendisine ikram ettiği nimetleri düşünür. Bütün bu düşünceler ona huzur verir. Sonra da dilini damağına yapııştırarak kalbiyle Allah lafzını tesbihe başlar.”³³⁷

Muhammed Raşid el-Hüseynî (ö. 1414/1993), mürîdin zikir cekeceği zaman fatihaları hediye ettikten sonra biraz râbîta yaparak zikre başlamasının çok faydalı olacağını belirtmiştir.³³⁸

c) Sohbet ve Hatmede Râbîta

Şeyh Fethullah Verkanisi’nin beyanına göre; sohbet ve hatmelerde, eğer müntesib üstadın huzurunda ise, bir dilencinin sultanın huzurunda el açtığı gibi, kendisi de üstadın huzurunda kalbini açar.³³⁹

Ahmed el-Haznevî, hatmedeki râbîtayı şöyle tarif eder:

“Hatmedeki râbîtanın hakikati ise, fâtiha okunmadan evvel mürîd, kalbinden mürşidini hayâline getirip ondan istimdâd etmektir. Yani mürîd fatiha okuduğu vakit, bütün düşüncesini Allah’ın mânevî huzurunda toplamasına yardım etmesi için mürşidinden istimdâd eder. Fâtihayı okuduktan sonra, sâdâtın ruhları, Allah’ın mehabbeti, marifeti, dünyanın terk edilmesi duygusu gibi hediyelerle geldiklerini, hediyelerin dağıtıcısı, mürşidi olduğunu bilerek ondan kendine bir hediye geleceğini arzular.”³⁴⁰

³³⁷ Seyda el-Cezerî, *Tasavvufun Sırları*, s. 110.

³³⁸ Taşyürek, *Hatme-i Hâcegân Sultanları*, s. 242.

³³⁹ Kuğî, *Kelimâtu'l-kudsiyye*, s. 283.

³⁴⁰ Kınacı, *Mektûbât-ı Şah-ı Hazne*, s. 97.

d) Kabir Ziyaretinde Râbita

Mevlânâ Halid el-Bağdâdî (ö. 1242/1826), mürîdin, kabir ziyaretindeki durumunu şöyle izah eder:

“Mürîd, vefat etmiş bir mürşidi ziyaret ettiğinde, arkasını kibleye ve yüzünü kabre karşı çevirmeli ve ayağı ucuna yakın bir yerde ayakta durarak selam verip Fâtiha ve İhlâs sûrelerini ve bir de aşr-ı şerif kıraat etmelidir. Sonra o velînin kalbini kendi kalbine rapt ederek feyiz alma arzusunda bulunmalıdır. Kendi kalbini vefat eden velînin kalbinden bir miktar aşağı kılıp vukûf-i kalbîye dikkat etmelidir. Tazarru (yakarma) ve inkisar (kalb-i hüzn) ile feyz almaya çalışmalı, ondan istifâze hususunda hüsn-ü zan sahibi olmalıdır. Çünkü feyzin meydana gelmesine medar olan, mürîdin bu konudaki itikadı ve hüsn-ü zannıdır. Eğer mürîd, mürşidinden başka bir velînin kabrini ziyaret ediyorsa mürşidini ona şefaathçi ve vesîle bilmeli ve mürşidine de onu şefaathçi kılıp mürşidiyle ona tevessül etmelidir.”³⁴¹

Abdülhakîm Arvâsî (ö. 1362/1943), mezarlarda yapılacak râbita keyfiyetini şöyle izah eder:

“Mezar ziyaretçisi mürîd, nefsinin her türlü dış alâkalardan boşaltır, içini dünya kayıtlarından uzaklaştırır, kalbini ilimler ve nakışlardan ve hadiselerle bağlı duygulardan çekip çıkarır. Ziyaret ettiği mevtânın rûhâniyetini, hissi keyfiyetlerden mücerred bir nûr farzeder. O kabir sahibinin feyizlerinden bir feyiz ve hallerinden bir hâl zuhur edinceye kadar o nûru kalbinde tutar. Feyz isteklisi ziyaretçi, feyz kaynağı olan zatın kabrine yaklaşır, evvelâ selâm verir. Mezarın ayak ucuna yakın sol tarafında durur. Ona karşı hayattaki tavrını muhafaza eder. Bir fâtiha ve on bir ihlâs okur. Sevabının mislini mevtâyaya hediye eder. Feyz almak için kabirdeki mevtânın ruhâniyetine teveccüh eder. Kalbinde bir eser doğuncaya kadar bu hâl üzerinde kalır.”³⁴²

³⁴¹ Bağdâdî, *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 79.

³⁴² Arvâsî, *Râbita-i Şerîfe*, ss. 20-21.

2. Vefat Etmiş Zevâta Râbita

İrtihâl etmiş zatlara râbita, kabir ziyareti esnasında yapılan râbitadan farklıdır. Kabir ziyaretindeki râbita, ziyaret ânı ile sınırlı iken, irtihâl etmiş zatlara râbitada böyle bir sınırlama yoktur. Fakat herkes, ahiret âlemine irtihâl etmiş ve yüksek makamlara ulaşmış ruhlarla irtibat kurup feyiz alamaz. Tasavvuf tarihinde bazı zatlar, vefat etmiş olan kâmil velîlerden rûhâniyet yoluyla ilim ve feyz olarak istifade etmişlerdir. Herkese tavsiye edilmeyen bu özel duruma *üveysîlik* denir. Tasavvuf tarihinde bunun örnekleri mevcuttur.³⁴³

Üveysîliğin râbitayı işaret eden bir durum olduğunu söylemek peşin bir hüküm olur. Fakat üveysîlikteki ortak nokta, daha önce yaşamış birinin rûhâniyetinden feyz almaktır. Sûfiler nezdinde cismânî beraberlik olduğu gibi, rûhânî beraberlik de vardır. Sâlihlerle mânen beraberlikle de kemâl elde edilebilir. Zira *Mektûbât*'ın muhtelif yerlerinde kâmillikle sürdürülen mânevi beraberliğin ve müşidlerle uzaktan hayâlen birlikte olmak şeklinde uygulanan râbitanın, Nakşibendiyye katında kemâle götüren bir usûl olduğuna dair bilgiler

³⁴³ Üveysîliği ile bilinen ilk sûfi İbrahim b. Edhem'in (ö.166/782), Veysel Karânî'nin (ö. 37/657) rûhâniyetinden, Bâyezid-i Bistamî'nin (ö. 261/874) İmâm Câfer es-Sâdık'ın (ö.148/765) rûhâniyetinden, Ebu'l-Hasan el-Harakani'nin de (ö. 425/1034) Ebâ Yezid (Bâyezid-i Bistamî)'den (ö. 234/848) feyz aldıkları ileri sürülür. Melâmetîliğin şeyhlerinden olan Ebu Sa'id Ebu'l Hayr'ın (ö.440/1049) Üveysî olduğu, Ebu'l Kâsım el-Cürçânî'nin (ö. 469/1076) de Veysel Karânî'nin rûhâniyetinden feyz aldığı nakledilmektedir. Bunlardan başka Necmüddîn-i Kübra (ö.618/1241), Feridüddîn-i Attar (ö.618/1221), gibi sûfilerin de üveysî olduğu, ya Hızır'dan (as), ya da kendilerinden çok önceleri vefat etmiş şeyhlerden Misâl Âlemi'nde mânen feyz olarak yetiştikleri söylenmektedir. Aynı dönemde yaşamalarına rağmen Muhyiddîn Arabî (ö.638/1389) ile Ebû Medyen Mağribî (ö. 594/1197) arasında da böyle bir ilişki mevcuttur. Muhyiddîn Arabî, Ebû Medyen'in kendisine şöyle haber gönderdiğini nakleder: "*Misâl âleminde görüşeceğiz, cisimler âleminde karşılaşmamıza ise Allah'ın müsaadesi yoktur.*" Şah-ı Nakşibend (ö. 791/1389), Abdülhâlik Gucdüvanî (ö. 575/1180) ile arasında beş vasıta varken, onun rûhâniyetinden feyz almıştır." Bu duruma misâl olmak üzere son devir sûfilerinden Kuşadalı İbrahim Halvetî'nin (ö.1262/1845) şu ifadeleri de verilebilir: "*Misâl âlemi'nde arasıra Yusuf Sünbül Sinan (ö. 936/1529) ile görüşürüm, bazen o benden istifade eder, bazen de ben ondan istifade ederim. Yine bu âlemde vakit vakit İbn Kemâl (ö. 940/1534) ile de görüşürüm, fakat her zaman ben ondan istifade ederim.*" bk. [Câmî, *Nefehâtü'l-üns*, s. 86; Muhammed Parsa, *Risâle-i Kudsiyye Tercemesi*, çev. Abdullah Salâhî, İstanbul 1323, s. 19; Ahmet Yaşar Ocak, *Veysel Karani ve Üveysîlik*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1982, ss. 100-103; Arvâsî, *Râbita-i Şerîfe*, ss. 26-27; Öztürk, *Kuşadalı İbrahim Halvetî*, s. 93; Claude Addas, *İbn Arâbî Kibrit-i Ahmer'in Peşinde*, trc. Atilla Ataman, Gelenek Yayınları, İstanbul 2004, s. 62, 73, 77, 103.]

verilmektedir.³⁴⁴

Özellikle Nakşibendî büyükleri, mânevî terbiye ve terakkî için hayatta olan bir mürşidi gerekli görmüşlerdir. Zira, hayatta olan mürşid-i kâminden istifade edebilmek herkes için mümkündür. Bununla beraber bu konuyla ilgili görüşleri caiz görenler, görmeyenler ve sınırlı oranda caiz görenler şeklinde birkaç başlık altında toplamamız mümkündür.

a. Vefat Etmiş Şeyhe Râbitayı Câiz Görenler

Tasavvufta, bazı büyük velîlerin ve kutubların vefat ettikten sonra da mürîdlerini rûhâniyetleriyle terbiye edip yetiştirdikleri kabul edilir.³⁴⁵

Ebü'l Hasan eş-Şâzilî (ö. 556/1258) demiştir ki: “*Evliyadan bazıları vardır ki sâdik mürîde, vefatından sonra hayattayken olduğundan daha fazla menfaat eriktirir. Yine evliyadan bazılarının, rûhâniyetleri vasıtasıyla ilâhî emirleri takip ve tatbik ettirdiği kimseler vardır. İsterse o velî kabrinde meyyit olsun.*”³⁴⁶

Ahirete irtihâl etmiş zevata râbitanın faydalı olduğu hususunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Hanefî âlimlerinden Seyyid Şerif el-Cürcânî (ö. 816/1413), velîlerin sûretlerinin mürîdlerine görünmelerinin, ölümlerinden sonra da sahil olduğunu, hatta mürîdlerin kendilerinden feyz alabileceklerini söylemiştir.³⁴⁷

İmam Şârânî (ö. 973/1565), bu konuda der ki:

“*Kardeşim, şunu iyi bil; bizden birisinin, kalbini şeyhinin kalbine bağlaması, ona fayda verir. Bu şeyhin, hayatta ve mematta olması fark etmez.*”³⁴⁸

Abdülhakîm Arvâsî (ö. 1362/1943), râbitanın şartlarını izah ederken, velîlerin vefatlarından sonraki tasarruflarına ve onlara râbita yapılabileceğine

³⁴⁴ İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât*, I, 160, 175.

³⁴⁵ Süleyman Uludağ, “Ruh”, *DİA*, XXXV, 193.

³⁴⁶ Arvâsî, *Râbita-i Şerîfe*, s. 16.

³⁴⁷ Esad Sahib, *Buğyetü'l-vâcid*, s. 76; Kürdî, *Tenvîru'l-kulûb*, s. 447.

³⁴⁸ Şârânî, *el-Bahru'l-mevrûd fî Mevâsiku'l-'uhûd*, thk. Muhammed Edib, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut 2003, ss. 76-77.

şöyle değinmektedir:

*“Hazret-i Hâlid ve benzerlerinin vefatında ve ahiret diyarına intikallerinde dünyaya iltifat ve irtibatları kalmaz fikrinde bulunanlar ve her hâlde hayattakilere râbîta etmek lâzımdır itikadında olanlar, inansınlar ki nefsinin kemâle erişmiş farzedenden hatasından daha şiddetli bir hata içindedirler. Zira böyle bir kanaat, evliyanın ölümünden sonraki tasarruflarını inkâr demektir.”*³⁴⁹

Mustafa İsmet Garibullah (ö. 1289/1868), *Risâle-i Kudsiyye*'sinde, râbîta ile ilgili bölümün girişinde şöyle demiştir: *“Nakşibendî tarikatı, Veysel Karanî (ra) hazretlerinin hâline benzer. Nasıl ki o, Efendimiz'i (sav) görmeden rûhâniyetinden terbiye edildi ise bu yolda da şeyhler, müridlerini uzaktan rûhâniyetleriyle terbiye ederler.”*³⁵⁰

İsmet Garibullah, ölüden de diriden de feyz alınabileceğine işâret etmiş³⁵¹ fakat şeyhi vefat edenin yeni bir üstad bulmadan nakıs kalabileceğine dikkat çekmiştir.³⁵²

b. Vefat Etmiş Şeyhe Râbîtayı Câiz Görmeyenler

Bulunduğu çevrede Gavs-i Hizanî adıyla da tanınan Sıbğatullah Arvâsî (ö. 1287/1866) bu hususta şöyle demiştir: *“Sohbetinde bulunduğum bazı şeyhler, müridlerine râbîtada kendilerini değil, vefat etmiş olan kendi şeyhlerini râbîta yapmayı söylüyorlardı. Halbuki berzah âlemindeki kişiyi râbîta etmek, dünya âlemindeki kişiye nasıl menfaat verir.”*³⁵³

Kuşadalı ise, mürşidin sağlığında ondan başkasına râbîta edilmeyeceği görüşündedir.³⁵⁴

Bu ifadelerden anlaşıldığına göre, mürşid hayatta iken vefat eden bir

³⁴⁹ Arvâsî, *Râbîta-i Şerîfe*, s. 25.

³⁵⁰ İsmet Garibullah, *Risâle-i Kudsiyye*, s. 89.

³⁵¹ İsmet Garibullah, *age.*, s. 89.

³⁵² İsmet Garibullah, *age.*, s. 92.

³⁵³ Sıbğatullah Arvâsî, *Minah*, s. 56.

³⁵⁴ Öztürk, *Kuşadalı İbrahim Halvetî*, s. 213.

mürşide râbita câiz görülmemektedir. Asıl olan hayatta olan mürşide râbitadır.

c. Vefat Etmiş Şeyhe Râbitayı Sınırlı Oranda Câiz Görenler

Sıbğatullah el-Arvâsî (ö. 1287/1866), râbitası tam olan mürîdin, şeyhinin vefatından sonra başka bir şeyhe gitmesinin gerekmediğini, râbitası tam olmayanın ise şeyhi vefat ettiğinde başka bir şeyhe gitmesi gerektiğini belirtir.³⁵⁵

Bunun yanında “râbita yapılan zat ile ilgili edebler” başlığında da değinildiği üzere, Muhammed Ziyâüddîn (ö. 1342/1923), halifesi Ahmed el-Haznevî’ye (ö. 1369/1949) yazmış olduğu bir mektupta; râbitanın aslen hayatta bulunan mürşid-i kâmillere yapılması gerektiğini, ahirete irtihâl etmiş mürşidlerden ise ancak sâdâtın ruhlarından nisbet alabilecek bir makama ulaşan sâlikin istifade edebileceğini açıklayarak bu duruma bir sınırlama getirmiş ve şöyle demiştir:

*“Mevlânâ Hâlid, ölülerin râbitası, hayatta olanlara menfaat vermez. Ancak hayattaki sâlik, vefat eden sâdâtın ruhlarından nisbet alabilecek bir makama kavuşmasıyla râbitalarından istifade eder. Şayet vefat eden mürşidlerin hayatta kalanlara faydası olsaydı, Hz. Peygamber’in (sav) râbitası kâfi gelirdi demiştir.”*³⁵⁶

Vefat etmiş zevata râbita yapmak veya onların mânevî tasarrufundan faydalanmak ile ilgili görüşler değerlendirildiğinde genel kanaat, bu istifadenin mümkün olduğu yönündedir. Ama bunun için mürîdin, belli bir mânevî olgunluğa erişmiş olması öngörülmektedir.

C. Râbita-i Huzur

Hakk’tan gayri her şeyi akıl ve hayâlden silerek, tamamen mehabbetullaha bürülü bir kalple, Hakk’ın huzurunda bulunduğu düşüncesini devamlı muhafaza etmektir. Gören gözü, kıyılayan yüreği, atan nabzı ve işiten kulağı bilen

³⁵⁵ Sıbğatullah Arvâsî, *Minah*, s. 46.

³⁵⁶ Kınacı, *Mektûbât-ı Hazret*, s. 253.

Allah'ın huzurunda bulunduğu düşüncesini kaybetmeden *ihsan* mertebesine ermeye çalışmaktır.”³⁵⁷

Râbita-i mevt, *râbita-i mürşid* ve *râbita-i huzur* tasnifindeki bu üç aşama, birbirini tamamlar niteliktedir. Yani ölümü düşünmekten gaye, kalbi tüm alâkalardan boşaltıp mürşid râbitasına hazırlamak içindir. Mürşid râbitasından gaye ise, hakiki râbita olan huzur hâlini elde etmektir. Bu hususa, “Râbita yapanın uyması gereken edebler” başlığı altında da değinilmiştir.

III. RÂBITANIN EDEBLERİ

A. Râbita Yapılan Zât İle İlgili Edepler

Kendisine râbita edilecek mürşidde bulunması gereken şartlar ve ulaşılmış olması öngörülen makam dikkate alınınca, râbita edilecek kişilerin çok sayıda olmadığı ve onları tesbit etmenin de belli bir seviye gerektirdiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla şeyh olduğunu iddia eden her kişiye râbita edilmesi, istenilen gayeye ulaştırmayacağı gibi, hem dinî hem de psikolojik ciddi problemler meydana getirebilmektedir.³⁵⁸

Hücvîrî (ö. 465/1072), mürşid-i kâmilde bulunması gereken özellikleri izah ederken, bu zâtın tasavvuf yolunun bütün çukur ve tümseklerini aşması, mürîdin hâline vâkıf olması gerektiğine dikkat çekmektedir.³⁵⁹

Hz. Mevlânâ'nın (ö. 672/1273), “*Madem ki insan yüzlü birçok şeytan vardır; o halde her ele el vermek, yânî intisâb ve bîat etmek câiz değildir.*” ifadesini Tâhiru'l-Mevlevî şöyle şerhetmiştir:

“Mevlânâ, sâlike mücâhede için, emriyle amel edilecek bir mürşidin elzem bulunduğunu beyan eyledikten sonra, o mürşidin kâmil ve

³⁵⁷ Gündüz, *Gümüşhanevî*, ss. 277-278; Dağistânî, *Fetvalar*, ss.149-150

³⁵⁸ Yüce, *Tasavvuf ve Bid'at*, s. 97.

³⁵⁹ Hücvîrî, *Keşfü'l-mahcûb*, s. 136.

mükemmil bulunması lüzûmunu da söylüyor. Şeyhlik davasında bulunan her şahsa biat etmenin doğru olmadığını bildiriyor.”³⁶⁰

Mevlânâ Hâlid el-Bağdâdî (ö. 1242/1826) der ki: “*Nakşibendî tarikatının muhakkikleri demişlerdir ki: Vücûdundan fenâ olmayan kimsenin râbitası, sâlik için fenâ hâlini temin etmez, hatta çoğu sefer onu tehlikelere sokar.*”³⁶¹

Kuşadalı İbrahim Halvetî (ö. 1262/1846) mektuplarının birinde, kâmil olmayan bir şeyhe yapılacak olan râbitanın doğuracağı sakıncayı şöyle ifade etmiştir:

“Kâmil olmayandan sakınmak gerekir. Kâmil bir mürşide râbita yapmayan kimse, esmâ (ilâhî isim ve tecelliler) ile meşgul olsa, esmâda bir halâvet bulunduğu için esmâ aşığı olur. Müsemmaya (zâta) âşık olamaz. Sonunda kendisine sıkıntı verecek hallere ulaşır ve aşkı bozulur.”³⁶²

Muhammed b. Abdullah el-Hânî (ö. 1279/1862) râbitanın faydalı olması için mürşidin kâmil olması gerektiğini belirtmiştir.

Abdurrahmân-i Tâhî’ye (ö. 1304/1886) göre, kendisine râbita yapılacak olan şeyh, seyr-ü sülûkunu tamamlamış ve insanları irşad için halkın arasına geri gönderilmiş bir kimse olmalıdır.³⁶³

Muhammed Ziyâüddîn (ö. 1342/1923), halifesi Ahmed el- Haznevî’ye (ö. 1369/1949) yazmış olduğu bir mektupta; râbitanın aslen hayatta bulunan mürşid-i kâmillere yapılması gerektiğini, âhirete irtihâl etmiş mürşidlerden ise ancak sâdâtın ruhlarından nisbet alabilecek bir makama ulaşan sâlikin istifade edebileceğini açıklamıştır.³⁶⁴

³⁶⁰ Tâhirü'l-Mevlevî, *Şerh-i Mesnevî*, Selâm Yayınları, İstanbul 1971, I, 230-231.

³⁶¹ Esad Sahib, *Buğyetü'l-vâcid*, s. 175.

³⁶² Öztürk, *Kuşadalı İbrahim Halvetî*, 150.

³⁶³ Tâhî, *İşâretler*, s. 56.

³⁶⁴ Kınacı, *Mektûbât-ı Hazret*, s. 253.

Esad Erbilî'ye (ö. 1349/1931) göre, kendisine râbîta yapılacak mürşidin tavır ve ahlâkı Peygamber'in (sav) ahlâkına uymadıkça râbîtadan beklenen feyzin meydana gelmesi mümkün değildir.³⁶⁵

Eserinde râbîtanın edepleri konusuna geniş bir şekilde yer veren Abdülhakîm Arvâsî'ye (ö. 1362/1943) göre râbîtanın üzerinde önemle durulması gereken bir yönü de, onun mutlaka Allah'a vâsıl olmuş, *fenâ* ve *beka*³⁶⁶ mertebelerini aşmış bir zata yapılmış olmasıdır. Bu özellikleri taşımayanlar her ne kadar zikir tâlimine yetkili olsalar da kendilerine râbîta ettiremezler.³⁶⁷

Abdülhakîm Arvâsî kendisine râbîta yapılan zât ile ilgili edebleri şöyle açıklamıştır:

“Allah yakınlığına erenlerin ölçüsüdür ki, râbîtası faydalı ve ulaştırıcı olan kâmil şeyhten murâd, kendisini vesîle kalmaya salih ve ehil bulunan zattır. Yani, o kimsenin “Fenâ-yı Etemm” den sonra “Bekâ-yı Ekmel”e ulaşmış bulunması şarttır...Râbîtaya ehil olmak, kâmil mürşidin yahut “Allah Ricâli” derecesine varmış fazl ve kemâl erbabının şهادetiyle sabit olur. Şهادet toplu olur ve artık zan ve tahmine de yer kalmazsa, o vakit kendisine râbîta ettirmeye izinli demektir. Fakat bu işteki tehlike büyük olduğundan bu kadarıyla yetinmez, şeyhi ve mürşidinden kendisine râbîta ettirmek için yazılı emir alır. Şeyhi, kendisini istediğini yapmakta serbest bırakmaz. Bütün şartları yerine gelince de, kendisine râbîta ettirir. Kendisinden başkasına râbîta ettirmesine müsaade edilmez.

Şeyhimiz Mevlânâ Hâlid (Bağdâdî), mürîdlerine, kendisine râbîta edilmesini emretmedi. Şeyhi ve üstadı Abdullah Dehlevî (ö. 1240/1824), yazılı ve sözlü olarak onun kemâline ve vicdanî heyete ârız olan “Fenâ-yı Etemm” ve “Beka-yı Ekmel” derecelerine ulaşmış olduğuna şهادet edip bütün mürîdlerin tek şahıs etrafında toplanmalarını münasip görünce de derhal kendisine râbîta ettirmeye

³⁶⁵ Erbilî, *Mektûbât*, s. 38.

³⁶⁶ Fenâ ve Beka için bk. Kuşeyrî, *er-Risâle*, ss. 148-150.

³⁶⁷ Arvâsî, *Râbîta-i Şerîfe*, s. 26.

emir verdiler ve emirlerini üstlendiler. Bu emre uyarak da, kendilerinden başka hiç kimseye râbitayı münasip görmediler. Hattâ halifelerini ve bağılılarını bu husuta daima uyardılar ve onlara kendi nefslerine râbita ettirmeyi yasakladılar.”³⁶⁸

“Hazret-i Hâlid-i Nakşibendî'nin halifelerinden hiçbiri ve keza can dostu Şeyh İsmail ve Şeyh Abdullah Herevî, (hazretin) ruhları dünyadan ayrılıp ulvî makamlara yükselinceye kadar kendilerine râbita edilmesine izin vermezler ve bu işi daima yasaklardı. Bu işin zararı, küllî olarak, nefesine râbita edilmesini emredenlere, cüz'î olarak da râbita edenlere erişir. Tarikat büyükleri bu hakikati ifade buyurmuşlardır. Şu halde ehliyetsiz olarak kendilerine râbita ettirenlerin zararı, râbita edenlerin zararını aşkın olur.”³⁶⁹

Yukarıdaki açıklamalarda görüldüğü üzere Mevlânâ Hâlid, şeyhi hayatta iken ve bizzat onun emri ve icazeti ile kendisine râbita edilmeye yetkili kılınmıştır. Ayrıca Mevlânâ Hâlid'in halifeleri onun sağlığında kendilerine râbita yaptırmamışlardır. Bu husus râbitaya yetkili olmak konusundaki ölçüyü ve buna kimin karar vermesi gerektiğini de açıklamaktadır.

B. Râbita Yapanın Uyması Gereken Edepler

Abdülvehhâb Şârânî (ö. 973/1565), râbita konusunda Şeyh Zeynüddîn el-Hâfî'den şu nakli yapar: *“Mürîdlerdeki feyzin kesilmesi ve mânevî ilerlemenin durması ancak, tam bir teslimiyet ve sadık bir himmet arzusu ile mürşidlerine kalplerini bağlamamalarından kaynaklanmaktadır.*”³⁷⁰

Mürîdin istikâmetine dikkat etmesini ve azîmete yapışmasını tavsiye eden Kuşadalı İbrahim Halvetî (ö. 1262/1846) râbitada mürşidlerin kulluk sıfatını unutmamak ve ileri geçmemek gerektiğini belirterek önemli bir ölçüye işaret etmektedir.³⁷¹ Ayrıca Kuşadalı, mürîdin istifade edebilmesi için, mürşidinden

³⁶⁸ Arvâsî, *Râbita-i Şerîfe*, ss. 23-24.

³⁶⁹ Arvâsî, *age.*, s. 27.

³⁷⁰ Şârânî, *Envâru'l-kudsiyye*, II, 73, 74.

³⁷¹ Öztürk, *Kuşadalı İbrahim Halvetî*, s. 206.

başkasına meyletmemesi gerektiğini ve mürşidinin sağlığında ondan başkasına râbîta etmemesi gerektiğini de hatırlatır.³⁷²

Mürîdin şeyhine olan itimadının önemine değinen Muhammed b. Abdullah el-Hânî (ö. 1279/1862) der ki:

*“Mürîdin, şeyhin bâtînî kemâllerinin, rûhâniyetinden ayrılmadığına, rûhâniyetinin zaman ve mekân ile kayıtlı olmadığına, nerede bulunursa bulunsun şeyhini tasavvur ve ona râbîta ederse yanibaşındaymış gibi feyz almanın mümkün olduğuna ve şeyhe ait rûhanî tasarrufun ilâhî tasarruftan olduğuna inanması, râbîta edeblerinin başlıcasıdır.”*³⁷³

Haydarizâde İbrahim Fasîh (ö. 1300/1882) mürîdin râbîta esnasında dikkat etmesi gereken bir edebi şöyle izah eder:

*“Bir mürîd, devam ettiği râbîtasında şeyhinin sûretini tahayyül ettiğinde, gaybet³⁷⁴ ve sekr³⁷⁵ hâli meydana gelirse râbîtayı bırakıp bu hallere yönelir. Nitekim rivâyet edildiğine göre Şah-ı Nakşibend (ks) Hazretlerinin mürîdlerinden birisi râbîta ile meşgul olurken daima Şah-ı Nakşibend Hazretlerinin sûretine müteveccih idi. Bu sırada, kendinde “gaybet” ve “sekr” hallerinin hâsıl olduğunu görmesine rağmen bu hallere itibar ve iltifat etmeyerek şeyhinin râbîtasıyla meşgul olduğunda Hazret kendisini uyarıp, “bana râbîtayı bırak, sana gelen hâle yönel!” demiştir.”*³⁷⁶

Muhammed Emîn Kürdî (ö. 1332/1914), mürîdin râbîta hakkındaki

³⁷² Öztürk, *Kuşadalı İbrahim Halvetî*, s. 275.

³⁷³ Hânî, *Behcetü's-seniyye*, s. 44; Nasrullah Efendi, *Şah-ı Nakşibend*, s. 152.

³⁷⁴ Gaybet: Hakk'tan gelen feyz ve tecellinin çokluğu ve kuvveti sebebiyle sâlikin çevresinin ve bizzat kendisinin ne yaptığını fark edemeyecek şekilde kendini kaybetmesi anlamına gelir. Geniş bilgi için bk. Kuşeyrî, *er-Risâle*, ss. 150-152; Kelâbâzî, Ebû Bekir Muhammed bin İshâk, *et-Ta'arruf: Doğuş Devrinde Tasavvuf*, haz. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 175; Hücvirî, *Keşfü'l-mahcûb*, s. 374; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 144; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 227.

³⁷⁵ Sekr: Kuvvetli bir tecellî ile kendinden geçip, ruhî bir haz ve zevke erme anlamına gelir. Geniş bilgi için bk. Kuşeyrî, *er-Risâle*, ss. 153-154; Kelâbâzî, *et-Ta'arruf*, s. 173; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 310; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 552.

³⁷⁶ İbrahim Fasîh, *Mecd-i Tâlid*, s.18; Hânî, *Behcetü's-seniyye*, s. 42; Arvâsi, *Râbîta-i Şerife*, s. 15.

itikadını şöyle izah eder: “Râbitanın özü şudur: Mürşidi düşünmek, sadece onun şahsını hayâl etmek ve tek başına ondan bir şey istemek değildir. Bilakis aslında her şeyi yaratan ve yapanın Allah Teâlâ olduğuna itikat ederek, Allah'ın mürşide ihsan edip şahsında tezahür ettirdiği faziletleri düşünmektir.”³⁷⁷

Esad Erbilî'ye (ö. 1349/1931) göre râbita yapan sâlikin, şeyhinin ahlâk-i Muhammedî sahibi olup olmadığını, şerîat ve tarîkat çerçevesi içinde tahkîk edip araştırması boynuna borçtur.³⁷⁸

Demek ki mürîd, körü körüne teslim olan kimse değildir. İradesini kullanarak, gerekli araştırmasını yaparak intisab etmelidir. Ancak bilinçli bir yöneliş mürîde fayda sağlar. Buradan çıkan önemli bir sonuç ise mürîdin bu tahkikatı yapabilecek kadar ilmî bir alt yapıya sahip olmasının istenmesidir.

Bu araştırmayı yaptıktan sonra feyz almak isteyen bir sâlikin mürşidinin râbitasına olan itimadı, ilim öğrenmek isteyen bir öğrencinin, hocasının şifâhî ifadelerine olan bağlılığından üstün olmalıdır.³⁷⁹

Gaybet hâlini râbitanın kemâl derecesi olarak gören İsmet Garibullah şöyle der: “Ne zaman râbita kemâle ulaşırsa, o zaman sana gaybet hâli gelir ki, sen senden geçersin. O zaman sen bütün hâlini bu gaybet hâline ver. Bu hâline de yine mürşidinin vesîle olduğunu bil.”³⁸⁰

Mürîdin feyiz alabilmesi için râbitasının kuvvetli olması gerektiğini belirten Abdülhakîm Arvâsî'ye (ö. 1362/1943) göre mürîd, vasıtasızca Hakk'tan feyz alma iktidarına ulaşamadıkça dâima râbitaya muhtaçtır. Vasıtasızca feyz almaya kâdir olunca da vâsitanın terki gerekir. Fakat şeyhinin sevgisini muhafaza etmelidir. Çünkü bu sevgi sâlikin müşahedesini artırır.³⁸¹

Râbita yapan sâlikin dikkat etmesi gereken edeblerden hareketle şöyle bir sonuca varmak mümkündür:

³⁷⁷ Kürdî, *Tenvîru'l-kulûb*, s. 445.

³⁷⁸ Erbilî, *Mektûbât*, s. 38.

³⁷⁹ Erbilî, *age.*, s. 99.

³⁸⁰ İsmet Garibullah, *Risâle-i Kudsiyye*, s. 92.

³⁸¹ Arvâsî, *Râbita-i Şerîfe*, s. 23; Hânî, *Behcetü's-seniyye*, s. 44.

Râbitanın ilk dönemlerde kabiliyetli bazı müridlere tavsiye edildiği görülmektedir. Başlangıçta mürid, vasıtasız feyz almaya muktedir olamadığından müşidine râbitaya muhtaçtır. Zaten râbitadan gaye, her an Allah ile beraber olma hâlini ve O'nun huzurunda olduğunun bilincini elde etmektir.³⁸² Ancak, zikredilen hakiki râbitaya ulaşıncaya kadar, müridin zihnî olarak tefekkür ve muhayyile gücünü kullanarak müşidiyle beraberlik hâlinde olmasına *râbita* denilmiştir.³⁸³ Huzur hâlini yakalayan sâlikin, müşidine olan sevgi ve saygısı devam etmekle beraber râbitayı terk etmesi gerekir. Fakat râbitayı terk etmesi gerektiğine de yine müşidi karar verir. Şihâbüddîn Sühreverdî bu konuda şu ölçüye dikkat çekmiştir:

*“Mürîdler için müşidin yanında bir süt emme (terbiye ile yetiştirilme) dönemi, bir de süttten kesilme dönemi vardır. Süt emme dönemi, müşidin sohbet ve terbiyesine devam etme dönemidir. Bunun ne kadar süreceğini müşid bilir ve belirler. Müridin, müşidin izni olmaksızın kendi iradesiyle sohbet ve terbiyeden ayrılması doğru değildir. Ancak müşidin izni ile ayrılabilir.”*³⁸⁴

C. Râbitada Yasaklanan Hususlar

Mevlânâ Hâlid el-Bağdâdî, sâliklerin dikkatini çekerek şöyle bir hususa işâret etmiştir:

*“Râbitanın yasak olanı da vardır. Râbitada bizzat vesîlelerin maksat kabul edilmeleri câiz değildir. Böylesi bir râbita normal olmaz. Çünkü burada vâsitayı gaye kabul etmek ve ona takılıp esas maksadı unutmak söz konusudur. Fakat meşrû râbitada durum böyle değildir. Râbitayı kabul etmeyenlerin inkârı çok kere bu inceliği anlayamadıklarından dolaydır.”*³⁸⁵

Mevlânâ Hâlid, râbitadaki asıl hedefin müşidin düşünülmesi olmadığını, bunun bir vesîle olduğunu beyan ederek önemli bir noktaya dikkat çekmektedir.

³⁸² Şerkâvî, *Mu'cemu Elfâzu's-sûfiyye*, s. 149.

³⁸³ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 507.

³⁸⁴ Sühreverdî, *Avârif*, ss. 62-63.

³⁸⁵ Bağdâdî, *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 12.

Başka ifadelerinde de râbitanın *seyr-i ilellah*'a vesîle olduğunu dile getiren Mevlânâ Hâlid, bu hususun yanlış anlaşılmasının, kişileri râbitayı inkâr noktasına götürdüğünü dile getirmektedir.

D. Râbitayı Bozan Haller

Ahmed el-Haznevî'nin (ö. 1369/1949) beyanına göre, şu hallerde râbita bozulur:

1. Mürşidi hakkında şüpheye düşmek: Bu hâlden kurtulmanın çaresi sık sık tevbe yenilemekle olur.

2. Gıybet ve gaflete düşmek: Bu hâlden kurtulmanın çaresi ise hayırlı meclislere devam etmek ve sâlihleri sevmektir.

3. Şeyhinden başkasının etkisinde kalmak veya gönlünü başka birisine kaptırmak: Bu hâlin tedavisi ise, kendisini şeyhinden uzaklaştıracak her şeyden sarf-ı nazar etmek gerekir. Mümkünse bilfiil şeyhinin yanına gidip gelmek, mümkün değilse hayâlen şeyhi ile beraberliği tasavvur etmektir.

4. Büyük günah işlemekten mütevellid, tembellik ve ümitsizlik de râbitayı bozar. Bu hâlin çaresi, devamlı mücâhadedir. Kişi günde yetmiş defa günah işlese, yine yetmiş defa şeyhine varıp beyatını tazeler, Allah'a tevbe eder.³⁸⁶

Şeyh Zeynüddîn el-Hâfî'ye (ö. 838/1434) göre kalbi râbitadan koparan sebeplerin en büyüğü, mürşide içten itiraz etmektir.³⁸⁷

Şeyh Muhammed Ziyâüddîn, yazdığı bir mektubunda şu hususa dikkat çekmiştir:

*“Râbitanın size tesirsiz oluşunun sebebi, şartlarının yerine getirilmediğindedir. O şartların bâzısı şudur ki: Ne olursa olsun, mahubdan (Allah'tan) başka hiçbir şeye kalben iltifat etmemek.”*³⁸⁸

³⁸⁶ Ildırar, *Seyyid Abdülhakim Hüseyinî ve Nakşibendi Tarikatı*, s. 265; Dilâver Selvi, vd., *Kuran ve Sünnet Işığında Râbita ve Tevessül*, Umran Yayınları, İstanbul 1994, ss. 46-47.

³⁸⁷ Şarânî, *Envâru'l-kudsiyye*, II, 74.

³⁸⁸ Kınacı, *Mektûbât-ı Hazret*, s. 40.

Mürşide içten içe itiraz, râbitayı tesirsiz kılacağı gibi, Allah'tan başkasına iltifat da aynı sonucu doğurur. Demek ki, asıl gaye Allah'tır. Mürşid ise bu gayeye ulaşmak için bir vesîledir.

IV. RÂBITANIN FAYDA VE NETİCELERİ

Sûfîler, râbita uygulamasından şu faydaları elde etmenin mümkün olduğunu belirtmektedirler:

1. Nefsin kötü sıfatlarını temizler: Hz. Mevlânâ (ö. 672/1273) der ki: “*Ey falan! Çamaşırcılık etmek istersen, yüzünü bez yıkayıcıların mahallesinden çevirme!*” Çamaşırcılıktan murâd, kalbi ve rûhu kirleten nefsin sıfatlarını temizlemektir. Bez yıkayanlar da insân-i kâmilidir ki, sâlike, nefsin sıfatlarının izâlesi için çareler öğretir.³⁸⁹

Mevlânâ bu beyitte insan-i kâmil olan mürşidleri, mürîdlerini terbiye için çareler öğreten bir eğitici olarak tarif etmektedir. Buradan râbita ile ilgili bir sonuç çıkarmak ilk anda zor gözükse de, râbitanın bu çarelerden biri olabileceği ihtimâl dâhilindedir.

Seyyid Muhammed Raşid (ö. 1414/1993), râbitanın nefis terbiyesindeki yerini şöyle belirtir: “*Râbita, nefse karşı en büyük ilaçtır. Râbita kuvvetlendikçe insan, nefsin hile ve azgınlıklarından kurtulur.*”³⁹⁰

2. Kalbe gelen kötü düşünceleri defeder: Hâce Hasan Attâr (ö. 826/1423) der ki: “*Eğer kalbe gelen kötü düşünceler (havâtır) gönlü karmakarışık ederse mürşidin hayâli hatıra getirilmelidir. Böyle yapılırsa havâtırın defedileceği ümit edilir.*”³⁹¹

Hâce Abdullah-ı İsfehânî şeyhin sûretini hayâle getirmenin ve bu hâli korumanın aşamalarını uzunca anlatır ve der ki:

³⁸⁹ Mevlâna, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, II, 533.

³⁹⁰ Taşyürek, *Hatme-i Hâcegân Sultanları*, s. 242; Haşimî, *Arifler Yolunun Edepleri*, ss. 90-91.

³⁹¹ Herevî, *Reşehât*, s. 77.

“Nihayet öyle bir mertebeye erişilir ki, dil ile gönül arasındaki fark iyice ayırt edilir. Halk Hakk’a, Hakk da halka perde olmaz. İşte o zaman cezbe yoluyla başkalarına tasarruf etmeye güç yetirilir. İrşad, icazet ve halkı Hakk’a davet etmek de bu mertebeye erişenlerin hakkı olur.”³⁹²

3. İlâhî feyz, hikmet ve sırların intikâlini sağlar: Eşrefoğlu Rûmî (ö. 874/1469) halvet edeplerini anlatırken, mürşidin gönlüne yönelip onun sûretine teveccüh etmeyi ve sûretini hayâlinden hiç çıkarmamak gerektiğini belirtir. Bunun birçok faydasının olduğunu hatırlatır ve en önemli fayda olarak şunu zikreder: “Şeyhin gönlüne yönelmekle onun gönlündeki ilahî feyiz ve sırlar mürîdin gönlüne geçer.”³⁹³

İmam Şârânî (ö. 973/1565), râbita ile gerçekleşen hâl intikâlini şöyle anlatır:

“Sâdık bir mürîd, kalbini mürşidine bağladığı zaman önce onun zâhiri edepleriyle edelenir. Bundan sonra mürşidin bâtınındaki manevi kuvvet ve sırlar mürîdin kalbine akar. Lamba fitilinin alttan yukarı gaz yağını çekmesi gibi, mürşidin kalp hazinesine bağlı bir kalp de oradaki ilim ve mârifeti çekip alır.”³⁹⁴

Hasan Sezâî (ö. 1151/1737) râbitanın faydaları ve râbita sayesinde bulunacak gönül huzuru hakkında şu tespitleri yapar:

“Her hâlde kendisine uyduğun zata kalbini bağlamalısın. Velhasıl, fikrini zikre, zikrini kalbe, kalbini de mürşide ayna yapıp, Hakk’a rapt edesin ki intisap sahibi olasın. Bu âlemde gaybı görenler, nefsi bilmenin ne olduğunu öğrenip, irfan dairesine ayak bastılar. Bu hâle erişme, hayâlî varlığı bir tarafa atarak ve tam bir ayna olan insan-i kâmile kemâl-i rabt ile hâsıl ve mümkündür.”³⁹⁵

³⁹² Câmî, *Nefahâtü'l-üns*, ss. 553-554; Herevî, *Reşehât*, s. 79.

³⁹³ Eşrefoğlu, *Müzekkin-nüfûs*, s. 478.

³⁹⁴ Şârânî, *Envâru'l-kudsiyye*, II, 75.

³⁹⁵ Gülşenî, *Mektûbât-ı Hazret-i Sezâî*, ss. 188-189; Said Nursî, *Lem'alar*, s. 139.

“Eğer fikrini mürşide bağlayıp devamlı olarak mürşidin nûrâniyeti içinde kalırsan, rûhun mürşidindeki güzel hallere bürünür, ondaki bütün sıfatlar sende bulunur ve böylece aynilik gerçekleşir (ikiniz bir olursunuz), teselli sahibi olursun. Onda olan haller ve manevî zevkler sende de ortaya çıkar. O zaman tabiatın gürültüsünden ve âlemin süs ve tantanasından kurtulursun. Sen mürşidine bağlan, gönül teveccühünden ayrılma! Mürîdin sürekli râbîta halinde teveccüh etmesi gereklidir.”³⁹⁶

İbrahim Hakkı Erzurûmî (ö. 1194/1780), Nakşibendî yolunun esaslarını anlattığı eserinde, Nakşi şeyhlerinin sözlerinden hareketle şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Mürîd, kalbini tam bir teslimiyetle mürşidine bağlarsa, müşâhede makamını bulur ve ilâhi sıfatlar ona görünür. Mürşidin yüzü, belki iki kaşının arası, mürîdin hatırından bir an bile gitmezse sonunda öyle bir mertebeye erer ki, mürşidin sûretini zahmetsizce tahayyül edebilir. Sonra mürşidinin kalbine akan ilâhi hikmetler kendi kalbine akma yolunu bulur.”³⁹⁷

Mevlânâ Hâlid (ö. 1242/1826) râbitanın faydalarını şöyle belirtir:

“Mürşidi râbîta yapmak, günahkâr nefsi terbiye etmeye, kalpten şeytanı kaçırmaya, ilahî feyzi çekmeye ve kulu Allah’a ulaştırmaya bir vesîledir. Bazı muhakkik zatlara göre râbîta, yeni intisab eden mürîdler için zikirden daha tesirlidir.”³⁹⁸

“Şeyhinin rûhâniyetinin yanında bulunduğunu düşünmekle mürîdin huzûru ve nûru tamamlandığı gibi kötü ve boş işlerden de korunmuş olur.”³⁹⁹

Abdülhakîm Arvâsî (ö. 1362/1943), kâmil velîlerin rûhâniyetlerinin feyiz kaynağı olduğunu ve bu kaynağı kalbine akıtanın elbette o feyze nail olacağını

³⁹⁶ Gülşenî, *Mektûbât-ı Hazret-i Sezâî*, s. 228.

³⁹⁷ İbrahim Hakkı Erzurûmî, *Mârifetnâme*, Ahmed Kâmil Matbaası, İstanbul 1330, s. 446.

³⁹⁸ Bağdâdî, *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 56.

³⁹⁹ Esad Sahib, *Buğyetu'l-vâcid*, s. 73.

ifade eder ve şöyle der: “*Feyzin taşmasına sebep râbitanın kuvvetidir. Tarikatın hâlleri ve hakikatın kemâlleri, ancak râbitaya devam eden sâlike malûm ve hâsıl olur.*”⁴⁰⁰

Abdülhakîm Arvâsî müşşid rehberliğindeki kemâl hâlini şöyle izah eder:

*“Bu yolda faydalanma, mehabbet ve aksetme sûretiyle ve kaynak bağıyla olduğundan, mürîd, şeyhinin mehabbet alâkası ile saatten saate onun renk ve kıvamı içinde olgunlaşır. Aksetme sûretiyle de onun nûrundan nûr emer. Bu türlü faydalanma ve feyizlenmede, işin nasıl ve ne olduğunu bilmek şart değildir. Kavunun güneş hararetiyle pişmesi gibi, sâlik, mürşidin terbiyesinde yavaş yavaş gelişir. Zamanla bu gelişme kemâle erer.”*⁴⁰¹

Arvâsî’ye göre râbitanın bir tecellisi de mürîdin her an müşşidini kendi yanında kabul edip daima müşşidi ile beraber olmasıdır. Bu hâl ile mürîd hem “*sâdiklarla beraber olmayı*” emreden âyete uymuş olur, hem de çabuk terakki eder ve Allah’a yakınlığın yüksek derecelerine ulaşır.⁴⁰²

Mahmud Esad Coşan râbitanın faydasını şöyle açıklamıştır: “*Mürîd, râbita ile müşşidiyle irtibat kurduğu zaman, müşşidindeki füyûzat ve mânevî berekât kendisine intikâl eder. O bağlantının bereketiyle kendisi çok feyzyâb olur ve yaptığı ibâdetin tadını duyar, faidesini görür.*”⁴⁰³

4. Gafletten kurtulmayı temin eder: Hüseyin b. Ahmed ed-Devserî (ö. 1237/1820) demiştir ki: “*Râbita ile ulaşılan huzur hâli, Allah ile kul arasındaki gaflet perdelerini kaldırır. Böylece râbita, gafletten kurtulmayı sağlar. Bu yönüyle râbita çok değerli bir şeydir.*”⁴⁰⁴

Ömer Ziyâüddîn Dağistânî (ö. 1339/1921) râbitanın mürîd için faydasına şöyle dikkat çekmektedir: “*Mürşidler, sâliklerine kalblerini toparlamak, lüzumsuz*

⁴⁰⁰ Arvâsî, *Râbita-i Şerîfe*, s. 22.

⁴⁰¹ Arvâsî, *age.*, s. 16.

⁴⁰² Arvâsî, *age.*, s. 7.

⁴⁰³ Mahmud Esad Coşan, *Güncel Meseleler*, s. 186.

⁴⁰⁴ Devserî, *er-Rahmetu'l-hâbita*, I, 231.

meşgalelerden sıyrılarak mânevî değerlerle meşgûl olmalarını sağlamak, mürşidleriyle istifâde ve istifâzayı temin için aralarındaki dostluğu geliştirmek maksadıyla râbîta yapmalarını istediler.”⁴⁰⁵

Ahmed el-Haznevî (ö. 1369/1949) râbitanın dıştan kalbe gelen faidesiz düşünceleri izâle edeceğini belirtmiştir.⁴⁰⁶

5. İhlâsı temin eder: Mektuplarında, ana fikir olarak râbîta konusunu işleyen Kuşadalı (ö. 1262/1846), râbitanın fayda ve neticelerini şöyle sıralar:

“Sülûkta, hâlinize göre maksadınıza ulaşmanız, râbîta ile mümkündür. Başka şeyleri düşünmek ve hedefe almak, bir tehlike çukurunun kenarında durmak gibidir. Hem, haller ve makamlar gaye değildir. Bunlar, birtakım zuhûrat, mânevî fetih ve faydalardır. Sen bunlara takılıp yorulma, güzel râbîta yapmaya bak!”⁴⁰⁷

“İhlâs ile kazanılan şeyleri, mâsivâyâ sarfedip elden kaçırmamak için râbîta ortaya konmuştur. Bunun için bir an gaflet etmemelidir.”⁴⁰⁸

“Sâlik, râbitasında dikkat ve istikâmette azîmet üzere davranır ise, önünde zuhûr eden şeylerin, ne netice vereceğini fark eder. Eğer o şey hayır ise bunu anlar; kendisini kusurlardan koruduğu için ortaya güzel haller çıkar.”⁴⁰⁹

6. İlâhî marifeti temin eder: Kuşadalı İbrahim Halvetî, râbitanın ilâhî marifete götüreceğini şöyle beyan eder:

“Râbitayı zamansız ve mekânsız (her zaman ve her yerde) yapa yapa ve mürşide güzel ittibâ ile gide gide huzûr-u ilâhîde mârifet ilmine sahip olunur, tasarruf kimindir bilinir.”⁴¹⁰

“Râbîta hâli ileri olanlar, mücerred (sûreten) görüşmek ile ve azîmetlerini artırarak istidâdı tüm olunca, mürşidle mülâkat (mânevî

⁴⁰⁵ Dağistânî, *Fetvalar*, s. 152.

⁴⁰⁶ Kınacı, *Mektûbât-ı Şah-ı Hazne*, ss. 25-26.

⁴⁰⁷ Öztürk, *Kuşadalı İbrahim Halvetî*, s. 132.

⁴⁰⁸ Öztürk, *age.*, s. 145.

⁴⁰⁹ Öztürk, *age.*, s. 195.

⁴¹⁰ Öztürk, *age.*, s. 202.

buluşma, rûhânî kaynaşma) müyesser olur. Ancak sülûktan murâd, aslında irfân ve Allah'ın rızâsıdır biline!"⁴¹¹

*"Râbita ve azîmet, kulun kesbine (çalışıp kazanmasına) dayalıdır. Neticeleri ise terk-i dünya, terk-i ukbâ, terk-i terktir."*⁴¹²

*"Mürşidle karşılaşmak buluşmak lâzımdır. Tâ ki, vehbî olan vicdânî ilham ve keşifler ile, terakkiye sebep olan azîmetleri artıra artıra, rızâ-yı Bâri'nin müjdecisi olan irfânı bula bula Kâlû Belâ ahbine uygun, usanılmaz ve doyulmaz kalp safâlarını artıra artıra selâmet ve saâdete nâil olunur."*⁴¹³

Mevlânâ Hâlid el-Bağdâdî'nin halifelerinden Hâlid el-Cezerî (ö.1255/1839) silsilesine tabi olan Muhammed Nurullah Seyda el-Cezerî (ö.1387/1966), Kur'an okumanın, namaz kılmanın ve diğer ibadetleri tekrar tekrar yapmanın Allah Teâlâ'yı kalpte hazır bulundurmak için birer sebep olduğunu belirttikten sonra şöyle demiştir: *"Bunun içindir ki tarikat ehli olanların müridlerine râbitayı ve kalbi evradı emrettikleri görülür. Bütün bunlar çok tekrarlar, kalpleri Allah'ın mehabbetine yönelterek, nefisleri ilim ve marifete hazır hâle getirir."*⁴¹⁴

7. Fenâ Fillah'a ulaştırır: Seyyid Sıbğatullah Arvâsî (ö. 1287/1866), râbitanın netice itibarı ile mürîdi *fenâ fillâh*'ı elde etmeye götüreceğini belirterek şöyle demiştir: *"Râbita olmadan fenâ fi'ş-şeyh olmaz. Fenâ fiş-şeyh olmadan fenâ fi'r-resûl olmaz. Fenâ fi'r-resûl olmadan fenâ fillâh olmaz. Fenâ fillâh olmadan Allah'a kavuşma olmaz."*⁴¹⁵

Said-i Nursî (ö. 1381/1960) râbitanın mürîdi ulaştıracağı durumu şöyle izah eder:

⁴¹¹ Öztürk, *Kuşadalı İbrahim Halvetî*, ss. 213-214.

⁴¹² Öztürk, *age.*, s. 236.

⁴¹³ Öztürk, *age.*, s. 243, 271, 272.

⁴¹⁴ Seyda el-Cezerî, *Tasavvufun Sırları*, s. 108.

⁴¹⁵ Seyyid Sıbğatullah, *Minah*, ss. 55-56; Bağdâdî, *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 14; İsmet Garibullah, *Risâle-i Kudsiyye*, s. 92.

“Ehl-i tarikat ve hakikatça üzerinde ittifak edilen râbîta diye bir esas var ki özü şudur: Hak yolunda sülûk eden bir insan, nefis-i emmaresinin enanîyetini ve serkeşliğini kırmak için lazım gelir ki nazarını nefisinden kaldırıp şeyhine hasr-ı nazar ede ede ta fena fi'ş-şeyh hükmüne gelir. “Ben” dediği vakit, şeyhinin hissiyatıyla konuşur ve hakeza... ta fenâ fi'r-resûl ve fenâ fillah'a kadar gider.”⁴¹⁶

8. Rûhânî beraberlik ve zikir hâlini temin eder: Muhammed Esad Erbîlî (ö. 1349/1931), râbîtanın faydası hakkında şu tespitlerde bulunur:

“Bilindiği gibi nefis ve şeytan gibi iki amansız düşmana karşı müdâfaada bulunabilmek herkesin yapabileceği bir iş değildir. Binâenaleyh sâlik, bu kuvveti, Aleyhi'sisalât ü ves's-selâm Efendimize ulaşan bir meşâyih silsilesinden aramalı ve şeyhinin Cenâb-ı Hakk'ın sâdik bir kulu olduğuna inanarak kendisine mürşid edindiği bir kimseden manevî irtibât, kalbî sevgi ve rûhânî beraberlik beklemelidir.”⁴¹⁷

“Bu kadar ehemmiyetli olan râbîtaya sıkı sıkıya sarıldıktan sonra, sâlikin kalbinde Allah Teâlâ'yı zikretme ve bu zikirle ürperme kendiliğinden, zorlanmaksızın meydana gelir. Hâlik ile mahlûk arasında yakınlık ve sevgi ortaya çıkar.”⁴¹⁸

⁴¹⁶ Said Nursî, *Sikke-i Tasdik-ı Gaybî*, Yeni Asya Neşriyat, Almanya 1994, s. 132.

⁴¹⁷ Erbîlî, *Mektûbât*, ss. 21-22.

⁴¹⁸ Erbîlî, *age.*, s. 99.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

RÂBITA İLE İLGİLİ ELEŞTİRİLER VE VERİLEN CEVAPLAR

I. ELEŞTİRİLERE GENEL BİR BAKIŞ

XIX. yüzyıla kadar râbita hakkında önemli bir eleştiri yapılmamıştır. XIX. ve XX. yüzyıllarda Hindistan'da kendisi de bir Nakşibendî Müceddidî olan Ahmed Şehîd Birîlvî (ö. 1246/1831) ile Sıddık Hasan Han Kannevci (ö. 1307/1890) ve İstanbul'da Hâfız Seyyid Hoca (ö. 1269/1852) başta olmak üzere bazı kişiler tarafından râbitaya eleştiriler yöneltilmiştir.

Eleştirenlerin çoğu râbitayı sadece bid'at olarak görürken, Hâfız Seyyid Hoca hem bid'at, hem de şirk olduğunu ve putperestlik âdetlerine benzediğini öne sürmüştür. Bu eleştiriler üzerine bilhassa Nakşibendî Hâlidî mensupları râbitayı savunmak için eserler kaleme almışlardır.

Eleştirenlerden bazıları râbitayı bir ibadet olarak algılamış, ibadetin de ancak Kur'an ve Sünnet ile belirlenebileceğini söylemiştir. Sûfîler ise râbitanın bir ibadet değil, şeyh ile mürîd arasında sevgi ve feyiz alış verişine vasıta olacak bir metod olduğu görüşündedir.

Râbitayı eleştirenler, onu aynı zamanda bir îtikâd meselesi şeklinde görürken; sûfîler, eşini seven bir kişinin gıyâbında onu düşünmesi gibi tabii bir hâl olduğunu söylemişlerdir.⁴¹⁹

II. RÂBITANIN ELEŞTİRİLDİĞİ NOKTALAR VE ELEŞTİRİLERE VERİLEN CEVAPLAR

A. Râbitanın Şirk Olarak Nitelenmesi

Râbitanın şirk olduğunu ileri sürenler râbitayı bir ibadet olarak algılamış, ibadetlerin de ancak Allah'a yapılabileceğinden hareketle, şeyhe râbitayı, tevhid

⁴¹⁹ Tosun, "Râbita", *DİA*, XXXIV, 378.

ilkesi gereği şirk olarak değerlendirmişlerdir.⁴²⁰ Râbitaya şirk diyenlerden birisi, *Risâle fi İbtâli'r-râbita* adlı eseri kaleme alan Hafız Seyyid Hoca'dır (ö. 1269/1852).

Edirne Müftüsü adıyla meşhûr Mehmed Fevzî Efendi (ö. 1318/1901), râbitanın kötü bir bid'at ve şirk olduğunu ileri süren Seyyid Hoca'ya cevâben yazdığı risâlede, râbitanın, gerek Nakşibendî'lerde gerekse diğer bütün tarikatlarda zikir adabının başı ve feyiz alabilmenin kaynağı olduğunu belirtmiştir.⁴²¹

Fevzî Efendi, risâlenin girişinde, risâleyi kaleme alma sebebini şöyle açıklamıştır:

“Hakikat böyle iken, birisi (Hafız Seyyid Hoca), yazdığı risâlede, râbita-i şerifeye “pis put”, râbita ehline de “putperest” ve “müşrik” diyerek hezeyanlarda bulunuyor. İnsaf sahibi olan her insan, tevhid, zikir ve râbita ehlini küfürle itham etmenin ne derece büyük bir hatâ olduğunu bilir. Çünkü bu mesele; “Ezheru min şemsi's-semâi fi vakti'd-duhâ (Kuşluk vaktinde gökteki güneşten daha açıktır). Bu itibarla Nakşibendî büyüklerinin rûhâniyetlerinden feyz ve yardım umarak, o bozuk risâleye cevap mâhiyetindeki bu risâlecîği kaleme almaya cesaret eyledim. Risâlenin ismini de “Aynü'l-hakîka fi râbitati't-tarîka (Tarîkat râbitası hakkında hakîkatın özü) koydum.”⁴²²

Fevzî Efendi, Hâlidîyye yolundan icazetli olduğunu ifade eden Hafız Seyyid Hoca'nın⁴²³ risâlesinden iktibaslar yaparak eleştirilere cevap vermiştir.

Hafız Seyyid Hocarîsâlenin başında, râbitayı şirk olarak değerlendirerek

⁴²⁰ Abdülaziz Bayındır, *Kur'an Işığında Tarikatçılığa Bakış*, Süleymaniye Vakfı Yayınları, İstanbul 2004, s. 146; Süleyman Ateş, *İslâm Tasavvufu*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1992, ss. 136-137; Aydın, *Tarikatta Râbita ve Nakşibendîlik*, s. 340.

⁴²¹ Mehmed Fevzî, *Aynü'l-hakîka fi Râbitati't-tarîka*, ys. ts. s. 3.

⁴²² Hafız Seyyid Hoca, *Risâle fi İbtâli'r-râbita*, s. 2. (Üzerinde basım yeri ve tarihi olmayan bu risale on dört sayfadan (sekiz varaktan) ibaret olup, yazma olarak MÜİF kütüphanesinde, *Ârâi'l-milel* isimli eserin sonuna ilave edilmiştir. Hafız Seyyid Hoca, *Risâle fi İbtâli'r-râbita*, MÜİF, Ktp. Genel, nr. 6941, ek-8, vr. 1b-8a.)

⁴²³ Hafız Seyyid Hoca, *age.*, s. 2.

söze şöyle başlamıştır:

“Salât ve selâm; şerîati beyan ederek ümmetini açık ve gizli bütün şirklerden temizleyen, Allâh’ın Resûlü Muhammed Mustafâ (sav) üzerine olsun. Ey kardeşim! Tarîkat, hakîkat ve marifete dahil olunmaz (müdâhale edilmez, karışılmaz). Bu fakîrin girdiği tarîkatta, feyzin menşei kabul edilen ve ismine râbita denilen hâl; puttur, şeytânîdir... Şerîata aykırı ve şirk denilecek bir husustur.”⁴²⁴

Fevzî Efendi bu eleştirilere, âyetlerden ve aklî tesbitlerden deliller getirerek şöyle cevap vermiştir:

“Şayet gizli şirkten murâdı; ihlâs sahibi bir mürîdin, mürşid-i kâmil olan şeyhine râbita yapması ve o şeyhi, Allâh’ı zikre, ma’rifet-i İlâhiye’yi tahsile güzel bir vesîle ve sebep kabul etmesi ise, Resûl-i Ekrem (sav) Efendimiz hazretlerine iftirâ ve bühtan etmiş olur. Zira Sevgili Peygamberimiz (sav), şerîat-ı mutahhâresini tebliğ ve beyan ederken, yüce haklarında Cenâb-ı Hakk şöyle buyurmuştur: “O, arzusuna göre de konuşmaz. O (bildirdikleri) vahyedilenden başkası değildir.” [Necm 53/3-4]

Buna rağmen mürîdi, şeyhine olan râbitasından men’etmeye çalışmak, Allah Teâlâ’nın, “Ona yaklaşmaya vesîle arayın”[el-Mâide 5/35] kavî-i şerîfine muhâlefet etmektir. İnsanı Allâh’a götüren en efdâl vesîle ve vâsıtalar da, Resûlüllah (sav) Efendimiz ve onun vârisleri olan kâmil ve mükemmil mürşidlerdir. Binâenaleyh râbitaya karşı olmak, Allah Teâlâ’nın emrine karşı gelmek mânâsını ifade eder.”⁴²⁵

“Kâmil bir şeyhe râbita yapan ihlâslı bir mürîd, deli bile olsa, mürşidini ma’bûd olarak kabul etmez. Hiçbir zaman, ona ibâdet ediyorum demez. Şeyhinin, ancak Allâh’a vuslatın keyfiyetini gösteren bir kılavuz olduğuna inanır. Bu sebeple râbita ehli putperest olmayıp, bilakis Hüdâperest’tir, Allâh’a kulluk etmektedir. Çünkü, fenâ fillâh makamında olan kâmil bir şeyhe, bir mürîdin râbita yapması; farz

⁴²⁴ Hafız Seyyid Hoca, *Risâle fî ibtâli ’r-râbita*, s. 1.

⁴²⁵ Mehmed Fevzî, *Aynü’l-hakîka*, ss. 4-6.

olan bir vakit namazının edâsında, takvâ sahibi bir zâtı imam kabul ederek ona uyması gibidir. Kılınan namaz, Allah içindir; imam ise, sadece bir vâsıtaadır. Nitekim Fâtiha-i şerîfeyi okurken, “Yalnız sana ibâdet eder, yalnız senden yardım isteriz” diyerek, bütün ibâdet ve kulluğu Allah Teâlâ’ya tahsîs ediyoruz.”⁴²⁶

Burada Fevzî Efendi, mürşidin Allah’a giden yolda bir vesîle olduğunu vurgulamakta ve râbıtaya *vesîle* âyetiyle delil getirmektedir. Namazda kendisine uyulan imamın durumu, namaz kılan ile Allah Teâlâ arasında nasıl bir vasıta görevi yapıyorsa, Allah’ta fâni olmuş bir mürşide râbıtayı da aynı şekilde değerlendirmektedir.

İlk sûfilerin eserlerine bakıldığında, bunların hiçbirinde, bugün uygulandığı biçimde bir râbıta anlayışının olmadığını fakat ilk sûfilerin mürşidin lüzûmuna kesin kâni olduklarını, şeyhi sevmeyi ve emirlerine uymayı gerekli gördüklerini belirten Süleyman Ateş, râbıta hakkındaki düşüncelerini şöyle dile getirmektedir:

“İslâm, kul ile Allah arasında her türlü vasıtayı kaldıran tevhîd dinidir. Bu yolda sûretler düşer, tek hakikat kalır ki, o da bütün görünen vücudların, sûretlerin kaynağı olan Allah’tır. O halde şeyhin görevi nedir? Şeyh eğiticidir. O, mânâ yolunu yürümüş, şeytanın kuracağı tuzakları görmüş olan bir öğretmendir. O, Allah yolunda yürüme isteyen sâlike, yol esnasında karşılaştacağı engelleri nasıl aşabileceğini söyler. Hasılı mânâ yolunda tecrübeli bir öğretmen ve eğitici olarak, sâlikin elinden tutup ona yardım eder. Yoksa hâşâ kendisini tanrı yerine koyup mürîde, Allah’ı düşünme yerine kendisini hayâl etmesini emretmez.”⁴²⁷

Süleyman Ateş’e göre, bugün olduğu gibi, mürîdin şeyhini karşısına alıp gözetlemesi ve âdeta ulûhiyet derecesine çıkarırcasına, Hakk’ı bırakıp şeyhiyle meşgul olması İslâm’ın rûhuna aykırıdır. Tasavvufta asıl gaye, herhangi bir

⁴²⁶ Mehmed Fevzî, *Aynü'l-hakîka*, ss. 14-15.

⁴²⁷ Ateş, *İslâm Tasavvufu*, ss. 135-136.

yaratığı değil, sadece tek Yaradan'ı düşünmek ve gönülde O'ndan başka bir şey bırakmamaktır. Zirâ ibadette başka bir varlığı düşünmek, Kur'an'a göre şirktir.⁴²⁸

Burada da görüldüğü gibi râbitaya şirk diyenlerin ortak noktası, râbitayı bir ibadet olarak değerlendirmeleri eğilimidir. Halbuki râbita bir ibadet değil, rûhî davranışların bir neticesi ve psikolojik bir vâkıdır. Aslında bütün münasebetlerimizde râbita ile iç içeyiz. Ama bir disiplin ve terbiye usûlü olarak karşımıza çıkınca şirk kokusu hissederek itiraz edebilmekteyiz.⁴²⁹

Râbitanın şirk olduğu ile ilgili eleştirilere *Güncel Meseleler* adlı çalışmada cevap veren Mahmud Esad Coşan (ö. 1421/2001) şöyle demiştir:

*“Rabitanın şirk olmasının hiç bir aslı, esası, dayanağı yoktur. Çünkü, insanın gözünü kapatması serbesttir. Gözünü kapattığı zaman sevdiği bir insanı düşünmesi serbesttir. Bunun şirkle hiç bir ilgisi yoktur. Onlar herhalde tasavvufu bilmiyorlar veya râbitayı bilmiyorlar, böyle bir görüşe saplanıyorlar. Şirk Allah'a ortak koşmak demektir. İnsanın sevdiği bir kimse ile beraber olmak istemesi, beraberliğini düşünmesi şirk değildir.”*⁴³⁰

Râbitanın şirk olup olmaması hususunu netleştirebilmek için öncelikle, “Niçin bir insanı düşünüyoruz da Allah Teâlâ'yı düşünmüyoruz?” sorusunu çözüme kavuşturmak gerekmektedir. Bu sorunun cevabı bizi, “Allah'ı bırakıp da insan veya başka bir varlığı düşünmek, ilâhî mehabbeti zedelemes mi? Böyle bir şey şirk olmaz mı?” endişesinden kurtarabilir. Şu bilinmektedir ki, zât ve sıfatlarıyla hiçbir benzeri, eşi, dengi, ortağı bulunmayan Allah Teâlâ'yı düşünmek, zâtını hayâl etmek mümkün değildir. Çünkü Allah, zât olarak insan hayâlinin, akıl, tefekkür ve idrak sahasının dışındadır. “Onun dengi hiçbir şey yoktur” [Şûra 42/11] âyeti, bunu ifade etmektedir. Benzeri olmayan bir varlığı düşünmek veya onu bir şeye benzetmek hususu çok nazik ve hassas bir konu olduğu için Resûlüllah Efendimiz (sav), Allah Teâlâ'nın zâtını düşünmeyi yasak

⁴²⁸ Ateş, *İslâm Tasavvufu*, ss. 136-137.

⁴²⁹ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatler*, s. 135.

⁴³⁰ Coşan, *Güncel Meseleler*, s. 182.

etmiş ve neyi düşüneceğimizi şöyle belirtmiştir:

*“Allah Teâlâ'nın zâtını düşünmeyiniz, O'nun nîmetlerini ve yarattığı varlıkları düşününüz. Çünkü siz Allah Teâlâ'nın zâtını düşünmeye güç yetiremezsiniz, helâk olursunuz.”*⁴³¹

Ayrıca insanın bir varlığı düşünebilmesi için onu görmesi gerekir. Göremediği şeyi düşünmek ve gerçek hâlini hayâl etmek mümkün olmamaktadır. Kendisini bizzat görmeden bir varlığı düşünmenin diğer yolu, benzerini görmek ve ona bakıp kıyas etmektir. Yüce Allah'ı düşünmek için bu yol da mümkün değildir. Çünkü varlıklar içinde O'na benzeyen hiçbir varlık yoktur. Bu durumda yüce Allah'ı tanımak için yarattığı varlıklara bakıp kudretini anlamaya çalışmaktan başka bir yol kalmamaktadır. Bu konuda büyük müfessir Fahrüddîn-i Râzî, *“Akl-ı selîm sahibi kullar, ayakta, otururken, yanları üzeri yatarken (her hâlde) Allah'ı zikrederler. Göklerin ve yerin yaratılışını tefekkür ederler”*[Âl-i İmrân 3/191] âyetini tefsir ederken şöyle der:

*“Allah Teâlâ, bu âyette müminleri kendini zikretmeye teşvik etti. Fakat iş tefekküre gelince, zâtı hakkında düşünmeye teşvik ve davet etmedi. Aksine, yerlerin ve göklerin tefekkür edilmesine teşvik etti. Resûlüllah Efendimiz'in (sav): “Yaratılmış varlıklar üzerinde düşünün, fakat yüce Allah'ın zâtı hakkında düşünmeyin” hadisi de aynı mânâda ve aynı konudadır. Bunun sebebi şudur: Biz, yaratılan varlıkları düşünerek, onların yaratıcısı hakkında bir bilgiye sahip olabiliriz. Zât-ı Bâri'yi düşünmek mümkün değildir. Fakat varlıkları düşünmek ve onlardaki ilâhî sanat ve tecellîyi görmek mümkündür.”*⁴³²

Varlıklar içerisinde ilâhî tecellîlere mazhariyette en ön sırada kâmil insan vardır. Zaten râbîtanın, ilâhî sıfatların üzerinde tahakkuk ettiği, müşâhede

⁴³¹ Ahmed b. Abdullah Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ ve Tabakâtü'l-esfiyâ*, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, ts. VI, 67; Nüreddîn Ali b. Ebi Bekr el-Heysemî, *Mucmeu'z-zevâid*, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, 1988, I, 81.

⁴³² Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, III, 460.

mertebesindeki kâmil insana yapılacağı ve râbitadaki hedefin insan değil, insandaki ilâhî vasıflar olduğu sûfiler tarafından belirtilmiştir.⁴³³

B. Râbitanın Bid'at Olarak Nitelenmesi

Râbitanın bid'at olduğunu ileri sürenler, *dinin aslında olmayıp sonradan ortaya çıkan her şeyin bidat olduğunu* ifade eden hadis-i şeriften hareketle bu kanaate varmışlardır.

Mevlânâ Hâlid el-Bağdâdî, Osmanlı Devletinin saltanat merkezinde bulunan halifelerine gönderdiği mektubu, râbitanın manasını açıklamak ve onun bid'at olmadığını, ilgili delillerle, güvenilir metinlerle ispat etmek için yazmıştır. İlgili mektupta, râbitanın bid'at olduğunu ileri sürenlere şöyle cevap vermiştir:

“Hakka'l-yakîn⁴³⁴ sırlarından gafil olan bazı kimselerin, râbitayı tarikatta bid'at saydıklarına, râbitanın aslının ve hakikatının olmadığını iddia ettiklerine dair söylentiler bu miskin kulağına kadar geldi. Kesinlikle hayır, (hakikat onların iddia ettikleri gibi değildir).⁴³⁵

Bu ifadelerden de anlaşıldığı üzere *Hakka'l-yakîn* sırlarına vakıf olanlar, yani marifet sahibi olanlar, râbitanın hakikatini ve onun bid'at olmadığını bilirler. Mevlânâ Hâlid, sözlerine şöyle devam etmektedir:

“Râbita, Nakşibendî olan yüce tarikatimizin esaslarından büyük bir esastır. Hatta Kur'an ve Resûlüllah'ın (sav) sünnetine tam manasıyla sarıldıktan sonra Allah'a ulaşmanın en büyük sebebi râbitadır.⁴³⁶

⁴³³ Düzen, *Aziz Neseî'ye Göre Allah Kâinât ve İnsan*, s. 216; İbrahim Fasîh, *Mecd-i Tâlid*, s. 73; Hânî, *Behcetü's-seniyye*, s. 42; Arvâsî, *Râbita-i Şerîfe*, s. 14.

⁴³⁴ Sûfilerin ıstılahına göre ilme'l-yakîn burhan ve delille elde edilen bilgidir. Ayne'l-yakîn beyân hükmünde (hükmü açık) olan bilgidir. Hakka'l-yakîn ise ayan beyân niteliğinde apaçık olan bilgidir. İlme'l-yakîn akıl ve istidlâl sahibi olanlara; ayne'l-yakîn (keşfe dayalı) ilim sahibi olanlara; hakka'l-yakîn ise marifet sahibi olanlara mahsustur. (Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 171) İlme'l-yakîn, delilin ortaya koyduğu ilimdir; ayne'l-yakîn, müşahade ve keşfin verdiği ilimdir; hakka'l-yakîn ise müşahade edilmesi hedeflenen (Allah) ile hâsıl olan ilimdir. Geniş bilgi için bk. Erginli, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, ss. 448-452.

⁴³⁵ Esad Sahib, *Buğyetu'l-vâcid*, s. 73.

⁴³⁶ Bu ifadelerden anlaşılın odur ki, Allah'a ulaşmanın en büyük yolu Kitab'a ve Sünnet'e tam mânâsıyla sarılmaktır. Bu esas yolu destekleyecek başka sebepler de vardır. İşte râbita bu

Bundan dolayıdır ki, büyüklerimizden bazıları, (mürîdin) sülûkünde ve terbiyesinde sadece râbitayı yeterli görürken; bazıları da râbitanın yanında diğer terbiye usullerini de emretmişlerdir. Bununla birlikte onlar, fenâ fillâh'ın başlangıcı olan fenâ fi'ş-şeyh'e götüren yolların en kısasının râbita olduğunu kesin bir ifade ile dile getirmişlerdir.”⁴³⁷

Burada râbitanın tarikatın bir rûknü olarak zikredilmesi, onun ibadet olduğunu ileri sürenler için bir hareket noktası olabilir. Fakat Bağdâdî'nin diğer ifadelerinden de anlaşılacağı üzere tarikatta râbita terbiye usûlü olarak uygulanan önemli bir esastır.

Mevlânâ Hâlid el-Bağdâdî, tasavvuf erbabınca izah edilen râbitanın yeterince anlaşılmadığından hataya düşüldüğünü şu ifadelerle açıklar:

“Râbitayı kabul etmeyenler, râbitanın ıstılâh mânâsını hiç düşünmemiş gibidirler. Şayet düşünmüş olsalardı onu inkâr edemezlerdi. Râbita, Allah Teâlâ'nın alnına hüsrânı yazdığı ve -Allah korusun- gazap ve mahrum olmakla damgaladığı kimseden başka bir kimse tarafından inkâr edilmesi düşünülemeyecek olan işlerdendir. Çünkü (böyle bir kimse) Allah'ın velî kullarına inanyorsa, onların sözlerini dinlemelidir. Velîler, râbitanın güzel ve faydasının büyük olduğunu açıkça dile getirmişler; hatta bu konuda görüş birliği etmişlerdir. Onların temiz sözlerini araştırıp hoş sohbetlerinin kokusunu alanlara, bunlar gizli değildir. Şayet râbitayı inkâr eden kimse şeriat imamlarına, usûl ve furu' ilimlerindeki üstadlara itikadı varsa onların görüşlerine saygı göstermelidir. Çünkü dört mezhepten imamlar, açıkça veya işâretle râbitadan bahsetmişlerdir.”⁴³⁸

Mevlânâ Hâlid, râbita konusunda inkâra düşenlerin dikkatini çekerek şöyle bir hususa işâret etmiştir:

“Râbitanın yasak olanı da vardır. Râbitada bizzat vesilelerin maksat kabul edilmeleri câiz değildir. Böylesi bir râbita normal olmaz. Çünkü

sebeplerin en önemlilerinden birisidir.

⁴³⁷ Esad Sahib, *Buğyetu'l-vâcid*, s. 73.

⁴³⁸ Esad Sahib, *age.*, ss. 73-74.

burada vasıtayı gaye kabul etmek ve ona takılıp esas maksadı unutmak söz konusudur. Fakat meşrû râbitada durum böyle değildir. Râbitayı kabul etmeyenlerin inkârı çok kere bu inceliği anlayamadıklarından dolaydır.”⁴³⁹

Yukarıda da değinildiği üzere Mehmed Fevzî Efendi risâlesinde, râbitayı bid’at kabul eden Hafız Seyyid Hoca’ya, önce onun eleştirisini vermek sûretiyle cevap vermiştir. Hafız Seyyid Hoca’nın, râbitayı eleştirdiği noktalardan birisi de, onun bid’at olduğu ile ilgilidir. Râbitanın bid’at olduğuna, ilgili hadisi zikrederek şöyle atıfta bulunmuştur:

“Ve yine salât ü selâm; Güneş’ten daha parlak olan dînin, aslında olmayan bid’atlere uymaktan münezzeh bulunan o Resûl’ün âl ve ashâbının üzerine olsun. İşlerin kötüsü, sonradan ortaya çıkan şeylerdir. Dînin aslında olmayıp, sonradan meydana gelen her şey bid’attir. Her bid’at ise sapıklıktır.”⁴⁴⁰

Hafız Seyyid Hoca’nın râbitaya yönelik bu ifadelerini hata ve iftira olarak değerlendiren Fevzî Efendi şu değerlendirmeleri yapmıştır:

“Gene burada da, “bid’atler”den maksadı; Resûlüllah’tan (sav) bu yana yapılagelen, bid’atle uzaktan ve yakından hiçbir alâka ve münâsebeti bulunmayan râbita-i şerîfe ise iki yönden hatâ etmiş olur: Birincisi; her şeyden evvel râbita-i şerîfeyi bid’at kabul etmesi büyük hatadır! Zira râbita-i şerîfe, ihlâs sahibi mürîdlerin marifet-i İlâhiye’yi tahsil için, kâmil bir şeyhin rûhâniyetinden feyz almasıdır. Ve o şeyhin de mürîde, rûhânî imdat ve nûrânî tasarruf eylemesidir. Bunun böyle olduğu ise, tefsir ve hadis kitaplarında yazılıdır. İkincisi; o bozuk niyeti üzere, ashâb-ı güzîne (aleyhimü’r-rıdvân) iftirâ etmiş olur. Zira râbita-i şerîfe denilen şey, diğer bir mânâ ile, evvela şeyh-i kâmilde “fenâ fi’l-vesîle” mertebesine, sonra da o fenâ fi’l-vesîle sebebiyle “fenâ fillâh” mertebesine vâsil olmaktır. Bu ise, ashâb-ı

⁴³⁹ Bağdâdî, *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 12.

⁴⁴⁰ Hafız Seyyid Hoca, *Risâle fi İbtâli’r-râbita*, s. 1; Bid’at ile ilgili hadis için bk. *Ebû Davûd, Sünnet* 6.

kirâm (rıdvânullâhi teâlâ aleyhim ecmaîn) hazerâtının hepsinde vâkîdir."⁴⁴¹

*"Eğer tarikat ehli, "râbita ehli olduklarından dolayı bid'at ehliendiriler" denilecek olursa, o da büyük hatâdır. Çünkü râbita-i şerife de, yine zikir gibi âyet, hadis, âsâr (eserlerde) ve ehlüllâhın icmâi ile sâbittir. Binâenaleyh, râbita-i şerife de bid'at değildir."*⁴⁴²

Çağdaş islâm düşüncesinin öncülerinden olan Reşîd Rızâ (ö. 1865/1935), râbitanın, gerçek tasavvufla bağdaşmadığını ve amacının dışında uygulandığında bid'at ve şirk olabileceğini belirtmektedir. Tasavvufun özünün nefis terbiyesi açısından fert ve topluma yüksek hasletler kazandırdığını düşünen ve kendisi de bu terbiye ile yetişen Reşîd Rızâ,⁴⁴³ râbita ile ilgili görüşlerini *el-Menâr* dergisinde dile getirmiştir.

Reşîd Rızâ'ya göre zikir esnasında râbita yapan mürîd, şeyhinin sûretini kalbinde tutmaktadır ve şeyhinin sûretinden gafil olursa zikrinin de bâtil olacağına inanmaktadır. Reşîd Rızâ, böyle bir râbita anlayışının şirk olduğunu ifade etmektedir. Râbita hakkında ileri sürülen âyetlerin de kesinlikle râbitaya delil teşkil etmeyeceğini belirtmektedir. Ona göre eğer râbita, âyetlerle delillendirilir ve dînî bir vecibe gibi görülürse bu bid'at olur. Çünkü Resûlullah (sav) Sahabeye böyle bir şey öğretmemiştir. Sahabe de Tabiîn'e öğretmemiştir. Dolayısıyla Kur'an, sünnet ve selef-i sâlihinde olmayan bir şey bid'at olur. Reşîd Rızâ, râbitanın ibadet hüviyeti kazandırılmadan bir terbiye usûlü olarak uygulanmasında sakınca görmemektedir.⁴⁴⁴

Râbitanın bid'at olduğunu ileri sürenlerin bir kısmı da, onun yabancı unsurlardan kaynaklanan bir uygulama olduğunu savunmuşlardır. Buna delil olarak da râbitayı bir ders olarak sistemleştiren Mevlânâ Hâlid el-Bağdâdî'nin (ö. 1242/1826), Hindistan'lı bir şeyh olan Abdullah Dihlevî'nin (ö. 1240/1824)

⁴⁴¹ Mehmed Fevzî, *Aynü'l-hakîka*, ss. 6-7.

⁴⁴² Mehmed Fevzî, *age.*, ss. 10-11.

⁴⁴³ M. Sait Özervarlı, "Reşîd Rızâ", *DİA*, XXXV, s. 15.

⁴⁴⁴ İlgili görüşleri için bk. Reşîd Rızâ, "er-Râbita 'inde'n-Nakşibendiyyeye tâ'atü'l-mürîd li-şeyhihi", *el-Menâr*, XI/7, (1908/1326), ss. 504-515.

halifesi olmasını göstermektedirler. Bu görüşü savunanlardan biri olan Ferit Aydın, “Aslında Bağdâdî'nin yogadan, nasıl olmuş da bir râbîta yaratmış olabileceği meselesini tam mânâsıyla aydınlatılabilmek için önce Budizm'i, ondan sonra da yogayı çok iyi incelemek gerekir”⁴⁴⁵ diyerek, râbîtanın Budizm'deki yoga ve meditasyondan esinlenerek alındığını uzun uzun anlattıktan sonra şöyle demiştir:

“Sonuç olarak denebilir ki: Çok canlı özellikler içinde Nakşibendîliğe, râbîta adı altında yansımış olan yoga, bu tarikatın, önemli noktalarda paralellik gösterdiği Budizm'in transandantal sistemidir. Râbîta, İslâmî kavramlardan yararlanılarak yoganın, Farsça ve Türkçe ifade edilmiş şeklidir. Veya daha başka bir deyimle râbîta: Yoganın, Sanskritçeden Farsça'ya ve Türkçe'ye çevrilerek İslâm'a uyarlanmaya çalışılmış biçimidir. İşte râbîtanın, kesinlikle yogadan taklit edildiğine ilişkin gerçekler özetle budur.”⁴⁴⁶

Bazı cahil mürîdlerin râbîta ve râbîta yapılan şeyh hakkındaki yanlış inanç ve uygulamalarına bakıldığında, konunun bazen şirki hatırlatan tehlikeli boyutlara vardırılmış olabileceği de düşünülebilir. Ancak bunun, tarif edilen râbîta olduğunu iddia etmek doğru olmayacağı gibi, bu yanlışlıklardan yola çıkarak râbîtaya bid'at demek de haklı görünmemektedir. Hele râbîtayı, kaynağını Budizm'den alan bir Hind meditasyonu olarak tanımlamak, ilmî yaklaşımla izah edilebilecek bir tavır olmaktan uzaktır.⁴⁴⁷ Çünkü râbîta-i mehabbetin, Müslümanların Hind kültürüyle karşılaşmadan önce var olduğu bilinmektedir. Yani bu değerlendirmelerin tarihi anlamda da tutarsız olduğu gözükmemektedir.

Konunun farklı bir boyutuna işaret etmek gerekirse şunları söyleyebiliriz: Bazı güzel işlerin ve hikmetli ilimlerin önceki hak dinlerde veya başka milletlerde bulunması gayet doğaldır. Sonra, insanlığın ortak fitratı, birbirine benzer tutum ve temayülleri vardır. Bunlar evrenseldir, bir zaman ve mekâna bağlı değildir.

⁴⁴⁵ Aydın, *Tarikatta Râbîta ve Nakşibendîlik*, s. 324.

⁴⁴⁶ Aydın, *age.*, ss. 334-336.

⁴⁴⁷ Yüce, *Tasavvuf ve Bid'at*, s. 97.

Râbıtada, bütün insanların ortak tutumlarına örnekler vardır, bundan onu hemen İslam dışı görmek doğru değildir. Mesela, râbıtanın bütün insanlarca ortak bir yönü, sevmektir. Bununla birlikte fitrî bir olay olarak birini sevmek, onu özlemek, hayâl etmek, kendisine hayran olmak, özenmek, hemen her milletten ve dinden insanların yapabileceği ortak bir şeydir. Aynı şekilde râbıta, bir tefekkür şeklidir. Tefekkür de insanlığın ortak bir tavrıdır. Bundan dolayı müminle mümin olmayan kimsenin şekil olarak birbirine benzemesi mümkündür.

Râbıta yaparken oturuş şekli, diğer din veya milletlerin yoga veya meditasyon dedikleri uygulamalara benzeyebilir. Mesela bir Hind yogisi, yoga denen işlemi yaparken, belirli bir oturuş usûlüyle gözü yumuk, sakin bir şekilde oturur. Bunlar tefekkürün, kendini dinlemenin veya düşünce yoluyla bir şeye yönelmenin tabii biçimidir. Bu durumlar, yeme içme gibi her insanın fitrî olarak yapacağı ortak şeylerdir. Bazı yönlerden birbirine benziyor diye râbıtayı Hind kökenli göstermek ve yoga ya da meditasyon ile aynıdır demek isabetli bir tesbit gibi görülmemektedir. En azından Dinler Tarihi kaynakları tahlil edilip ortak bir çalışma yapılmadan böyle bir karara varmanın, acelece verilmiş bir hüküm olabileceğini unutmamak gerekir. Çalışmamızın hacmi böyle bir araştırmaya müsait olmadığından bu konunun başka bir zeminde ele alınması gerekmektedir.

C. Râbıtanın Bir İbadet Türü Olarak Kabul Edilmesi Çerçevesindeki Tartışmalar

Râbıtanın bir ibadet olup olmadığı hususu da râbıta hakkında yapılan eleştiriler arasında yer almaktadır.

Râbıtayı eleştirenlerin bir kısmı râbıtayı bir ibadet olarak algılamış, ibadetlerin ancak Kur'an ve sünnet ile belirlenebileceğinden hareketle de râbıtayı bid'at kabul etmişlerdir.⁴⁴⁸

Halbuki râbıta hakkında en geniş malumat veren şeyhlerden olan Mevlânâ Hâlid el-Bağdâdî râbıtayı, "*seyri ilellâh'a vesîle olmaktan başka bir şey değildir*"

⁴⁴⁸ Tosun, "Râbıta", *DİA*, XXXIV, 378.

şeklinde açıklamıştır.⁴⁴⁹

Râbita tasavvuf ehline, namaz, oruç, hac gibi dinimizin şeklini ve sınırlarını belirlediği farz bir ibadet olarak tanımlanmamaktadır. Râbitanın, mânevî terbiye yolunda tespit ve tecrübe edilmiş faydalı bir usûl olduğu dile getirilmektedir. Durum böyle olunca râbitanın başlı başına bir ibadet olduğu iddia edilmeden, tarikat ehlinin bir eğitim tekniği olarak uyguladığı⁴⁵⁰ râbitanın bid'at kabul edilmesi doğru olmaz.⁴⁵¹ Zaten ilk dönemlerde râbitanın sadece seçkin ve kabiliyetli müridlere tavsiye edilmesi⁴⁵² ve belli bir aşamadan sonra râbitanın terk edilmesinin gerekliliği, râbitanın bir ibadet olarak algılanmadığını göstermektedir.

1. Namazda Râbita

Namazda huşuyu elde etmek için namaza başlamadan râbita yapmak, müşhidin yanında olduğunu hayâl edip onunla beraber namaz kıldığını düşünerek kalbi tek noktada toplamak sûfilerce tavsiye edilen bir durumdur.⁴⁵³ Fakat namaz içerisinde Hz. Peygamber'den (sav) başkasının düşünülmesinin namazı bozacağı ifade edilmiştir.⁴⁵⁴ Namazda râbita ile ilgili bazı kaynaklarda geçen ifadeler, ilk bakışta konunun yanlış değerlendirilmesine sebep olmaktadır. *Reşehât*'ta geçen bu örneklerden birisi şöyledir:

Mevlânâzâde Ferketî bir gün Hâce Ubeydullah'ın (ö. 895/1490) seçkin müridlerinden Mevlânâ Nureddîn'in (ö. 840/1436) sürekli râbita ve kalbe yönelme hâlindeki gayretini görünce, ona dedi ki:

“Eğer namaz vaktinde de bu şekilde meşgul olursan küfre düşersin. Namazda iftitah (başlangıç) tekbirinden sonra selâm verinceye kadar kendini bu

⁴⁴⁹ Bağdâdî, *Risâle-i Hâliyye*, s. 11.

⁴⁵⁰ Esad Sahib, *Buğyetu'l-vâcid*, s. 73.

⁴⁵¹ Yüce, *Tasavvuf ve Bid'at*, s. 97.

⁴⁵² Herevî, *Reşehât*, s. 184; Tosun, *DİA*, XXXIV, 378.

⁴⁵³ İmam Şârânî, ibadet esnasındaki râbitanın, kalbin dağılıklığını gidermek için yapılacağını şöyle ifade etmiştir: “Mürîde gerekli olan edeplerden biri de, zikir çekeceği veya herhangi bir ibadet yapacağı zaman, şeyhinin kendine nazar ettiğini düşünmesidir. Bu düşünce, yöneldiği işi edeple yapmak ve kalbini dağıtık düşüncelerden toplamak için lazımdır.” [Şârânî, *Envârü'l-kudsiyye*, II, 81]

⁴⁵⁴ Esad Sahib, *age.*, s. 76.

nisbetten ayırmaya çalış, kalbini müşşidini düşünmekten uzak tut!” Mevlânâ Nureddîn bu uyarıya Emîr Hüseyin’in şu beytiyle cevap verdi:

Tâlibin gözü şaşı olduğu için; Onun önce pire uyması gerekir.

Mevlânâzâde Ferketî’nin eleştirisini ve Mevlânâ Nureddîn’in ona cevabını Hâce Ubeydullah hazretlerine ilettiklerinde Hâce Ubeydullah, Mevlânâzâde’ye şöyle demiştir:

“Bir adamın namazda gönlü mala mülke, giyim kuşam ve benzeri dünyalık işlere takılınca kâfir olmuyor da, bir müminin kalbi bir mümine bağlanınca neden kâfir oluyor?”⁴⁵⁵

Dikkat edilecek olursa burada namazda râbitayı tavsiye yoktur. Böyle bir ihtimâl karşısında müşidin düşebileceği tehlike belirtilmekte ve kalbe gelen diğer düşüncelerin de aynı sonucu doğurabileceğine dikkat çekilmektedir.

Aynı şekilde Hüseyin ed-Devserî (ö. 1237/1820), *er-Rahmetu’l-hâbita fî İsmi’z-zikri ve’r-râbita* adlı eserinde, namazda kalbine gelen farklı düşüncelere dalıp, namazdan sonra râbita ehlini eleştirenler hakkında şöyle demiştir:

“İhram tekbirini aldıktan sonra birtakım hayâl ve zan vadilerine dalıp gider; Rabbinden yüz çevirerek nefsinin bile unuttur. (...) Bu arada ya vakfettiği malını, ya mülkünü, ya işini gücünü, ya karısını, ya da çoluk çocuğunu düşünüp durur; Veyahut İblis onu iflas etmiş olarak namazdan çıkarmak için zihnine bir mesele sokuverir; ya da kendisinden zekât veya sadaka ümid ettiği bir kimseyle zihni meşgulken tam o sırada (Fatiha Sûresi’ndeki) “Ancak sana ibâdet eder ve ancak senden yardım dileriz.” meâlindeki âyet-i kerîmeyi okur. Ne var ki tam bu sırada şuhûdî (gözlemekte olduğu) olan mabuduna yönelik durumdadır ve aklında onun râbitası vardır. O, selam verinceye kadar da bu hâli yaşar. Ancak birinci selamı verir vermez ardından, âlimlerin ve ariflerin, özel vakitlerde yaptıkları râbita aleyhinde atıp

⁴⁵⁵ Herevî, *Reşehât*, s. 261.

*tutmaya başlar.*⁴⁵⁶

Devserî'nin açıklamalarının bu şekilde olmasına rağmen, bu açıklamasından râbitanın namazda emredildiği sonucunu çıkaran Ferit Aydın şu tesbitte bulunmuştur:

*“Hüseyn ed-Devserî, Nakşibendilik adına çok daha fahiş bir kanaatle genelleme yaparak namazını gaflet içinde kılan herkesi râbitasızlıkla suçlamaktadır. Allah Teâlâ'nın, “Vay hallerine!” diye tehdit ettiği, gaflet içinde namaz kılanların bu suçuna hiç aldırmaymayan ed-Devserî, bu insanların namazdaki dalgınlıklarını, bir tarikat şeyhinin şeklini zihinlerinde canlandırmamakla izah etmekte ve bir tarikat şeyhinin şeklini eğer bir kimse hayâlinde canlandıracak olursa, yukarıda sayıp döktüğü şeylerle artık namazda uğraşmayacağını ileri sürmektedir.*⁴⁵⁷

Sürekli râbitayı tavsiye eden Kuşadalı İbrahim Halvetî (ö. 1262/1846), namazdaki râbitanın *mürşidimin yanında namaz kılıyorum* düşüncesi ile yapılacağını ifade ederek bu konudaki hassasiyete dikkat çekmiştir.⁴⁵⁸

Sıbğatullah el-Arvâsî (ö. 1287/1866), namazdan önce yapılacak râbitayı şöyle târif etmiştir:

*“Mürîd namaza girmeden önce kalbinden gafletin gitmesi için mürşidin bir elbise gibi bütün vücudunu kapladığını düşünür.”*⁴⁵⁹

Muhammed Raşid el-Hüseynî (ö. 1414/1993), namazdaki râbita ile ilgili bir soruya şöyle cevap vermiştir: *“Namazda râbita hususunda bazı sâdatlar*

⁴⁵⁶ Devserî, *er-Rahmetu'l-hâbita*, I, 219-220.

⁴⁵⁷ Aydın, *Tarikatta Râbita ve Nakşibendilik*, ss. 105-106.

⁴⁵⁸ Öztürk, *Kuşadalı İbrahim Halvetî*, s. 137. Buradaki tavsiye, Gazzâlî'nin *İhyâ*'daki tesbitlerini destekler mahiyettedir. Gazzâlî, namazdaki huşu'yu izah ederken şöyle demiştir: *“Eğer sen Allah'ın celâlinin hakikatini idrak etmekten âciz isen, hiç olmazsa zamanındaki hükümdarlardan birisinin huzurunda bulunduğun gibi ol. Veya namaz boyunca farzet ki, yakının bulunan sâlih bir kimse tarafından gözetilmektesin. Veya seni iyi bilmesini arzu ettiğin herhangi bir insanın kontrolü altındasın. Böyle bir düşünce ile kıldığın namazda, her tarafın sükûnete kavuşur.”*(Gazzâlî, *İhyâ*, I, 221.)

⁴⁵⁹ Seyyid Sıbğatullah, *Minah*, s. 46.

*değişik sözler söylemişlerdir. Sonra cahiller onu ifrada götürmüş. Sizler namaza başlamadan önce râbîta yapınız. Böyle olursa namaza huşu ile başlanır.*⁴⁶⁰

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşıldığına göre namaz içinde mürşide râbîta yapılmaz. Fakat gafleti gidermek için namazdan önce râbîta yapmak veya mürşid ile beraber namaz kıldığını düşünmek şeklinde bir râbîta mürîde fayda sağlar.

2. Namazda Hz. Peygamber'in (sav) Düşünülmesi

Namaz içerisinde tahiyat duası okunduğu esnada Hz. Peygamber'in düşünülmesi ise tavsiye edilen bir durumdur.

İmam Gazzâlî (ö. 505/1111), namazın her bir rekâtındaki hikmet ve sırları anlatırken namaz kılanın, teşehhüd esnasında “*es-selâmu ‘aleyke eyyuhe’n-nebiyyu ve rahmetullahi ve berekâtuhu*” derken, Efendimiz'in (sav) mübarek şahsını kalbinde ve hayâlinde hazır bulundurması gerektiğini, aynı anda bu selamın Efendimiz'e (sav) ulaşip, O'nun da daha güzeliyle selam verene karşılık verdiğini beyan etmiştir.⁴⁶¹

Namaz kılan kimse *tahiyat* okurken, *es-selâmu ‘aleyke eyyuhe’n-nebiyyü...* diyerek Hz. Peygamber'e, O'nu kalp gözlerinin önünde tahayyül ederek selâm verir.⁴⁶²

Şihab Ahmed el-Mekkî (ö. 973/1565), teşehhüd kelimesinin mânâsını anlatırken demiştir ki:

*“Esselâmü aleyke...” cümlesi ile Peygamber Efendimiz'e (sav) hitap edilmesinden maksat, Efendimizin, namaz kılan ümmetinden haberdar olmasıdır. Bu şekilde Peygamber Efendimiz (sav), namaz kılanın yanında bulunup kıyamet gününde en faziletli ameli olan namaz için şahitlik yapması mümkün olur. Ayrıca Allah Resûlü'nün namazda hazır olduğunu hatırlamak, huşuun artmasına sebep olur.*⁴⁶³

⁴⁶⁰ Taşyürek, *Hatme-i Hâcegân Sultanları*, s. 244.

⁴⁶¹ Gazzâlî, *İhyâ*, I, 225.

⁴⁶² Sühreverdî, *Avârif*, s. 186.

⁴⁶³ Esad Sahib, *Buğyetü'l-vâcid*, s. 75.

Namazda, tahiyat okunurken Hz. Peygamber'den başkasına selam verme ve şahsını hayâl etmenin sakıncalı olduğunu belirten Mevlânâ Hâlid (ö. 1242/1826) şöyle demiştir:

*“Namazda Efendimizin dışında bir kimse ile konuşmak, namazı bozar. Namazda (teşehhüd esnasında) sûretini yanında düşünüp, o sûretin sahibine selâm vermek, sadece ve sadece Hz. Ruhu'l-vücûd (varlığın ruhu) olan Makâm-ı Mahmûd sahibinin (sav) özelliklerindedir.”*⁴⁶⁴

Bir kısım sûfiler, namaz kılarken tahiyât ile ilgili bu rivayetler ışığında, *“Namazınızı beni kılarken gördüğünüz gibi kılın.”*⁴⁶⁵ hadisini, daha derin bir mânâda değerlendirmiş ve O (sav), namazlarında hangi duygulara erişebiliyorsa o duygulara ermeye çalışmak şeklinde ele almıştır. Öyle ki, Tahiyât okunurken, *es-Selâmü aleyke eyyühe'n-Nebiyü* cümlesine gelindiğinde kişi sanki yanı başında Hz. Peygamber'in varlığını şemâillerde belirtilen özellikleriyle tahayyül edip canlandırmalı ve O'na selam veriyormuş gibi selam vermelidir. Zira Arap gramerinde *Eyyühâ* hitabı, bizzat karşımızda bulunana söylenen bir çağrı ifadesidir. Bu selamın gıyâben verilmesi gerekseydi o takdirde *Ya eyyühâ münâdası* kullanılırdı.⁴⁶⁶

Bu bilgiler ışığında, namazda düşünceye gelen şeylerle ilgili olarak şu değerlendirmeleri yapabiliriz:

Namaz yüce Allah'ı zikir için emredilmiştir. Cenâb-ı Hakk zikredilir fakat tefekkür edilemez. Namazda hiç bir varlık akla getirilmeden, sadece ilahî huzurda olduğu düşüncesiyle namaz kılınabiliyorsa bu güzel bir hâldir. Buna imkân olmazsa, namazda bir çeşit zikir sebebi olan şeylerin düşünülmesi yasak değildir. Namazda Kâbe'yi düşünmek, Mekke veya Medine'de olduğunu hayâl etmek, kabri, mahşer yerini, cenneti ve cehennemi düşünmek de kalbin huşusunu artıran sebeplerdendir. Buradan her düşüncenin yasak edilmediği sonucu çıkarılabilir.

⁴⁶⁴ Esad Sahib, *Buğyetü'l-vâcid*, s. 76.

⁴⁶⁵ *Buhâri*, Ezan 18, 60; Edeb 27.

⁴⁶⁶ İbrahim Hilmi el-Kadirî, *Medâricü'l-hakika*, ss. 16-17.

Namazda gayr-i ihtiyari olarak mürşidin düşünülmesini, normal bir düşünce ameliyesi olarak gören sûfilere göre, “*Namazda Allah’tan başka bir varlığı düşünmek şirk*” sözü, hem yanlış, hem de tehlikelidir. Onlara göre bunun dinde bir delili yoktur. Bunu söyleyen kimse, Allah’tan gayri hiçbir varlığı düşünmeden ömründe bir kere namaz kılmış olduğunu iddia ederse, bu haklı bir iddia olamaz. Namazına Allah için niyetlenen bir müminin, namaz içinde aklına istemeden gelen iyi veya kötü hiçbir düşünce şirk olarak değerlendirilmemelidir. Ancak namazın ruhuna ve edebine aykırı olan düşünceler gaflettendir, zararlıdır, namazın sevabını azaltır veya kınanmaya sebep olur. Anlaşılan odur ki, namazda mürşidin düşünülmesini sakıncalı görenlerin itirazı, bunun bir ibadet kastı ile yapılmasından kaynaklanmaktadır.

SONUÇ

Râbita-i mevt, râbita-i mürşid ve râbita-i huzur şeklinde tasnif edilen râbita türlerinden, üzerinde en çok durulan ve tartışma konusu olan râbita türü mürşide yapılan râbitadır. Sevgi ve mehabbetin bir çeşit tezâhürü olarak izah edilen mürşid râbitası, görüldüğünde Allah Teâlâ'nın hatırlanmasına vesîle olan salih bir kişinin, gıyâbında hayâl edilmesiyle sürdürülmek istenen mânevî beraberliği ifade etmektedir. Çünkü hayâl edilen şeyin insan üzerindeki etkisi, psikolojik olarak da tesbit edilmiş bir durumdur. Râbita, insanın bu fitrî yapısından hareketle tasavvufî bir terbiye usûlü olarak uygulanmaktadır.

Râbitanın Kur'an ve Sünnet'te yer almayan bir uygulama olduğunu ileri sürenler ile, onun meşrûluğunu savunanlar arasında zaman zaman tartışmalar olmuştur. Râbita hakkındaki ilk yazılı kaynaklara X/XVI. asırda rastlanmasına karşın, tartışmaların XIII/XIX. asırdan itibaren gündeme geldiği görülmektedir. Râbitayı savunanlar, onun bir tefekkür çeşidi ve salihlerle beraber olmanın bir yöntemi olduğunu ifade ederek, bu beraberliği tavsiye eden âyet ve hadisleri öne çıkarırken, râbitayı reddedenler ise, onun başka kültürlerden alındığını, kul ile Allah arasına üçüncü bir kişiyi koymak anlamına geldiğini ileri sürmüşler ve râbitayı bid'at ve şirke götüren bir ibadet olarak algılamışlardır. Râbita hakkında bilgi veren kaynakları değerlendirdiğimizde, ulaşılan sonuçlar şu şekilde ortaya konabilir:

Râbitayı ifade eden en genel kavram mehabbettir. Râbita tamamen sevgi ile bağlanmanın ürünüdür. Bu yüzden mürşid ile mürîd arasındaki bu kalbî bağa, râbita-i mehabbet denmiştir. Asr-ı Saadette, Sahabe zamanında, kendilerine uyarıcı bir ikazda bulunulmadan, zorlanmaksızın meydana gelen bu mehabbet, sonraki dönemlerde, araya uzun zamanın girmesi, dünyaya meylin artması gibi sebeplerle azalınca, tasavvufî bir terbiye usûlü olarak geliştirilmiş bir disiplindir. Râbitanın ehl-i tasavvuf tarafından asr-ı saadete kadar götürülmesi, bu sevgi ve mehabbetin bir yorumu olarak değerlendirilmesi daha doğru gözükmektedir.

Mehabbetin bir tezâhürü olan râbita, aynı zamanda tefekkürün de bir çeşidi olarak değerlendirilmektedir. Bu yönüyle râbita, her türlü şeyi düşünmeye müsait olan insanın, düşüncesini kâmil bir mürşidin üzerindeki marifete, samimiyete,

takvaya ve mehabbete odaklamasının bir yöntemi olarak görülebilir. Râbita, salih insanlarla aynı meclisi paylaşmanın kişi üzerindeki olumlu tesirinden hareketle, onlarla beraber olmanın mümkün olmadığı zamanlarda, muhayyile gücünün devreye girmesiyle, aynı olumlu tesirin temin edilmesi gayretidir. Kaldı ki hayâl yoluyla etkileşim psikolojik bir vakıdır.

Psikoloji ilminin tespitlerine göre sevmediğimiz ve hayran olduğumuz kişinin hayâl edilmesi, şahsiyetimizin dokunmasında önemli bir fonksiyon icra eder. Çünkü insan, sevdiklerini önyargısız benimser ve onlarla bütünleşir. İnsanın düşündüğü şey ile arasındaki sevgi irtibatı demek olan râbita, ister istemez her insanın hayatında bir şekilde mevcuttur. Kùltürler arası ortak bir özellik gibi gözükken bu konuda, Müslümanların da bir yolu ve usûlü bulunduğu ve bunu da râbita şeklinde sistemleştirdikleri söylenebilir.

Rûhî bir eğitim metodu olarak uygulanan râbitadan gaye, her an Allah Teâlâ ile beraber olma anlamına gelen murâkabe ve zikir hâlini elde etmektir. Sûfîler, bu ruh eğitiminin, bu hâli elde etmiş kâmil ve mükemmil bir rehberle mümkün olabileceğini düşünmektedir. Bu yüzden bu konunun üzerine önemle durulmuş, râbita edenin ve kendisine râbita edilenin uyması gereken edebleri de içeren risâleler kaleme alınmıştır.

Her ne kadar râbita uygulaması Nakşibendîlikte daha fazla öne çıkıyorsa da tesbit edebildiğimiz kadarıyla râbita birçok tarikatta uygulanan bir methodur. Nakşibendîliğe nazaran diğer tarikatlarda az görülen râbita uygulaması, günün belli bir vaktinde yapılan veya zikir dersinden önce yapılan ders râbitasıyla ilgilidir. Yoksa yukarıdan itibaren izah etmeye çalıştığımız, mürşid-mürîd arasındaki sevgi bağı demek olan râbita-i mehabbet, bütün tarikatların temel unsurudur. Çünkü mürîdin mürşidinden istifadesi bu iletişime bağlıdır.

Bu kadar tabî bir durum olan râbita hakkındaki tartışmalar, genelde onun bir ibadet olarak değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü râbitayı inkâr edenler, onu bid'at ve şirk sayanlar, başka kùltürlerin ürünü görenler, genelde râbitanın bir ibadet olduğundan hareketle bu sonuca ulaşmışlardır. Halbuki râbita konusunda en geniş mâlumat veren müelliflerin başında gelen Mevlânâ Hâlid el-Bağdâdî, râbitayı, "*Seyr-i ilellâh'a vesîle olmaktan başka bir şey değildir. Asıl*

maksat Allah'a ulaşmaktır.” şeklinde tarif etmektedir. O zaman geriye başka bir ihtimâl kalmaktadır. O da, özellikle bazı müridlerin râbıta ve şeyh hakkındaki yanlış inanç ve uygulamalarıdır. Halbuki tasavvufun, Kur'an, Sünnet ve Sahabe-i Kiram'ın yoluna sınıksız bağlı olan bir yol olduğu, bütün sūfîlerin ortak kanaatidir. Bazı yanlış uygulamalardan yola çıkarak, râbıtayı bid'at ya da şirk olarak nitelemek, bilimsel olarak doğru olmasa gerektir. Râbıtanın yoga ve meditasyona benzetilerek Hind kültüründen alındığı görüşü, Dinler Tarihi'nin alt disiplinleriyle ortak çalışmalar sonucu sonuçlandırılması mümkün görülen bir iddia niteliği taşımaktadır. Bu tür bir çalışma da tezin sınırlarını aşacak niteliktedir.

KAYNAKÇA

- Aclûnî, İsmâil b. Muhammed, *Keşfu'l-hafâ*, I-II, Beyrut, ts.
- Adasal, Rasim, *Medikal Psikoloji*, Minnetoğlu Yayınları, İstanbul 1977.
- Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I-VI, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981/1401.
- Akdeniz, Sabri, *Toplumumuz ve Eğitimimiz*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1982.
- Algar, Hamid, "Muhammed Emîn Kürdî", *DİA*, XXVI, ss. 564-565.
- Alûsî, Şihâbüddîn Mahmûd, *Rûhu'l-meânî*, I-XV, Beyrut 1987.
- Arvâsî, Abdülhakîm, *Râbita-i Şerîfe*, Necm-i İstikbâl Matbaası, İstanbul 1342.
- Asım Efendi, *Kâmus Tercümesi*, I-III, ts., ys.
- Ateş, Süleyman, *İslâm Tasavvufu*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1992.
- Aydın, Ferit, *Tarikatta Râbita ve Nakşibendilik*, Ekin Yayınları, İstanbul 1996.
- Azamat, Nihat, "Kadiriyye", *DİA*, XXIV, ss. 131-135.
- el-Bağdâdî, Mevlânâ Hâlid, *Risâle-i Hâliyye*, ys., ts.
- Bayındır, Abdülaziz, *Kur'an Işığında Tarikatçılığa Bakış*, Süleymaniye Vakfı Yayınları, İstanbul 2004.
- Beyhâkî, Ahmed b. Hüseyin, *Kitabü'zühdü'l-kebîr*, thk. Takiyuddîn en-Nedvî, Kuveyt, 1983/1403.
- , *Delâilu'n-nübüvve*, I-VII, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 1985.
- Beydâvî, Abdullah b. Ömer b. Muhammed, *Tefsîru'l-beydâvî (Envârü't-tenzîl ve Esrâru't- te'vîl)*, Dersaadet Kitabevi, İstanbul, ts.
- Bilmen, Ömer Nasûhi, *Kur'an-i Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*, I-VIII, Bilmen Yayınevi, İstanbul 1964.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil, *Sahîhu'l-buhârî*, I-III, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981/1401.
- Bursevî, İsmail Hakkı, *Ruhu'l-beyân*, I-X, Beyrut 1985/1405.
- el-Câhız, Ebû Osman Amr b. Bahr, *Aşk Risâleleri*, trc. Mehmet Fatih Birgöl, Sır

- Yayıncılık, İstanbul 2000.
- Câmî, Abdurrahmân, *Nefahâtü'l-üns*, haz. Süleyman Uludağ – Mustafa Kara, Marifet Yayınları, İstanbul 2001.
- Can, Hasan, *Tarîkü'n-necât*, Hakikat Kitabevi, İstanbul 2002.
- Can, Şefik, *Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi*, I-VI, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2002.
- Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul 2005.
- el-Cezerî, Muhammed Nurullah Seyda, *Tasavvufun Sırları*, trc. İbrahim Öztürk, Zaman Yayıncılık, İstanbul 1991.
- Coşan, Mahmud Esad, *Güncel Meseleler*, haz. Metin Erkaya, Seha Neşriyat, İstanbul 1994.
- Çamdibi, Hasan Mahmud, *Şahsiyet Terbiyesi Ve Gazali*, MÜİF Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.
- Çetin, İsmail, *Edeble Varış Lütüfla Dönüş*, Dilârâm Yayınları, Ankara 1982.
- Dağıstânî, Ömer Ziyâüddîn, *Tasavvuf ve Tarikatlarla İlgili Fetvalar*, çev. İrfan Gündüz – Yakup Çiçek, Seha Neşriyat, Ankara 1986.
- Devserî, Hüseyin, *er-Rahmetu'l-hâbita fî İsmi'z-zikri ve'r-râbita*, (*Mektûbât-ı Rabbânî* kenarında) İstanbul ts.
- Düzen, İbrahim, *Aziz Neseî'ye Göre Allah Kâinât ve İnsan*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1991.
- Ebû Dâvud, es-Sicistânî, *Sünen-i Ebû Dâvud*, I-V, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981/1401.
- Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdullah, *Hilyetü'l-evliyâ ve Tabakâtü'l-esfiyâ*, I-XI, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, ts.
- Elmalılı, Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, I-X, Azim Yayıncılık, İstanbul 1992.
- Eraydın, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatler*, MÜİF Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.

- Erbîlî, Muhammed Esad, *Risâle-i Esadiyye ve Fâtihâ-i Şerife Tercümesi*, Erkam Yayınları, İstanbul 1986/1406.
- , *Mektûbât*, Evkaf Matbaası, İstanbul 1340.
- Erginli, Zafer, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kalem Yayınevi, İstanbul 2006.
- Eren, Sıddık Naci, *Tarîk-i Uşşâkî'de Usûl ve Adab*, Uşşaki Vakfı, İstanbul 1995.
- Erzurûmî, İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, Ahmed Kâmil Matbaası, İstanbul 1330.
- Ferîd, Ahmed, *el-Bahrü'r-râik ez-zühd ver-rekâik*, Müessesetu'l-kütübi's-sekâfiyye, Beyrut 1990/1410.
- Fevzî, Mehmed, *Aynü'l-hakîka fî râbitati't-tarîka*, ts., ys.
- Fîrûzabâdî, Muhammed b. Yakub, *el-Kâmûsu'l-muhît*, I-IV, Dâru'l-ihya, Beyrut, 1991.
- Fromm, Erich, *Sevme Sanatı*, çev. Yurdanur Salman, De Yayınevi, İstanbul 1975.
- Garibullah, Mustafa İsmet, *Risâle-i Kudsiyye (Risâle-i Halidiyye ile birlikte)*, ys., ts.
- Gazzâlî, Muhammed b. Muhammed, *İhyâ-u Ulûmi'd-dîn*, I-V, thk. Seyyid İmran, Dâru'l-hadîs, Kahire 2004/1425.
- Geylânî, Abdülkadir, *Fethü'r-rabbânî ve'l-Feyzü'r-rahmânî*, Dâru'l-kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1983/1403.
- Gülşenî, Hasan Sezâî, *Mektûbât-ı Hazret-i Sezâî*, sad. Cezair Yarar, Divan Yayınları, İstanbul 2001.
- Gümüştanevî, Ahmed Ziyâüddîn, *Câmiu'l-usûl Fi'l-evliyâ*, thk. Ahmed Ferîd el-Mizyâdî, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 2007/1428.
- Gündüz, İrfan, "Tasavvufî Bir Terim Olarak Râbita", *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, sy. 19, Temmuz-Aralık (2007).
- , *Gümüştanevî Ahmed Ziyâüddîn Hayatı-Eserleri-Tarikat Anlayışı ve Hâliyye Tarikati*, Seha Neşriyat, İstanbul 1984.
- Güven, Mustafa Salim, *Ebü'l-Hasan Şâzîlî ve Şâziliyye*, Marmara Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Tasavvuf Bilim Dalı, İstanbul 1999.

el-Hâfız, Muhammed Mutî', *Ulemâu Dimeşk ve A'yânühâ*, I-II, Dâru'l-fikr,
Dimeşk 1991/1412.

Hafız Seyyid Hoca, *Risâle fî İbtâli'r-râbîta*, MÜİF, Ktp. Genel, nr. 6941, ek-8,
vr. 1b-8a.

Hâkim Tirmizî, Ebû Abdullah, *Nevâdiru'l-usûl Fî Ehâdîsi'r-resûl*, I-IV, Dâru'l-
cîl, Beyrut 1992.

Hânî, Muhammed b. Abdullah, *Behcetü's-seniyye*, Işık Kitabevi, İstanbul 1977.

-----, *Nakşibendîlerin Gül Bahçesi (el-Hadâikü'l-verdiyye)*, trc. Mehmet Emin
Fidan, Yasin Yayınevi, İstanbul 2007.

Haşimî, Muhammed Saki, *Arifler Yolunun Edepleri*, Semerkand Yayınları,
İstanbul 2008.

Haydarizâde, İbrahim Fasîh, *Mecd-i Tâlid fî Menâkibi'ş-şeyh Hâlid*, Matbaa-i
Âmire, İstanbul 1292.

Herevî, Ali b. Hüseyin Vaiz, *Reşehât 'aynü'l-hayat*, trc. Muhammed Murad b.
Abdullah el-Kazânî, Mektebetü'l İslamiyye, Diyarbakır, ts.

el-Heysemî, Nûreddîn Ali b. Ebî Bekr, *Mucmeu'z-zevâid*, I-X, Dâru'l-kütübi'l-
ilmiyye, Beyrut, 1988/1408.

Hücvîrî, Ali b. Osman Cüllâbî, *Keşfu'l-mahcûb: Hakikât Bilgisi*, haz. Süleyman
Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul 1996.

İbn Acîbe, Ahmed b. Muhammed, *el-Bahrü'l-medîd fî tefsiri kur'ani'l-mecîd*, I-
VIII, thk. Ömer Ahmed er-Râvi, Beyrut, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 2002.

İbn Arabî, Muhyiddîn, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, I-II, Beyrut 1981.

-----, *Tedbîrât-ı İlâhiyye Tercüme Ve Şerhi*, trc. Ahmed Avni Konuk, haz.
Mustafa Tahralı, İz Yayıncılık, İstanbul 1992.

İbn Hazm, Ali İbn Ahmed, *Güvercin Gerdanlığı*, çev. Mahmut Kanık, İnsan
Yayınları, İstanbul 1985.

- İbn Hibbân, Muhammed b. Ahmed, *Kitabu'l-mecrûhîn mine'l-muhaddisîn ved-duafâi ve'l-metrûkîn*, thk. Mahmud İbrahim Zâyid, Dâru'l-va'y, Haleb 1396.
- İbnu Kesîr, İmâduddîn Ebu'l-Fidâ İsmâil, *Tefsiru Kur'ani'l-azîm*, I-IV, ys., ts.
- İbnu Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd, *Sünen-i İbni Mâce*, I-II, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981/1401.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükrim, *Lisânü'l-'arab*, I-XV, Dâru Sadr, Beyrut 1990/1410.
- İbnu Mübârek, Abdullah, *Kitâbü'z-zühd*, thk. Habîbu'r-Rahman el-A'zamî, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, ts.
- İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed, *Tabakâtü'l-kübra*, I-IX, Beyrut ts.
- İmâm-ı Rabbânî, Ahmed Fârûkî Serhendî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, I-II, Mektebetü'l-Mahmudiyye, İstanbul ts.
- el-İskenderî, İbn Atâullah, *Miftâhü'l-felâh ve misbâhu'l-ervâh*, tah. Muhammed et-Tayyib b. Bahaeddîn el-Hindî, Darü'l-ferfur, Dımeşk 2000.
- Ildırar, Mehmed - Çağıl, Ahmed, *Seyyid Abdülhakîm Hüseyinî ve Nakşibendi Tarikatı*, Rehber Yayıncılık, İstanbul 1986.
- el-İsfehânî, Ragıb, *el-Müfredât*, thk. Adnan Dâvûdî, Dâru's-şâmiyye, Beyrut 1992/1412.
- Kadri, Ali, *Risâle-i Behaiyye* (Tarikati Nakşibendiye Prensipleri), çev. Rahmi Serin, Pamuk yayınları, İstanbul 1994.
- el-Kadirî, İbrahim Hilmi, *Medâricü'l-hakîka fi'r-râbîta 'inde ehli't-tarîka*, nşr. Adil Mahmud el-Behiyy, Abdüsselâm Muhammed Sa'îd, İskenderiyye 1962/1381.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem, *Yeni İnsan ve İnsanlar*, Evrim Yayınevi, İstanbul 1999.
- el-Kannevcî, Sıddık Hasan Han, *et-Tâcü'l-mükellel*, Dâru'l-ikrâ', Beyrut 1983.
- Karaman, Hayreddin vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, I-V, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007.

- Kelâbâzî, Ebû Bekir Muhammed bin İshâk, *et-Ta'arruf: Doğuş Devrinde Tasavvuf*, haz. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992.
- Kınacı, A. Selahattin , *Mektûbât-ı Hazret*, Sey-Tac Yayınları, İstanbul 2003.
- , *Mektûbât-ı Şah-ı Hazne*, Menzil Yayınevi, Menzil 1999.
- Kuğî, Ahmed Hilmi, *el-Kelimâtü'l-kudsiyye li's-sâdâti'n-nakşibendiyye*, ys., ts., 1979/1400.
- Kurtûbî, Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, I-XX, Beyrut 1985.
- Kuşeyrî, Abdülkerîm, *Letâifü'l-işârât*, I-IV, thk. İbrahim Buyûnî, Mısır 1981.
- , *er-Risâletü'l-kuşeyriyye*, thk. Abdülhalîm Mahmud, Kahire 1989/1409.
- Kübrâ, Necmeddîn, *Tasavvufî Hayat (Usûlü Aşere / Risâle ile'l-hâim / Fevâihu'l-cemâl)* haz. Mustafa Kara, Dergah Yayınları, İstanbul 1980.
- el-Kürdî, Muhammed Emin, *Tenvîru'l-kulûb fî Muâmeleti Allâmi'l-ğuyûb*, Suriye 1423/2003.
- Krech, David - Crutchfield, Richards - Ballachey, Egerton L., *Cemiyet İçinde Fert*, çev. Mümtaz Turhan, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1970.
- Konur, Himmet, "Mesnevî'de Mürîd-Mürşid İlişkisi" *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, VI/14, (2005).
- Kotku, Mehmed Zâhid, *Tasavvufî Ahlak*, I-II, Seha Neşriyat, İstanbul 1981.
- Köknel, Özcan, *Kişilik*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1985.
- Liebman, Joshua Loth, *Kalp Huzuru*, trc. Sofi Huri, Amerikan Bord Neşriyat, 1962.
- Mâlik, Enes, *el-Muvattâ*, I-II, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981/1401.
- , *el-Muvattâ*, I-II, thk. Mahmud Muhammed Halil, Muessesetu'r-risâle, Beyrut, 1992.
- el-Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-azîm (Tevilâtu Ehli's-Sünne)*, I-V, Beyrut 2004.

- Memiş, Abdurrahman, *Hâlidî Bağdâdî ve Anadolu'da Hâlidîlik*, Kitabevi, İstanbul 2000.
- Mevlevî, Tâhir, *Şerh-i Mesnevî*, I-VII, Selâm Yayınları, İstanbul 1971.
- Münâvî, Muhammed Abdurrauf, *Feyzül-kadîr Şerhu'l-câmi's-sagîr*, I-VI, thk. Ahmed Abdüsselâm, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, 1994.
- Müslim, Ebû Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahîh-i Müslim*, I-III, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981/1401.
- en-Nablûsî, Abdülganî, *Miftâhu'l-maiyye*, thk. Muhammed Ebu Yezid el-Mehdi, Dâru'l-cûdiyye, Kahire 2008/1429.
- Nasrullah Efendi, *Şah-ı Nakşibend*, haz. Mehmed Şevket Eygi, Buhara Yayınları, İstanbul 1979.
- Nakşibendî, Muhammed Nûrî, *Miftahü'l-kulûb*, haz. Abdulkadir Akçiçek, Huzur Yayınevi, İstanbul 1983.
- Nesefî, Azîzüddîn, *İnsan-ı Kâmil*, trc. Avni Konuk, Gelenek Yayıncılık, İstanbul 2004.
- Nursî, Said, *Sikke-i Tasdik-ı Gaybî*, Yeni Asya Neşriyat, Almanya 1994.
- , *Lem'alar*, Yeni Asya Neşriyat, Almanya 1994.
- Ocak, Ahmet Yaşar, *Veysel Karanî ve Üveysîlik*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1982.
- Okudan, Rıfât, “İnsanî Bir İnsiyâk Olarak Râbîta”, *Tasavvuf*, sy. 10, Ocak-Haziran (2003).
- Özerverli, M. Sait, “Reşîd Rızâ”, *DİA*, XXXV, ss. 14-18.
- Öztürk, Yaşar Nuri, *Kuşadalı İbrahim Halvetî*, Fatih Yayınevi, İstanbul 1982.
- Parsa, Muhammed, *Risâle-i Kudsiyye Tercemesi*, çev. Abdullah Salâhî, İstanbul 1323.
- Ramazanoğlu, Mahmud Sami, *Musâhabe-6*, Erkam Yayınları, İstanbul ts.
- Râzî, Fahrüddîn, *Tefsîr-i Kebîr*, I-XI, Dâru'l-ihyâ, Beyrut 1999.

- Rızâ, Reşîd, “er-Râbita ‘inde’n-Nakşibendiyyeve tâ’atü’l-mürîd li-şeyhihi”, *el-Menâr*, XI/7, (1908/1326), ss. 504-515.
- Rûmî, Eşrefoğlu, *Müzekki’n-nüfûs*, trc. Abdullah Uçman, İnsan Yayınları, İstanbul 1996.
- Rûmî, Mevlâna Celâleddîn, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, I-XIII, trc. Ahmed Avni Konuk, ed. Mustafa Tahralı, Kitabevi, İstanbul 2008.
- Sahib, Esad, *Kitabu Buğyetü’l-vâcid fî Mektûbât-i Hazreti Mevlânâ Hâlid*, Dimeşk 1334.
- es-Sayyâdî, Muhammed Ebu’l-Hüdâ, *et-Tarîkatü’r-rifâiyye*, Mektebetu Dâri’l-beyrûtî, Dimeşk 2002.
- Schimmel, Annemarie, *İslamın Mistik Boyutları*, çev. Ergun Kocabıyık, Kabcacı Yayınevi, İstanbul 2004.
- Selvi, Dilâver - Yıldız, Kemal - Yıldırım, Enbiya - Yıldız, Ömer, *Kuran ve Sünnet Işığında Râbita ve Tevessül*, Umran Yayınları, İstanbul 1994.
- , *Kur’an ve Tasavvuf*, Şûle Yayınları, İstanbul 1997.
- , *Kaynaklarıyla Tasavvuf*, Semerkand Yayınları, İstanbul 2001.
- Serrâc Tûsî, Ebû Nasr, *el-Lüma’: İslâm Tasavvufu*, trc. Hasan Kâmil Yılmaz, Altınoluk Yayınları, İstanbul 1996.
- Sıbgâtullah, el-Arvâsî, *Minah*, trc. Yahya el-Abbasi, Sey-Tac Yayınları, İstanbul 2008.
- Smiles, Samuel, *Karakter*, trc. Mustafa Ertem, Doğan Kardeş Matbaacılık, İstanbul 1975.
- Süyûtî, Celâleddîn Abdurrahmân, *ed-Dürrü’l-mensûr fî’tefsîri’l-me’sûr*, I-VIII, Beyrut 1993/1414.
- , *el-Câmi’us-sağîr*, I-II, Beyrut, 1990.
- , *el-Hâvî li’l-fetâvâ*, thk. Hâlid Tartûsî, Dâru’l-kitâbi’l-‘arabî, Beyrut, 2005/1425.
- , *Tenvîru’l-halek fî imkâni ru’yeti’n-nebiyyi ve’l-melek*, (el-Hâvî ile

birlikte), ss. 659-673.

Sühreverdî, Ebû Hafs Şihâbüddîn, *Avârifü'l-meârif*, tsh. Muhammed Abdülazîz el-Hâlidî, Beyrut 1999/1420.

Şa'bân, Zekiyyüddîn, *İslâm Hukuk İlminin Esasları (Usûlü'l Fıkıh)*, trc. İbrahim Kâfi Dönmez, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2000.

Şârânî, Abdülvehhâb, *el-Envâru'l-kudsiyye*, I-II, thk. Taha Abdalbâki Sürûr – Muhammed Abdu's-Şâfi', Mektebetü'l-ilmîyye, Beyrut 1992/1412.

-----, *el-Bahru'l-mevrûd fî Mevâsîku'l-'uhûd*, thk. Muhammed Edib, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 2003.

Şerkâvî, Hasan, *Mu'cemu Elfâzu's-sûfiyye*, Muessesetü'l-muhtar, Kahire 1987.

Şimşek, Halil İbrahim, *Osmanlı'da Müceddidîlik*, Sûf Yayınları, İstanbul 2004.

Şimşek, Selami, *Edirneli Kabûlî Mustafa Efendi, (Hayatı, Eserleri, Tasavvufî görüşleri)*, Buhara Yayınları, İstanbul 2005.

Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Camîu'l-Beyan an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, I-XV, Beyrut 1988.

Tâhî, Abdurrahman, *Mektûbât*, trc. Ahmed Salihoğlu – Enbiya Yıldırım, Sey-tac Yayınları, İstanbul 2007.

Tâhî, Abdurrahmân - Ziyâüddîn, Muhammed, *İşaretler*, haz. Mehmet İldırar, Sey-tac Yayınları, İstanbul 2003.

Taşyürek, Muzaffer, *Hatme-i Hâcegân Sultanları*, Hâcegân Yayınları, İstanbul 2005.

Tirmizî, Ebû İsmâ Muhammed, *Sünen-i Tirmizî*, I-III, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981/1401.

-----, *eş-Şemâilu'l-Muhammediyye*, thk. Seyyid İmran, Dâru'l-hadîs, Kahire 1996.

Topçu, Nurettin, *Psikoloji*, haz. Ezel Erverdi - İsmail Kara, Dergâh Yayınları, İstanbul 2003.

Tosun, Necdet, "Râbîta", *DİA*, XXXIV, ss. 378-379.

- , *Bahâüddîn Nakşibend*, İnsan Yayınları, İstanbul 2002.
- Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2001.
- , “Ruh”, *DİA*, XXXV, ss. 192-193.
- , “Murâkabe”, *DİA*, XXXI, s. 204.
- Vehbi, Mehmed, *Hülâsatül-beyân fi Tefsiri'l-Kur'an*, I-XVI, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1971.
- Verkanisi, Fethullah, *Âdâb-ı Fethullah*, sad. Selahaddin Kınacı, Menzil Yayınevi, İstanbul 2001.
- Weiner, Don, “Aşkın İşlev ve Psikoterapi: Bir Sûfi Perspektifi”, *Jung Psikolojisi ve İslam Tasavvufu*, ed. J. Marvin Spiegelman, vd., çev. Kemal Yazıcı - Ramazan Kutlu, İnsan Yayınları, İstanbul 1994.
- Yılmaz, Hasan Kâmil, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007.
- Yüce, Abdülhakim, *Tasavvuf ve Bid'at*, Nil Yayınları, İstanbul 2000.
- Zebîdî, Muhammed Murtezâ, *Tâcu'l-arûs*, I-XXX, Beyrut 1965/1385.
- Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer, *Keşşâf an Hakâiku't-tenzîl*, I-IV, Dâru'l-fikr, Beyrut, ts.
- Zuhaylî, Vehbe, *et-Tefsîru'l-munîr*, I-XXXII, Dâru'l-fikr, Beyrut 1991/1411.

ÖZET

Tasavvufta râbîta, sâlikin kâmil bir mürşide gönlünü bağlaması, onun sûret ve sîretini düşünmesini ifade eder. Tasavvufun, üzerinde en çok tartışılan konularından birisi râbîtadır. Eleştirenlerin bir kısmı onu bir ibadet ve akâid meselesi olarak algılamış ve râbîta ehlini bid'at ve şirkle itham etmişlerdir. Bu eleştiriler karşısında sûfiler, şeyh ile mürîd arasında tabii ve psikolojik bir iletişim olan râbîtanın meşrûiyetini isbat etmek için âyet ve hadisleri delil göstererek risâleler kaleme almışlardır.

Nakşibendî tarikatında râbîtaya atfedilen önemden ve râbîtayı savunmak için eser yazanların daha ziyade bu tarikata mensub olmasından hareketle, râbîta uygulamasının Nakşibendî'lere has olduğu zannedilmektedir. Oysa Halvetiyye başta olmak üzere, Kadiriyye, Şâziliyye, Rifâiyye ve diğer bazı tarikatlarda râbîta uygulanmaktadır.

Bu çalışmada, konunun tarihi seyri, râbîta uygulamaları, râbîta çeşitleri, sûfilerin eserlerinden yararlanılarak ele alınmış, konuyla ilgili tartışmalara da yer verilmiştir.

ABSTRACT

In Islamic mysticism “relation”(râbita) means the boost’s setting his heart on a mature guide, thinking of his appearance and manner. Relation is one of the mostly discussed matters in Islamic Mysticism. Some of the critics considered it as a matter of worship and religious precepts, and charged these who make relation with “innovation” and polytheism. Against those criticisms, sufis wrote epistles citing verses and hadithes as evidence to prove the legitimacy of relation which is a natural and psychological communication between the guide and sheik.

Since they gave great importance to relation in Naqshbandi tariqah, and writers supporting relation were mostly from this tariqah, it is believed that relation application was pertain to Naqshbandi. However relation is performed in Kadiriyye, Şaziliyye, Rifaiyye and especially in Halvetiyye.

In this study, the course on the subject, the relation of practices, relation types, were taken by using the works of Sufis, were also included discussions on the subject.

ÖZ GEÇMİŞ

Kadir TAŞPINAR, 24.10.1973 tarihinde Rize’de doğdu. İlk, orta ve lise tahsilini aynı yerde tamamladı. 1997 yılında İmam-Hatip olarak göreve başladı. 2001 yılında başladığı KTÜ Rize İlahiyat Fakültesinden, askerliğin araya girmesiyle 2006 yılında mezun oldu. 2007 yılında KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalında yüksek lisansa başladı. Halen İmam-Hatip olarak görevine devam etmekte olup, evli ve üç çocuk babasıdır.